

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง รูปแบบกลไกในการจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้ว ที่เหมาะสม
ในพื้นที่ตำบลนาแก อำเภอคำชะโนด จังหวัดยโสธร

โดย

นายภานุพงศ์ มุ่งงาม และคณะ

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ธันวาคม 2556

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง “รูปแบบกลไกในการจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้ว
ที่เหมาะสมในพื้นที่ตำบลนาแก อำเภอคำชะโนด จังหวัดยโสธร”

คณะผู้วิจัย

1. นายภานุพงศ์	มุงงาม	9. นายวุฒิชัย	วงศ์ไชย
2. พระอธิการสุพจน์	เดชธมโม	10. นางสาวนราวดี	วงศ์ไชย
3. นายประเวศ	सानนท์	11. นายอนุชา	เมฆมล
4. นายณรงค์	วงศ์ศิริ	12. นายประจักษ์	ประการแก้ว
5. นายบรรจง	เข็มศรี	13. นายสมัย	กอนแก้ว
6. นายรัศมี	กอนแก้ว	14. นางสมบูรณ์	ธรรมอด
7. นายทวี	อินเี่ยม	15. นางสุดใจ	มุงงาม
8. นางสาวนริศรา	อุตอมาตย์	16. นายนิยม	วันสุข

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ธันวาคม 2556

คำนำ

ป่าชุมชนดอนเรือดอนแก้วในพื้นที่ ต.นาแก อ.คำชะโนด จ.ยโสธร เปรียบเสมือนบ้านหลังที่สองของชาวบ้านนาหลู่ บ้านหนองเทา และบ้านเหล่าตอง และหมู่บ้านใกล้เคียง ตลอดจนชุมชนรอบนอกที่เข้ามาใช้ประโยชน์ ในการนำทรัพยากรไปสร้างที่อยู่อาศัย เข้ามาหาอาหาร ใช้สมุนไพรไปเป็นยารักษาโรค และสร้างรายได้จากทรัพยากรตามฤดูกาล แต่ในสถานการณ์วิกฤติที่จำนวนคนเริ่มมากกว่าจำนวนป่าส่งผลให้พื้นที่ป่าชุมชนเกิดการบุกรุก มีการเข้ามาใช้ประโยชน์อย่างผิดวิธีจนได้เกิดผลกระทบต่อจำนวนทรัพยากรที่ลดลง ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของชุมชนในที่สุด ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นที่ชุมชนจะต้องรวมพลังในการแก้ไขปัญหาสภาพป่าชุมชนที่เริ่มเสื่อมโทรมแห่งนี้ให้ดำรงอยู่จวบจนชั่วอายุลูกหลาน แต่การรักษาป่าเพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งคงไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ แต่การสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนโดยเฉพาะองค์กรชุมชนทั้งบ้าน วัด โรงเรียน จึงจะสามารถฟื้นฟูและร่วมปกป้องผืนป่าชุมชนได้ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นเครื่องมือในการเชื่อมประสานให้ต้นทุนทางสังคมที่ยังมีอยู่ทุกหยิบยกขึ้นมาใช้ผ่านการทำงานร่วมกันอย่างมีส่วนร่วม การเปิดโอกาสให้ทุกคนได้ร่วมคิด ร่วมแก้ไขปัญหา เป็นการแสดงให้เห็นว่าทุกคนก็เป็นเจ้าของผืนป่าเช่นกัน โดยคาดหวังว่ารูปแบบจากกระบวนการวิจัยจะเป็นกลไกวัฒนธรรมในการจัดการป่าดอนเรือดอนแก้วอย่างยั่งยืนในอนาคต

คณะทำงาน
ธันวาคม 2556

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

โครงการ รูปแบบกลไกในการจัดการป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว ที่เหมาะสมในพื้นที่ตำบลนาแก อำเภอดงเจริญ จังหวัดยโสธร โดยนายภานุพงศ์ มุ่งงาม เป็นหัวหน้าโครงการ มีพื้นที่ดำเนินงาน คือ ป่าชุมชนดอนเรื่อ ดอนแก้ว ตำบลนาแก อำเภอดงเจริญ จังหวัดยโสธร ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่ 3 หมู่บ้าน คือ บ้านนาหลู่ บ้านหนองเทา บ้านเหล่าตอง ตำบลนาแก อำเภอดงเจริญ จังหวัดยโสธร ป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วในอดีตนั้นว่าเป็นป่าชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรพรรณไม้และสัตว์ป่า เพราะมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติอย่างลำเซบายอยู่ในบริเวณ เป็นป่าขนาดใหญ่มีพื้นที่รวมกันกว่า 2,500 ไร่ แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาของชุมชนหลายด้านบวกกับจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น จึงส่งผลให้ผู้เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว ทั้งในและนอกชุมชนมากขึ้น ส่วนหนึ่งเพราะป่าดอนเรื่อดอนแก้วมีพื้นที่ติดกับชุมชนในตำบลจิกคู่ อำเภอดงเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ และ ตำบลโนนรัง อำเภอเมืองใน จังหวัดอุบลราชธานี และมีถนนรุดเข้าถึงป่าได้สะดวก จึงทำให้คนจากพื้นที่ใกล้เคียงและคนจากต่างจังหวัดสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าได้ง่าย จึงส่งผลให้เกิดการลักลอบตัดไม้ รวมถึงการล่าสัตว์ หาของป่าเพื่อการค้านอกเหนือจากการอุปโภคและบริโภคในครัวเรือน ป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วเป็นป่าชุมชนที่อยู่ในความดูแลของประชาชนที่ใช้ประโยชน์ในพื้นที่ แต่การบริหารจัดการป่าที่ผ่านถึงแม้จะมีการจัดตั้งคณะกรรมการ การจัดพื้นที่ป่าทั้งสองแห่งเป็นป่าเฉลิมพระเกียรติ แต่ก็ยังพบว่าปัญหาการลักลอบตัดไม้ และสภาพภูมิเวศน์ที่ยังคงเสื่อมโทรมก็ยังคงพบอยู่

จากการศึกษาข้อมูลของโครงการวิจัยเกี่ยวกับบริบทและประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่า ป่าดอนเรื่อดอนแก้วได้มีความเปลี่ยนแปลงตามบริบทในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยของสังคม ตามความเจริญ ความก้าวหน้าจากการพัฒนา และการเพิ่มจำนวนของประชากรที่มีวิถีชีวิตการพึ่งพาป่าเพื่ออยู่อาศัยพอกินเปลี่ยนเป็นการสร้างรายได้ เพื่อนำมาตอบสนองปัจจัยความต้องการด้านต่างๆ เพราะจากการเก็บข้อมูลการใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว พบว่า ป่าเป็นที่สร้างมูลค่าและรายได้แก่ชุมชนที่มาจากการหาของป่า การล่าสัตว์ การหาแมลง การเก็บเห็ดและการเก็บผักป่าเป็นจำนวนมากไม่น้อย แต่จากพฤติกรรมการใช้ประโยชน์เหล่านั้นก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า การตัดไม้ การทิ้งขยะ การเก็บเห็ด การล่าสัตว์และหาแมลง ได้สร้างผลกระทบจากการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วไม่ว่าจะเป็นการเกิดไฟป่า การตัดต้นไม้ การทิ้งขยะ การเก็บเห็ด การล่าสัตว์และการหาแมลง การจับปลา การเก็บพืชผักสมุนไพร ด้วยความเสื่อมโทรมทั้งหมดก็จะส่งผลให้เกิดภาวะโลกร้อน ระบบนิเวศถูกทำลายทำให้ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลทำนาและทำการเกษตรได้ผลผลิตที่ไม่ดี และกระทบต่อความมั่นคงทางด้านอาหารของชุมชนในที่สุด สำหรับการศึกษาบทบาทและผลการดำเนินงานของหน่วยงาน องค์กรในชุมชนต่อการจัดการป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วที่ผ่านมา พบว่าหน่วยงานรัฐและองค์กรในชุมชน คือ อบต.นาแก โรงเรียน วัดชุมชน และชุมชนกับการจัดการป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว หน่วยงานได้มีการส่งเสริม ให้ความรู้และร่วมสนับสนุนการอนุรักษ์ป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วที่มีรูปแบบไม่แตกต่างกันมากนัก แต่ยังพบว่าการบริหารจัดการป่ายังมีการปฏิบัติที่แยกส่วนอยู่ โดยเฉพาะองค์กรชุมชนที่ถือว่าเป็นองค์กรหลักที่ยังพบว่าบทบาทและหน้าที่ในการจัดการป่าส่วนใหญ่เป็นบทบาทของผู้นำ ซึ่งก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงตามบทบาททางการเมืองท้องถิ่นที่มีการหมดวาระตามสมัย และนอกจากนี้ยังพบว่าผู้ใช้ประโยชน์มีทั้งคนภายในชุมชนที่ยังพบว่ามีจัดการยาก ด้วยความสำคัญของป่าที่มีความผูกพันกับชุมชนมายาวนานสร้างประโยชน์แก่ชุมชนเปรียบเสมือนบ้านหลังที่สองแล้ว การสร้าง

กระบวนการมีส่วนร่วมด้วยงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะช่วยให้ทุกฝ่ายในชุมชนจะต้องร่วมกันบริหารจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้วให้จริงจังเพื่อให้เกิดกลไกการจัดการป่าที่เปรียบเสมือนฟันเฟืองที่ทำงานอย่างมีส่วนร่วมร่วมกัน ดังนั้น รูปแบบกลไกในการจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้ว ที่เหมาะสมในพื้นที่ตำบลนาแก จึงได้ถูกออกแบบโดยการปฏิบัติการร่วมคือ คือ ฟันฟูและจัดตั้งคณะกรรมการ กฎระเบียบและมาตรการจัดการป่า การสร้างภาคีร่วมมือกับพื้นที่การใช้ป่าร่วมกัน การสร้างการมีส่วนร่วมให้ชุมชนร่วมใจ ฟันฟูป่าชุมชน กิจกรรมเด็กเรียนรู้รักษ์ป่าในโรงเรียน และประเพณีการบวชป่าเพื่อสร้างชุมชนรักษ์ป่า ซึ่งสรุปได้ว่าในแต่ละกิจกรรมได้ดึงการมีส่วนร่วมจากองค์กรชุมชน “บวร” บ้าน วัด โรงเรียน เข้ามาร่วมในการเป็นกลไกในการจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้ว ซึ่งเป็นรูปแบบวิธีที่เหมาะสมกับชุมชน โดยหลายกิจกรรมได้ถูกระบุไว้ให้เป็นกิจกรรมประจำปีของชุมชน โดยสรุปจึงถือว่าสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการในระดับที่ดีสามารถสร้างการมีส่วนร่วมให้ชุมชนในทุกกระบวนการวิจัยและเป็นรูปแบบในพื้นที่อื่นได้ในอนาคต

คณะทำงาน

ธันวาคม 2556

บทคัดย่อ

โครงการ “รูปแบบกลไกในการจัดการป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว ที่เหมาะสมในพื้นที่ตำบลนาแก อำเภอดงเจริญ จังหวัดยโสธร” ซึ่งมีระยะเวลาดำเนินการ 1 ปี 6 เดือน ตั้งแต่ เดือน สิงหาคม 2555 ถึงเดือน ธันวาคม 2556 ที่สิ้นสุดโครงการไปแล้วนั้น ได้ผลการวิจัยที่ดำเนินโครงการอย่างเป็นระบบตามกระบวนการวิจัยจนได้ผลที่เป็นรูปธรรม เริ่มจากการศึกษาข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ 1) บริบทและประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผลจากการศึกษาทำให้ชุมชนได้เห็นเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของบริบทชุมชนที่กระทบต่อป่าดอนเรื่อ ทั้งการเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ในช่วงเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงแต่ละเหตุการณ์ และการร่วมระดมสิ่งที่เข้ามากระทบกับชุมชนอันเป็นปัจจัยภายนอก อาทิ ด้านเศรษฐกิจ จะเป็นการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่าจากการที่พบว่าจากการใช้ประโยชน์เพื่อพอยู่พอกินได้เปลี่ยนเป็นไปในการสร้างมูลค่า การค้าขาย ด้านประเพณีวัฒนธรรม ได้มีการรวบรวมความเชื่อภูมิปัญญาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีต่อป่า ด้านสังคม เป็นการศึกษาด้านความต้องการใช้ประโยชน์ความสัมพันธ์ คุณค่าในการดำเนินวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ได้จากป่า ด้านประวัติศาสตร์ ก็ได้มีการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว 9 ยุค คือ 1) ยุคความอุดมสมบูรณ์ของป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว 2) ยุคสร้างบ้านเรือน 3) ยุคจับจองที่ดิน 4) ยุคปลูกพืชเศรษฐกิจ 5) ยุคออกกฏระเบียบพื้นที่สาธารณะ 6) ยุคออกเอกสารสิทธิ์ 7) ยุคตัดไม้ทำลายป่า 8) ยุคฟื้นฟูป่าไม้ 9) ยุคผู้นำมีบทบาท จนสามารถเห็นพัฒนาการการบริหารจัดการป่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ในวัตถุประสงค์ที่ 2) ศึกษาข้อมูลการใช้ประโยชน์และผลกระทบจากการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วในอดีตและปัจจุบัน เป็นการทบทวนถึงจุดประสงค์ในการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าในด้านต่างๆ ตามฐานทรัพยากรที่ยังมีอยู่ในป่า และสะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมเหล่านั้นได้สร้างผลกระทบต่อป่าในแต่ละด้าน อาทิ การใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว ตามสภาพพื้นที่และแหล่งอาหารที่เรียกขานตามลักษณะกว่า 17 แห่ง เช่น โคกวังหินยาว โคกเอน ดอนตาปูน กุดหลิมใหญ่ ดอนแก้ว ดอนเรื่อ ที่จะมีความโดดเด่นของทรัพยากรที่แตกต่างกันและอยู่ในพื้นที่เขตของแต่ละหมู่บ้าน ส่วนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติจากป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วได้แบ่งการเก็บข้อมูลเป็น 6 ประเภท คือ ประเภทไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ พืชผักกินได้ พืชสมุนไพร ผลไม้ป่า เห็ด และแมลง จากศึกษาพบว่าในทุกประเภทมีประโยชน์ทั้งด้านการใช้สอย ด้านอาหาร และสร้างรายได้จำนวนมาก และจากการศึกษาพฤติกรรมการผลิตอาหารในรอบปีของป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วพบว่าทรัพยากรทั้ง 6 ประเภทนั้นจะหาได้เกือบตลอดฤดูกาลสลับสับเปลี่ยนกันไป บางชนิดจะสามารถหาได้ตามฤดูกาล เช่น เห็ด แมลง ซึ่งทรัพยากรเหล่านี้สามารถสร้างรายได้ให้ชาวบ้านเฉลี่ย 2,500 บาท ต่อเดือนต่อครัวเรือน

วัตถุประสงค์ที่ 3) เมื่อศึกษาผลกระทบจากการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว ก็พบว่าเกิดทั้งปัจจัยที่ควบคุมได้และควบคุมไม่ได้ อาทิ ไฟป่าที่เกิดจากฟ้าผ่า และคนเผา ส่งผลกระทบทำลายระบบนิเวศสัตว์ป่าล้มตาย การลักลอบตัดต้นไม้จากคนในชุมชนและภายนอกชุมชนโดยล่องน้ำทางเรือทำให้

ควบคุมยาก การทิ้งขยะทำให้เกิดขยะและเกิดอันตรายเมื่อสัตว์ป่ามากิน การเก็บเห็ดผิดวิธีโดยใช้มีด เสียมชุด โคนเห็ดไม่หลงเหลือเชื้อเห็ดไว้ การล่าสัตว์และหาแมลงด้วยการรมควัน การเผาป่าเพื่อให้สัตว์ป่าจนมุมจนเกิดความเสียหายไฟไหม้ลุกลามป่า การจับปลาโดยใช้ตาข่ายเล็กมีปลาเล็กปลาน้อยติดมาด้วยทำให้ปลาไม่มีอากาศในการขยายพันธุ์ และการจับปลาไม่เลือกฤดูทำให้ปลาขยายพันธุ์ได้น้อย การเก็บพืชผักสมุนไพรโดยหักโคนกิ่งใหญ่เพื่อต้องการยอดอ่อนของผักบางชนิด เมื่อปัญหาเหล่านี้ที่สั่งสมไว้หลายปีสภาพป่าเสื่อมโทรมจนเกิดภาวะโลกร้อน ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลเหมือนในอดีต เมื่อได้มีการศึกษาบทบาทและผลการดำเนินงานของหน่วยงาน องค์กรในชุมชนต่อการจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้วที่ผ่านมา ในด้านภาครัฐ พบว่าป่าดอนเรือ ดอนแก้ว จัดเป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์และป่าชุมชน การบริหารจัดการป่าส่วนใหญ่จึงไม่ได้ขึ้นกับหน่วยงานรัฐโดยตรง ดังนั้น การจัดการป่าจากหน่วยงานรัฐและหน่วยงานต่างๆ จึงเป็นไปในรูปแบบการส่งเสริม การสนับสนุนตามที่ชุมชนขอความร่วมมือ บทบาทของสถานศึกษาต่อการจัดการป่าดอนเรือ-ดอนแก้ว โรงเรียนบ้านหนองเทาใต้มีส่วนต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ต่อป่าดอนเรือ ดอนแก้ว ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ความสำคัญ ประโยชน์ของป่าชุมชน โดยบูรณาการกิจกรรมการเรียนการสอนกับกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ ส่วนบทบาทของวัดต่อการจัดการป่าดอนเรือ-ดอนแก้ว จะเป็นการร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่ญาติโยมได้จัดขึ้นในกิจกรรมของป่า ชุมชนกับการจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้ว มีการร่วมกันสวดสวดดูแลและมีการแต่งตั้งคณะกรรมการมักเปลี่ยนตามวาระการดำรงตำแหน่งผู้นำชุมชน จึงสามารถสรุปได้ว่าชุมชนในบริเวณป่าดอนเรือดอนแก้วได้มีส่วนร่วมในการจัดการป่ากันอยู่แล้ว เพียงแต่บางหน่วยงานมีการจัดการแบบแยกส่วน และบางกิจกรรมมีการจัดการแบบไม่ต่อเนื่อง จึงมีการวิเคราะห์อาจเป็นรูปแบบที่ยังไม่สามารถเกิดความยั่งยืนนัก หลังจากที่ได้ข้อมูลในทุกวัตถุประสงค์ได้มีการสังเคราะห์ถึงรูปแบบการปฏิบัติการตามรูปแบบกลไกในการจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้ว ที่เหมาะสมในพื้นที่ตำบลนาแก อำเภอคำชะโนดแก้ว คือ จัดตั้งคณะกรรมการ กฎระเบียบและมาตรการจัดการป่า โดยสร้างการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการกลางทั้ง 3 ชุมชน คือ บ้านนาหลู่ หนองเทา และเหล่าตอง ได้มีแกนนำของทุกชุมชนมาร่วมเป็นตัวแทนในการวางแผนงานร่วมกัน และได้มีการตั้งกฎระเบียบข้อบังคับ โดยจะดำเนินการตามกฎหมายในกรณีตัดไม้ และเผาป่าซึ่งถือเป็นพฤติกรรมที่ร้ายแรง นอกจากนี้ยังได้มีการสร้างภาคีความร่วมมือกับพื้นที่การใช้ป่าร่วมกันในเขตจังหวัดอำนาจเจริญ และจังหวัดอุบลราชธานี ในการมาเข้าร่วมในการประชุมขับเคลื่อนกิจกรรมของป่าดอนเรือดอนแก้วซึ่งได้รับความร่วมมือในการร่วมสวดสวดดูแลพฤติกรรมการใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรือดอนแก้วในส่วนของคุณคณในพื้นที่สองจังหวัด และร่วมสื่อสารมาตรการกฎระเบียบที่เอาผิดทางกฎหมายสำหรับการทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของป่า นอกจากนี้ชุมชนร่วมใจฟื้นฟูป่าชุมชนโดยมีการดำเนินงานปลูกต้นไม้กว่า 1 หมื่นต้นและมีแนวคิดในการสร้างวัฒนธรรมการฟื้นฟูป่าทุกวันสำคัญ เช่น วันพ่อ วันแม่แห่งชาติ ในภาคส่วนสถานศึกษาก็ได้มีการร่วมมือกันให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างชุมชนและโรงเรียนในการให้เด็กเข้าร่วมกิจกรรมการปลูกป่า การส่งประกวดคำขวัญรักษ์ป่า การศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติในและนอกรั้วโรงเรียน และสุดท้ายการจัดพิธีบวชป่าเพื่อสร้างชุมชนรักษ์ป่า โดยพึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นรูปแบบกลไกการจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้วจึงเป็นการบริหารในทุกด้านทั้งในและนอกชุมชน ผลจากการทดลองปฏิบัติการสามารถสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการ

จัดการป่าดอนเรือดอนแก้วร่วมกันได้ ซึ่งถือว่าเป็นกลไกการทำงานอย่างมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน ซึ่งคาดว่าจะเกิดกิจกรรมอันต่อเนื่องและสามารถสร้างความร่วมกับภาคอื่นๆ ได้ในอนาคต

คณะทำงาน
ธันวาคม 2556

สารบัญ

<u>เรื่อง</u>	<u>หน้า</u>
คำนำ	ก
บทสรุปผู้บริหาร	ข
บทคัดย่อ	ง
สารบัญ	ช
บทที่ 1 บทนำ	
- ความเป็นมาและความสำคัญของโครงการ	1
บทที่ 2 ข้อมูล แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับงานวิจัย	
- แนวคิดการมีส่วนร่วม	6
- ความหมายของกลไก	7
- ความหมายของการจัดการ	7
- ความหมายของป่าไม้และป่าชุมชน	9
- แนวคิดป่าชุมชนกับการพัฒนาชนบท	11
- กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย	12
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	
- ขอบเขตการวิจัย	13
- กระบวนการวิจัย	15
- วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	20
บทที่ 4 ผลการวิจัย	23
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	57
ภาคผนวก	
- ภาพกิจกรรม	63
- แบบฟอร์มในการเก็บข้อมูล	69
- ประวัติทีมวิจัย	72

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาโครงการและปัญหาการวิจัย

มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ ระบบนิเวศจึงเป็นสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ มนุษย์สังเคราะห์แสงเองไม่ได้จึงไม่สามารถสร้างอาหารด้วยตัวเอง ต้องเก็บเกี่ยวทรัพยากรจากระบบนิเวศโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากป่าไปใช้ประโยชน์ วิธีการเก็บเกี่ยวมีหลายแบบ บางวิธีทำให้ระบบนิเวศเสื่อมลง แต่บางวิธีนอกจากจะไม่ทำลายยังช่วยให้เกิดการกระจายพันธุ์ และเพิ่มพูนคุณค่าทางชีวภาพให้กับระบบนิเวศ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมต่างๆ ในระบบนิเวศจึงเป็นความสัมพันธ์สองทาง คือ ทั้งใช้หรือเอาออกไปจากระบบ และให้หรือเกื้อกูลให้ระบบสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ระบบนิเวศป่าเขตร้อนมีลักษณะเฉพาะตัว กล่าวคือ มีความซับซ้อนหลายหลายของพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ ภูมินิเวศ และเป็นที่อยู่อาศัยของชนเผ่า การพึ่งพิงระบบนิเวศป่าเขตร้อน จึงมีหลายรูปแบบทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในการจัดการระบบนิเวศป่าเขตร้อนให้สนองวัตถุประสงค์หลายด้าน สนองความต้องการที่หลากหลายของคนทุกกลุ่ม และสอดคล้องกับระบบนิเวศจึงยุ่งยากซับซ้อน ทำได้ยากและยังไม่มีที่ใดประสบความสำเร็จ นอกจากในการจัดการแบบดั้งเดิมที่อิงวัฒนธรรมและสนองความต้องการของชุมชนท้องถิ่น การจัดการระบบนิเวศป่าของไทยในปัจจุบันเนื่องจากเน้นด้านพัฒนาเศรษฐกิจมาก ไม่ละเว้นแม้แต่พื้นที่คุ้มครองเข้มงวดที่รัฐเปิดให้ทำธุรกิจท่องเที่ยวก็ยังไม่เหมาะสม สมควรต้องการปรับเปลี่ยน เพราะทำให้ป่าอยู่ไม่ได้และประโยชน์ที่ได้รับก็ไม่หลากหลายหรือได้เฉพาะคนบางกลุ่ม ชุมชนจึงล่มสลาย การจัดการระบบนิเวศป่าเพื่อให้เกิดป่าสูงที่มีไม้ชั้นอากาศอายุเดียวกันหรือใกล้เคียงลดหลั่นกันไปและจัดการตัดฟันเพื่อเปิดโอกาสให้ไม้มีค่าทางเศรษฐกิจสูงได้มีโอกาสสืบต่อพันธุ์และเติบโตทดแทนกันได้อย่างต่อเนื่องอาจจะไม่เพียงพอเสมอไป บางพื้นที่ต้องพัฒนาระบบที่รวมไปถึงการจัดการพืชคลุมดินชั้นล่างเพื่อรักษาความชุ่มชื้นและเพิ่มปริมาณน้ำที่ซึมลงดิน ตลอดจนการจัดการไม้ชั้นรองเพื่อนำใบดอกและผลไปเป็นอาหารของคนและสัตว์ ส่วนไม้โพรงไม้ผุใช้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ดังนั้นทางเลือกของระบบจัดการป่าแบบใหม่จึงไม่ควรสร้างป่าชั้นอายุเดียวที่ใช้ผลผลิตเพียงอย่างเดียวในขั้นสุดท้าย แต่ควรจะต้องสร้างป่าให้มีต้นไม้หลากหลายประโยชน์ต่อเนื่องกันไป อันจะช่วยเชื่อมโยงการอนุรักษ์ระบบนิเวศและพัฒนาอย่างยั่งยืนเข้าด้วยกัน การจัดการระบบนิเวศป่าแบบนี้เป็นการจัดการแบบประณีตซึ่งหน่วยงานของรัฐทำได้เพราะไม่มีความประณีตและศักยภาพเพียงพอสามารถทำงานได้เฉพาะด้านเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีองค์ความรู้และประสบการณ์ในเรื่องเหล่านี้ไม่มากพอ ในสถานการณ์ปัจจุบันโดยทั่วไปจึงไม่พบว่ามีวิธีใด (รวมทั้งวิธีการประกาศป่าอนุรักษ์แล้วห้ามไม่ให้มีกิจกรรมใด ๆ ของมนุษย์ยกเว้นพนักงานเจ้าหน้าที่) ที่ดีไปกว่าวิธีการจัดการป่าในรูปแบบหรือกระบวนการของ "ป่าชุมชน" ซึ่งสามารถสนองความต้องการของชุมชนในระดับยังชีพ หรือหาอยู่หากินได้

ป่าชุมชนโดยทั่วไปเป็นผืนป่าผืนเล็กๆ มีขนาดและรูปแบบผันแปรไปตามลักษณะและพัฒนาการของชุมชน ป่าชุมชนจึงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับระบบนิเวศป่าในท้องถิ่น ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างป่ากับชุมชนจะราบรื่นและยาวนานเพียงใดขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการของชุมชนเป็นสำคัญ ชุมชนล่มสลายป่าก็หมด ป่าหมดชุมชนก็ล่มสลาย ความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างป่ากับชุมชนจึงเป็นที่รับรู้กันมานาน ดังนั้นเพื่อสร้างกลไกการบริหารจัดการป่าที่เหมาะสม จึงต้องมีการพัฒนาองค์กรชุมชน สร้างแผนการจัดการนิเวศป่าชุมชน โดยชุมชนเป็นผู้ทำ แผนการจัดการนิเวศป่าชุมชนจะช่วยให้เห็นภาพรวมของป่าทั้งผืน ทำให้รู้จักเข้าใจและเห็นคุณค่าป่าผืนใหญ่ ขณะเดียวกันก็จะช่วยให้มองเห็นระบบนิเวศย่อยๆ ในระบบ

นิเวศป่าผืนใหญ่ เช่น ที่สูงเป็นป่าดิบเขา ที่โคกเป็นป่าโคก หนองน้ำหรือที่น้ำท่วมขังเป็นฤดูกาลก็มีป่าพรุหรือป่าบุงป่าทามขึ้นอยู่ ที่ดินต้นมีกรวดหินมากอากาศแห้งแล้งก็มีป่าเต็งรังขึ้น หากมีดินหนาขึ้นมีความชุ่มชื้นเพิ่มขึ้นมาสักหน่อยก็จะมีป่าเบญจพรรณหรือป่าดิบแล้ง เป็นต้น ดังนั้นหากรู้จักระบบนิเวศดีพอ รู้จักเนื้อหาองค์ประกอบของระบบนิเวศที่มีอยู่ในป่า รู้จักกฎเกณฑ์หน้าที่ตามธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ที่อยู่ร่วมกันในป่า รู้ถึงผลกระทบและรู้จักจัดการกับผลกระทบจากการเก็บเกี่ยวใช้ประโยชน์สรรพสิ่งจากระบบนิเวศ และตระหนักถึงสิ่งเหล่านี้ คนกับระบบนิเวศก็จะอยู่ร่วมกันได้โดยไม่ทำลายซึ่งกันและกัน คนไม่ทำลายป่าและป่าก็จะไม่ทำลายคน คือ ไม่โค่นล้มมาทำหรือเป็นเหตุให้ชุมชนต้องอพยพโยกย้ายถิ่นที่อยู่

กระบวนการที่จะช่วยให้คนรู้จักระบบนิเวศป่า อยู่กับป่าและพึ่งพาป่าได้โดยไม่ทำลายซึ่งกันและกันมีหลายรูปแบบ แต่รูปแบบที่มีการจัดการ มีกลไกทางสังคมและทางการบริหารจัดการคอยควบคุมอีกชั้นหนึ่งคือ รูปแบบของป่าชุมชน ป่าชุมชนจึงช่วยให้ป่าได้รับการคุ้มครอง ดูแลรักษา และใช้ประโยชน์จากคนหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องทุกระดับ ในระดับที่ได้คุณภาพหรือไม่ทำลายเพื่อช่วยให้ระบบนิเวศทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ คุณภาพเหล่านี้อาจเปลี่ยนแปลงไปตามกฎธรรมชาติ มีการถ่ายทอดพลังงาน การหมุนเวียนธาตุอาหาร การทดแทน การรบกวนทำลายจากภัยพิบัติทางธรรมชาติและจากมนุษย์ ตลอดจนการฟื้นฟูตามธรรมชาติ หากชุมชนพึ่งระบบนิเวศมากเกินไปจนจุดคุณภาพและระบบนิเวศไม่สามารถฟื้นฟูสภาพได้ตามธรรมชาติ ก็อาจต้องช่วยเสริมการสืบพันธุ์ตามธรรมชาติโดยการปลูกเสริมและป้องกันอันตรายจากไฟหรือสัตว์เลื้อยหรือใช้ระบบการตัดฟันช่วยการสืบพันธุ์ของต้นไม้ ซึ่งมีมากมายหลากหลายวิธีให้เลือกใช้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการจัดการ ป่าชุมชนจึงไม่ใช่ป่าเพื่อเศรษฐกิจมุ่งทำไม้หรือผลิตไม้ไว้ใช้สอย แต่ไม่ใช่สอยเป็นผลผลิตหนึ่งในหลายๆ อย่างของการจัดการระบบนิเวศป่าชุมชน

ในอดีตเมื่อชาวบ้านหรือผู้นำชุมชนเห็นพ้องต้องกัน ก็เกิดป่าชุมชนได้แล้วภายใต้กฎเกณฑ์กติกาของชุมชน สมาชิกของชุมชนเคารพกฎเกณฑ์ และแบ่งปันกัน ไม่ต้องถกเถียงกันเรื่องสิทธิของชุมชน ซึ่งเป็นแนวคิดของทางตะวันตก ไม่เคยมีมาก่อนในสังคมไทย แต่ปัจจุบันโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการมุ่งใช้มาตรการทางกฎหมายในการกำหนดและควบคุมป่า ข้อตกลงของชาวบ้านหรือชุมชนไม่มีความหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการคุ้มครองป้องกันภัยจากคนนอกชุมชนหรือคนในเมือง ข้อตกลงของชุมชนกลายเป็นข้อตกลงที่ไม่ถูกกฎหมาย ดังนั้นในสถานการณ์ซึ่งมีการแก่งแย่งแข่งขันการใช้ทรัพยากรสูงในปัจจุบันหากสังคมไทยอยากให้ป่าชุมชนเดิมอยู่ได้และเกิดป่าชุมชนขึ้นมาใหม่ ก็จะต้องยอมรับสิทธิชุมชนในการจัดการคุ้มครองดูแลระบบนิเวศป่า และกระตุ้นสนับสนุนให้ชุมชนร่วมกันวางแผนการคุ้มครองจัดการนิเวศป่าให้เหมาะสม เมื่อมีกลไกในการสนับสนุนและควบคุมตรวจสอบที่เหมาะสม การสนับสนุนให้เกิดป่าชุมชนในพื้นที่คุ้มครองจะเสริมความมั่นคงได้ดีกว่าการปล่อยให้พื้นที่คุ้มครองตกเป็นภาระของทางราชการ ซึ่งไม่ว่าจะตัดสินใจทำอะไรก็ต้องอาศัยอำนาจการตัดสินใจจากส่วนกลาง ไม่ต่างอะไรกับการจัดการป่าในระบบอุตสาหกรรมโดยสัมปทาน เพียงแต่ของที่น่าไปขายไม่ใช่ไม้ซุงเหมือนเดิม แต่ขายสิทธิประโยชน์ในการควบคุมจัดการทรัพยากร เช่น การท่องเที่ยว สร้างถนนและสิ่งอำนวยความสะดวกใจคนไปเที่ยวเพื่อหวังรายได้ โดยไม่คำนึงว่าระบบนิเวศป่าจะสามารถที่จะรองรับได้หรือไม่ ส่วนคนกลุ่มไหนจะได้รับความไว้วางใจให้จัดการ ควรปล่อยให้ชุมชนตกลงกันเองโดยมีกลไกควบคุมตรวจสอบที่เหมาะสมเจตนารมณ์ในการคุ้มครองรักษาระบบนิเวศป่าและกลไกการสนับสนุนและติดตามควบคุมการจัดการระบบนิเวศให้เกิดประโยชน์ยั่งยืนได้มีการนำเสนอไว้แล้วในพระราชบัญญัติป่าชุมชน ที่นำมาทำประชาพิจารณ์ตามระเบียบของทางราชการ หากช่วยกันสนับสนุนป่าชุมชนที่เกิดขึ้นแล้วและที่จะเกิดขึ้นใหม่ จะช่วยให้ชุมชนเริ่มกระบวนการคุ้มครองระบบนิเวศ และเรียนรู้การจัดการทรัพยากรที่สอดคล้องกับระบบนิเวศได้ ส่วนทิศทางในอนาคตคงต้องอาศัยเวลาและนำประสบการณ์ของทุกฝ่ายมาพิจารณาเพื่อปรับเปลี่ยนให้มีความเหมาะสมในทางปฏิบัติต่อไป

ป่าดอนเรือ และป่าดอนแก้วเป็นป่าไม้ที่อยู่ติดกับเขตพื้นที่บริเวณสามหมูบ้าน คือ บ้านนาหลู่ หมู่ที่ 3 บ้านหนองเทา หมู่ที่ 4 บ้านเหล่าตอง หมู่ที่ 6 ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลนาแก อำเภอคำชะโนด จังหวัดยโสธร ทางทิศเหนือติดต่อกับเขตจังหวัดอำนาจเจริญโดยมีลำน้ำเซบายเป็นตัวกั้น ส่วนทิศใต้ติดกับเขตจังหวัดอุบลราชธานี มีเนื้อที่โดยประมาณ 2,500 ไร่ เป็นป่าที่อยู่ในเขตพื้นที่ป่าสาธารณะ มีลำเซบายไหลผ่านตลอดทั้งปี ประกอบกับพื้นที่ป่าดอนเรือ ดอนแก้วบางช่วงจะถูกน้ำท่วม ทำให้พื้นที่ป่าประกอบด้วยพื้นที่โคก ที่ดอน พื้นที่ชุ่มน้ำ พื้นที่น้ำท่วมซ้ำ จึงเป็นแหล่งรวมอาหารตามธรรมชาติที่เหมาะสม ทำให้มีผู้คนทั้งพื้นที่ใกล้เคียง และห่างไกลเข้ามาหาประโยชน์จากป่าดอนเรือดอนแก้วเป็นจำนวนมาก การมีเสรีในการเข้าไปใช้ประโยชน์จากผืนป่าแห่งนี้ ทำให้ต่างคนต่างเห็นแก่ได้มีการมุ่งเอาประโยชน์เพื่อตัวเอง ปัจจุบันพบว่า มีการลอบตัดไม้ทำลายป่า มีการบุกรุกเข้าไปเพื่อทำเป็นที่ทำกินประมาณ 50 ไร่ ผู้คนเข้าไปหาของป่าเพื่อนำมาจำหน่ายเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะประเภทเห็ด ทำให้เห็ดบางชนิดสูญพันธุ์ สมุนไพรบางอย่างที่เคยมีมาก เริ่มหายาก ที่สำคัญต้นไม้น้อยใหญ่ถูกลักลอบตัดจนโล่งเตียน และยังไม่มีหน่วยงานใดเข้าไปแสดงความรับผิดชอบ แม้จะรู้ว่าผู้ที่บุกรุกเป็นใครก็ตาม ชาวบ้านแม้จะรู้ว่าถ้าปล่อยให้มีการกระทำเช่นนี้ต่อไป พื้นที่หาอยู่หากินคงไม่หลงเหลือ ผู้บุกรุกแม้จะรู้ว่าป่าดอนเรือ ดอนแก้ว เป็นพื้นที่สาธารณะ มีเขตแดน แต่ก็ไม่ได้เห็นเป็นประเด็นสำคัญ มีการขยับ เคลื่อนย้ายรุกเข้าไปอยู่เรื่อยๆ โดยปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ยางพารา มันสำปะหลัง และใช้ประโยชน์ทางการเกษตรเพิ่มขึ้น ในส่วนของชาวบ้านแม้จะรู้ว่า อนาคตพื้นที่และความอุดมสมบูรณ์ของป่าจะหมดไป แต่ยังไม่มีการเคลื่อนไหวใดๆ เพราะยังขาดผู้นำทางที่เข้มแข็ง

ดังนั้นจากการจัดทำประชาคมชาวบ้านในระดับตำบล ได้พูดคุยถึงประเด็นนี้ และมีความเห็นร่วมกันให้มีการดำเนินการเพื่อจัดการป่าอย่างเป็นรูปธรรม การรักษาผืนป่าธรรมชาติ รักษาทรัพยากรในป่า ตลอดจนรู้จักใช้ประโยชน์จากป่าอย่างรู้คุณค่า เป็นสิ่งที่ชาวบ้านทั้ง 3 หมู่บ้านตั้งเป้าหมายไว้ แต่การที่ทำให้คนในชุมชนและผู้ใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรือ ดอนแก้ว ได้มีโอกาสพูดคุยกันเพื่อหาแนวทางจัดการป่าร่วมกัน จำเป็นต้องมีหน่วยงานกลางหรือมีกิจกรรมเป็นตัวประสาน และจากการพูดคุยเห็นว่าพื้นที่ป่าดอนเรือ ดอนแก้ว มีเขตติดต่อกับหลายหมู่บ้าน ดังนั้นการจัดการป่าต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย เพราะจะทำเพียงหมู่บ้านเดียวหรือองค์กรเดียวคงไม่ประสบความสำเร็จ จำเป็นต้องดึงและสร้างภาคีความร่วมมือในชุมชนให้เข้ามา มีบทบาทร่วมกัน และจะทำอย่างไรให้องค์กรในชุมชน อันประกอบด้วย อบต. โรงเรียน วัด ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน กลุ่มเยาวชน รวมไปถึงกลุ่มต่างๆในพื้นที่มีบทบาทในการจัดการป่าร่วมกัน การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การดูแลป่าอย่างเป็นรูปธรรมร่วมกัน จึงเป็นสิ่งที่ท้าทาย ซึ่งปัจจุบันเห็นแล้วว่าหลายฝ่ายอยากดำเนินร่วมกัน แต่ยังขาดการเชื่อมประสานที่ต่อเนื่องและชัดเจน โดยคาดหวังผลในระยะยาวว่า หากมีการดำเนินกิจกรรมที่นำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกัน คาดว่า ป่าดอนเรือ ดอนแก้วที่เป็นแหล่งอาหารจะได้รับการดูแล โดยกลุ่ม หรือองค์กรในชุมชน และยังคงสภาพรักษาสภาพความสมบูรณ์โดยความร่วมมือจากคนในชุมชนเอง ดังนั้นจึงนำไปสู่การดำเนินโครงการวิจัยภายใต้ชื่อ **รูปแบบกลไกในการจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้วที่เหมาะสมพื้นที่ตำบลนาแก อำเภอคำชะโนด จังหวัดยโสธร** เพื่อให้หน่วยงานในชุมชนได้มีบทบาทต่อการรักษาทรัพยากรในท้องถิ่น การใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเข้าหนุนเสริม จะทำให้องค์กรในชุมชนมีความตระหนัก กระบวนการที่เกิดขึ้นน่าจะมีส่วนช่วยให้คนในชุมชนมีความตระหนักและให้ความสำคัญต่อทรัพยากร สิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นมากขึ้น เพราะนั่นหมายถึงวิถีของชุมชน และผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย จะนำไปสู่การต่อยอดเพื่อให้ชุมชนมีความสามารถในการบริหารจัดการป่าได้อย่างยั่งยืน

1.2 คำถามการวิจัย

“รูปแบบกลไกการจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้วที่เหมาะสมในพื้นที่ตำบลนาแก อำเภอคำเชื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรเป็นอย่างไร”

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทและประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของป่าดอนเรือ ดอนแก้วตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาข้อมูลการใช้ประโยชน์และผลกระทบจากการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรือ ดอนแก้วในอดีตและปัจจุบัน
3. เพื่อศึกษาบทบาทและผลการดำเนินงานของหน่วยงาน องค์กรในชุมชนต่อการจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้วที่ผ่านมา
4. เพื่อหารูปแบบกลไกในการจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้วอย่างเป็นรูปธรรมโดยองค์กรในชุมชน ตำบลนาแก อำเภอคำเชื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่หลัก บ้านนาหลู่ หมู่ที่ 3 บ้านหนองเทา หมู่ที่ 4 บ้านเหล่าตอง หมู่ที่ 6 ตำบลนาแก อำเภอคำเชื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

พื้นที่รอง บ้านจิกคู่ ตำบลจิกคู่ อำเภห้วยตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ และ บ้านนาผาย บ้านโนนรัง บ้านแก้งขาว ตำบลโนนรัง อำเภเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. บริบทและประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของป่าดอนเรือ ดอนแก้วตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. ข้อมูลการใช้ประโยชน์และผลกระทบจากการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรือ ดอนแก้วในอดีตและปัจจุบัน
3. บทบาทและผลการดำเนินงานของหน่วยงาน องค์กรในชุมชนต่อการจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้วที่ผ่านมา คือ บ้าน วัด โรงเรียน และ อบต.นาแก
4. รูปแบบกลไกในการจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้วอย่างเป็นรูปธรรมโดยองค์กรในชุมชน ตำบลนาแก อำเภอคำเชื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

1.5 ระยะเวลาดำเนินการ

1 ปี เริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2555 ถึง 31 ธันวาคม 2556

1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลบริบทและประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของป่าดอนเรือ ดอนแก้วตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. ได้ข้อมูลการใช้ประโยชน์และผลกระทบจากการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรือ ดอนแก้วในอดีตและปัจจุบัน

3. ได้ทราบบทบาทและผลการดำเนินงานของหน่วยงาน องค์กรในชุมชนต่อการจัดการป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วที่ผ่านมา
4. ได้รูปแบบกลไกในการจัดการป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วอย่างเป็นรูปธรรมโดยองค์กรในชุมชน ตำบลนาแก อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

1	ป่าดอนเรื่อ ป่าดอนแก้ว	หมายถึง	ป่าชุมชนที่มีเนื้อที่ 2500 ไร่ อยู่ในพื้นที่ 3 หมู่บ้าน คือ บ้านนาหลู่ บ้านหนองเทา และบ้านเหล่าตอง
2	กลไกการจัดการป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว	หมายถึง	การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและผู้ร่วมใช้ประโยชน์จากพื้นที่อื่นในการดูแล ฟื้นฟู และป้องกันการทำลายป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วร่วมกัน
3	กุด	หมายถึง	แอ่งน้ำที่เกิดจากการเปลี่ยนทิศการไหลของน้ำลำเซบายทำให้มีน้ำขังตลอดปี เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำในเขตป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว เมื่อถึงน้ำหลากกุดจะเชื่อมกับแม่น้ำลำเซบายกลายเป็นผืนเดียว

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “รูปแบบกลไกในการจัดการป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วที่เหมาะสมในพื้นที่ตำบลนาแก อำเภอดงเจริญ จังหวัดยโสธร” นักวิจัยได้ศึกษาจากเอกสาร และการสืบค้นข้อมูลผ่านอินเทอร์เน็ต โดยได้รวบรวมเนื้อหาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับ ดังนี้

- 2.1 แนวคิดการมีส่วนร่วม
- 2.2 ความหมายของกลไก
- 2.3 ความหมายของการจัดการ
- 2.4 ความหมายของป่าไม้และป่าชุมชน
- 2.5 แนวคิดป่าชุมชนกับการพัฒนาชนบท
- 2.6 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แนวคิดการมีส่วนร่วม

ที.อาร์.แบทเทน (Batten อ้างถึงใน ถนอม สุขสง่าเจริญ 2526, 25) ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมว่าต้องการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกิจการต่างๆ โดยถือเสมือนว่าเป็นแบบฝึกหัดในการพัฒนาคนให้ต้องใช้ความคิด ตัดสินใจ วางแผน และดำเนินการเองอยู่เสมอ ซึ่งจะเป็นหนทางทำให้สมองของคนเกิดการพัฒนา รวมทั้งต้องยึดหลักต่อไปนี้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ได้แก่

1. หลักการช่วยตนเอง
2. หลักการให้ประชาชนมีส่วนร่วม
3. หลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน

ซีอี ซี มูว์ ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การนำประชาชนมาเป็นผู้พัฒนา หรือเป็นผู้เปลี่ยนแปลงแทนการเป็นผู้ถูกเปลี่ยนแปลง จะทำให้พวกเขาได้รับรู้ขั้นตอนต่างๆ ทุกขั้นตอนในการพัฒนาและเปลี่ยนแปลง นับตั้งแต่การตั้งเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการปฏิบัติ การวางแผนขั้นตอนในการปฏิบัติซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนา

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมว่า ในกิจกรรมทุกอย่างควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพื่อให้เขาได้เป็นผู้ตัดสินใจทำงานได้ตามที่เขาได้ตัดสินใจไปแล้วด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้เขาได้ปฏิบัติตามความสนใจและความต้องการของเขา ซึ่งจะทำให้เขาได้มีโอกาสในการพัฒนาตนเอง

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ ได้แสดงทรรศนะว่าการมีส่วนร่วมนั้นจะต้องมีเงื่อนไขที่สำคัญอย่างน้อย 3 ประการ คือ

1. ประชาชนจะต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม
2. ประชาชนมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วม
3. ประชาชนต้องเต็มใจต่อการมีส่วนร่วม

ไพรัตน์ (2527) ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท ดังนี้

- 1) การร่วมศึกษา ค้นคว้าปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมตลอดจนความต้องการของชุมชน
- 2) ร่วมคิด และสร้างรูปแบบวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่มีประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
- 3) ร่วมวางแผนนโยบาย หรือวางแผน หรือโครงการ หรือกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไขปัญหา และสนองความต้องการชุมชน
2. ร่วมตัดสินใจ การใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
3. ร่วมจัด หรือปรับปรุงระบบบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
4. ร่วมลงทุนในการจัดกิจกรรมโครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของตนเอง
5. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรม ให้บรรลุผลตามเป้าหมาย
6. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล ร่วมบำรุงรักษาโครงการ และกิจกรรมที่ได้ทำไว้ โดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ตลอดไป

2.2 ความหมายของกลไก

พจนานุกรม อ.เปลื้อง ณ นคร ให้ความหมายไว้ว่า “กลไก” หมายถึง ตัวจักรต่างๆ หรือบุคคลผู้เป็นเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในระดับต่างๆ ,ระบบหรือองค์การที่บุคคลผู้เป็นเจ้าหน้าที่ในระดับต่างๆ ปฏิบัติงานร่วมกันดุจเครื่องจักร หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นระบบที่จะให้งานสำเร็จตามประสงค์

2.3 ความหมายของการจัดการ

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ ระบุว่า “การจัดการ” (Management) หมายถึง การดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพในรูปแบบต่างๆ ทั้งด้านการจัดหา การเก็บรักษา การซ่อมแซม การใช้อย่างประหยัด และการสงวนรักษา เพื่อให้กิจกรรมที่ดำเนินการนั้น สามารถให้ผลยั่งยืนต่อมวลมนุษย์และธรรมชาติ โดยหลักการแล้ว "การจัดการ" จะต้องมีแนวทางการดำเนินงาน ขบวนการ และขั้นตอน รวมทั้งจุดประสงค์ในการดำเนินงานที่ชัดเจนแน่นอน

ส่วน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพต่อสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และให้ประโยชน์ต่อมนุษย์ ทั้งในด้านการจัดหา การเก็บรักษา การซ่อมแซม การใช้อย่างประหยัด รวมทั้งการสงวน เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาตินั้น สามารถให้ผลได้อย่างยาวนาน

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จะต้องยึดหลักการทางอนุรักษ์วิทยา เพื่อประกอบการดำเนินงานในการจัดการดังนี้ คือ

- 1) การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะต้องเป็นไปอย่างสมเหตุสมผล ใช้อย่างฉลาด หรือใช้ตามความจำเป็น ไม่ใช้อย่างฟุ่มเฟือย และไม่เกิดการสูญเสียเปล่า หรือเกิดการสูญเสียน้อยที่สุด
- 2) การประหยัดของทรัพยากร และของที่กำลังสูญพันธุ์
- 3) การปรับปรุง ซ่อมแซมสิ่งที่เสื่อมโทรมให้คืนสภาพก่อนนำไปใช้ เพื่อให้ระบบสิ่งแวดล้อมดีขึ้น

UNDP (2547) ได้กำหนดรูปแบบการจัดการป่าตามเงื่อนไขทางกายภาพและสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองแต่ละท้องถิ่นออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. รูปแบบการจัดการตามจารีตประเพณี คือ การนำเอาอุดมการณ์ ความเชื่อ และวิถีคิดตามประเพณีมาใช้เป็นแนวทางกำหนดกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการจัดการ เช่น ความเชื่อเรื่องผี ดอนปู่ตา มีการประกอบพิธีกรรมและการผลิตซ้ำอุดมการณ์ที่ผสมผสานไปกับวิถีชีวิต ระบบการผลิตและการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืนมักพบได้ในชุมชนดั้งเดิมทั้งในภาคเหนือและภาคอีสาน

2. รูปแบบการจัดการแบบประยุกต์ ในบางท้องถิ่นที่สิทธิชุมชนถูกละเมิด เช่น มีความขัดแย้งการแย่งชิงทรัพยากรจากภายนอกสูง หรือเป็นพื้นที่ที่มีพลังกดดันต่อป่าค่อนข้างมาก เช่น มีการลักลอบตัดไม้หรือในบางท้องถิ่นที่ป่าเริ่มเสื่อมสภาพ ชาวบ้านอาจนำเอารูปแบบและวิธีการจัดการแบบอื่นมาประยุกต์ใช้ร่วมกับการจัดการแบบจารีตประเพณี เช่น นิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธีบวชป่าเพื่อกระตุ้นจิตสำนึกในการรักษาป่าของชุมชนและยับยั้งขบวนการลักลอบตัดไม้จากภายนอก บางพื้นที่อาจประยุกต์เอาระเบียบข้อบังคับของทางราชการมาใช้ด้วย

3. รูปแบบการจัดการที่เป็นกระบวนการต่อรองทางการเมืองในบริบทของการแย่งชิงทรัพยากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างชุมชนกับรัฐและนายทุน บางครั้งรูปแบบการจัดการทรัพยากรถูกปรับเปลี่ยนให้กลายเป็นขบวนการต่อสู้เพื่อพิทักษ์สิทธิของชุมชนและต่อต้านนโยบายของรัฐ เช่น การต่อสู้กับสัมปทานไม้ การประกาศเขตอุทยานฯ ชุมชนมีการจัดกิจกรรมการรวมกลุ่มเพื่อสร้างแผนงานในการจัดการทรัพยากรของชุมชนโดยชุมชนเอง เพื่อสร้างอำนาจในการต่อรอง

ท่ามกลางความหลากหลายของภูมิประเทศและวัฒนธรรมของป่าชุมชนแต่ละแห่ง มีจุดร่วมซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญทำให้พวกเขาประสบความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนร่วมกัน คือ

- มีความเป็นชุมชนสูง สมาชิกของชุมชนยังรักษาความสัมพันธ์ทางสังคมไว้ได้ เช่น ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ มีความเป็นเพื่อนบ้านที่ช่วยเหลือแลกเปลี่ยนแรงงานกัน สำนึกของความเป็นชุมชนอาจสะท้อนออกมาในรูปของความเชื่อ อุดมการณ์ และพิธีกรรมที่ชุมชนยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน เช่น พิธีกรรมเลี้ยงผีขุนน้ำ พิธีเช่นผีปู่ตา

- มีป่าที่อยู่ในสภาพใช้ได้หรือมีศักยภาพเพียงพอที่จะพลิกฟื้นให้คืนกลับมาสู่ความอุดมสมบูรณ์ได้ มีทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ในลักษณะที่ยังเอื้ออำนวยต่อการผลิตในภาคเกษตรของชุมชนอยู่เพราะป่าชุมชนไม่อาจเกิดขึ้นได้บนพื้นที่ที่ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมจนไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้อีกต่อไป

- ชุมชนที่อนุรักษ์ป่ามักมีผลประโยชน์ร่วมกัน เพราะพื้นฐานการอนุรักษ์ป่าของชาวบ้านคือการได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า การเกษตรและการใช้ผลิตผลจากป่าในชีวิตประจำวัน การอนุรักษ์ป่าจึงเป็นการพิทักษ์ผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชนเอาไว้

- ต้องมีจิตสำนึกในการรักษาป่าที่เข้มข้นและลึกซึ้งกว่าการมีผลประโยชน์ร่วมกัน นั่นคือ มีอุดมการณ์ มีความเชื่อ ที่จะพิทักษ์สิทธิชุมชนและสิทธิธรรมชาติในทางเป็นมนุษย์มิให้ถูกก้าวล่วงรุกราล้ำจากบุคคลภายนอก ทั้งนี้ จิตสำนึกอาจเกิดได้จากหลายเหตุผล เช่น เกิดจากประเพณี ความเชื่อ เป็นอุดมการณ์ที่สืบทอดต่อกันมา

สหทัย วิเศษ (2540) กล่าวว่า ศักยภาพชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนใหญ่มักเกิดกับผู้นำชุมชน กลุ่มเครือญาติ กลุ่มวัฒนธรรมในหมู่บ้านที่มาร่วมกันต่อต้านการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติจากภายนอกที่มาจากการพัฒนาสมัยใหม่ ทำให้กระแสทุนนิยมและบริโภคนิยมที่มองเห็นทรัพยากรเป็นสินค้าโดยอาศัยกลไกการตลาด การรวบอำนาจของรัฐไว้ที่ส่วนกลาง ปฏิเสธสิทธิชุมชนในการจัดการ

ทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนหลายชุมชนได้รับผลกระทบบางชุมชนสามารถปรับตัวต่อสู้กับกระแสการพัฒนา โดยพลังชุมชนที่เกิดจากการรวมตัวเป็นกลุ่มองค์กรหรือเครือข่ายองค์กรชุมชน โดยกรอบแนวคิดพื้นฐานอยู่ที่เกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญา ความสามารถ และศักยภาพของของชาวบ้านในการกำหนดกฎเกณฑ์เพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลทั้งในด้านการใช้สอยและการอนุรักษ์

2.4 ความหมายของป่าไม้และป่าชุมชน

(www.th.wikipedia.org) “ป่าไม้” (Forest, Jungle) ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ หมายถึง ที่ดินที่ไม่มีบุคคลใดบุคคลหนึ่งได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ครอบครองตามกฎหมายที่ดิน โดยทั่วไป หมายถึง บริเวณที่มีต้นไม้หลายชนิด ขนาดต่าง ๆ ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่นและกว้างใหญ่พอที่จะมีอิทธิพลต่อสิ่งแวดล้อมในบริเวณนั้น เช่น ความเปลี่ยนแปลงของลมฟ้าอากาศ ความอุดมสมบูรณ์ของดินและน้ำ มีสัตว์ป่าและสิ่งมีชีวิตอื่นซึ่งมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

KM Team ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จังหวัดขอนแก่น (2553:1) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ป่าชุมชน” (Community Forest) หมายถึง ที่ดินหรือที่ดินป่า ที่ชุมชนได้รับอนุญาตตามกฎหมายให้เข้าร่วมดำเนินการกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งจะมีการใช้ประโยชน์ร่วมกันของคนในชุมชนตามกติกาที่ชุมชนตั้งไว้โดยไม่ขัดต่อกฎหมาย เป็นแหล่งสะสมภูมิปัญญา วัฒนธรรมท้องถิ่น ประโยชน์ของป่าชุมชนมีหลากหลาย ตั้งแต่การอนุรักษ์ ดิน น้ำ รักษาสมดุลของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นแหล่งพืชสมุนไพรหลายชนิด และเป็นแหล่งกำเนิดของวัตถุดิบของการผลิตหัตถกรรมพื้นบ้าน ตลอดจนเครื่องใช้ไม้สอยที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ รวมถึงเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติสำหรับบริโภค เป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหารของสัตว์ป่าและแมลงต่าง ๆ นอกจากนี้ชาวบ้านในชุมชนยังสามารถเก็บรวบรวมของป่าขายเพื่อเป็นรายได้เสริมให้แก่ครอบครัว และการจัดการป่าร่วมกันของคนในชุมชนยังก่อให้เกิดการเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกันระหว่างคนกับป่าและคนในชุมชนอีกด้วย

กรมป่าไม้ (2540 : ไม่ปรากฏเลขหน้า) ได้ให้ความหมาย “ป่าชุมชน” ไว้ว่าเป็นรูปแบบของการจัดการป่าไม้ที่นำเอาความต้องการพึงพิงป่าของประชาชนมาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่านั้น และให้ประชาชนผู้ได้รับผลประโยชน์จากป่าดังกล่าว เป็นผู้กำหนดแผนการและควบคุมการดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพื่อผลประโยชน์ต่อเนื่องสม่ำเสมอตามความต้องการของชุมชน

โกมล แพรททอง (2537: 5) ได้กล่าวว่า “ป่าชุมชน” หรือ “รูปแบบของการจัดการป่าไม้” ที่นำเอาความต้องการพึงพิงป่าของประชาชนมาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่านั้น และให้ประชาชนได้รับผลประโยชน์จากป่าดังกล่าว เป็นผู้กำหนดแผนการและควบคุมการดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพื่อผลประโยชน์ต่อเนื่องสม่ำเสมอตามความต้องการของชุมชน ป่าชุมชนได้มีการดำเนินการอยู่ในประเทศไทยมาเป็นเวลานานแล้ว ซึ่งรูปแบบการใช้ประโยชน์จากป่าแตกต่างกันออกไปตามสภาพภูมิประเทศ นิเวศวิทยา เศรษฐกิจ และสังคม

เสน่ห์ จามริกและคณะ (2536: 173) ได้กล่าวว่า “ป่าชุมชน” เป็นขบวนการทางสังคมหรือการรวมตัวกันขององค์กรประชาชนในระดับชุมชนและ/หรือระดับเครือข่ายภายในระบบนิเวศแห่งหนึ่งเพื่อการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ซึ่งถือว่าเป็นทรัพย์สินส่วนรวมของท้องถิ่นอย่างยั่งยืน และเป็นธรรมบนฐาน

ของระบบความคิด ภูมิปัญญา อุดมการณ์ และสิทธิชุมชนซึ่งเน้นหลักการทางศีลธรรมและความมั่นคงในการยังชีพของชุมชนเป็นสำคัญ

2.4.1 ปัญหาการทำลายป่าไม้

www.108wood.com, www.northeducation.ac.th, นสพ.ไทยรัฐ ระบุไว้ว่า ป่าไม้เป็นระบบนิเวศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นสังคมของสิ่งมีชีวิตที่สำคัญ 3 กลุ่ม ใหญ่ๆ คือ

- กลุ่มแรก เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญมากที่สุด ได้แก่ พืช ต้นไม้ขนาดใหญ่ เถาวัลย์
- กลุ่มที่สอง ได้แก่ พวงจูลินทรีย์ ไล้เดือน แมลง
- กลุ่มที่สาม ได้แก่ สัตว์ป่า

นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งของอินทรีย์สาร แร่ธาตุที่สำคัญ แหล่งต้นน้ำ ลำธาร ช่วยรักษาอุณหภูมิ ของโลก ควบคุมปริมาณน้ำฝน สร้างสภาวะสมดุลของแร่ธาตุและสารต่างๆ ป่าไม้ของประเทศไทย มีอยู่กระจายในทั่วทุกภาค และลดปริมาณลงเรื่อยๆ

2.4.2 สาเหตุสำคัญของวิกฤตการณ์ป่าไม้ในประเทศไทย

1) การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ตัวการของปัญหานี้คือนายทุนพ่อค้าไม้ เจ้าของโรงเลื่อย เจ้าของโรงงานแปรรูปไม้ ผู้รับสัมปทานทำไม้และชาวบ้านทั่วไป ซึ่งการตัดไม้เพื่อเอาประโยชน์จากเนื้อไม้ทั้งวิธีที่ถูกและผิดกฎหมาย ปริมาณป่าไม้ที่ถูกทำลายนั้นนับวันจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตามอัตราเพิ่มของจำนวนประชากร ยังมีประชากรเพิ่มขึ้นเท่าใด ความต้องการในการใช้ไม้ก็เพิ่มมากขึ้น เช่น ใช้ไม้ในการปลูกสร้างบ้านเรือนเครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตรกรรมเครื่อง เรือและถ่านในการหุงต้ม เป็นต้น

2) การบุกรุกพื้นที่ป่าไม้เพื่อเข้าครอบครองที่ดิน เมื่อประชากรเพิ่มสูงขึ้น ความต้องการใช้ที่ดินเพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินก็อยู่สูง ขึ้น เป็นผลผลักดันให้ราษฎรเข้าไปบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ แคว้นป่าหรือเผาป่าทำไร่เลื่อนลอย นอกจากนี้ยังมีนายทุนที่ดินที่จ้างวานให้ราษฎรเข้าไปทำลายป่าเพื่อจับจอง ที่ดินไว้ขายต่อไป

3) การส่งเสริมการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจเพื่อการส่งออก เช่น มันสำปะหลัง ปอ เป็นต้น โดยไม่ส่งเสริมการใช้ที่ดินอย่างเต็มประสิทธิภาพทั้งๆ ที่พื้นที่ป่าบางแห่งไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการเกษตร

4) การกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่ากระทำไม่ชัดเจนหรือไม่กระทำเลยในหลายๆ พื้นที่ ทำให้ราษฎรเกิดความสับสนทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา ทำให้เกิดการพิพาทในเรื่องที่ดินทำกินและที่ดินป่าไม้อยู่ตลอดเวลา และมัก เกิดการร้องเรียนต่อต้านในเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน

5) การจัดสร้างสาธารณูปโภคของรัฐ เช่น เขื่อน อ่างเก็บน้ำ เส้นทางคมนาคม การสร้างเขื่อนขวางลำน้ำจะทำให้พื้นที่เก็บน้ำหน้าเขื่อนที่อุดมสมบูรณ์ถูก ตัดโค่นมาใช้ประโยชน์ ส่วนต้นไม้ขนาดเล็กหรือที่ทำการย้ายออกมาไม่ทันจะถูกน้ำท่วมยืนต้นตาย เช่น การสร้างเขื่อนรัชชประภาเพื่อกั้นคลองพระแสงอันเป็นสาขาของแม่น้ำพุมดวง-ตาปี ทำให้น้ำท่วมบริเวณป่าดงดิบซึ่งมีพันธุ์ไม้หนาแน่นประกอบด้วยสัตว์นานาชนิดนับแสนไร่ ต่อมาจึงเกิดปัญหาน้ำเน่าไหลลงลำน้ำพุมดวง

6) ไฟไหม้ป่ามักจะเกิดขึ้นในช่วงฤดูแล้ง ซึ่งอากาศแห้งและร้อนจัด ทั้งโดยธรรมชาติและจากการกระทำของมนุษย์ที่อาจลักลอบเผาป่าหรือเผาลง จุดไฟทิ้งไว้โดยเฉพาะในป่าไม้เป็นจำนวนมาก

7) การทำเหมืองแร่ แหล่งแร่ที่พบในบริเวณที่มีป่าไม้ปกคลุมอยู่ มีความจำเป็นที่จะต้องเปิดหน้าดิน ก่อนจึงทำให้ป่าไม้ที่ขึ้นปกคลุมถูกทำลาย ลง เส้นทางขนย้ายแร่ในบางครั้งต้องทำลายป่าไม้ลงเป็นจำนวนมาก เพื่อสร้างถนน ถนนทาง การระเบิดหน้าดิน เพื่อให้ได้มาซึ่งแร่ธาตุ ส่งผลถึงการทำลายป่า

2.5 แนวคิดป่าชุมชนกับการพัฒนาชนบท

การพัฒนาประเทศที่ผ่านมารัฐมุ่งเน้นการสร้าง ความทันสมัย การสร้างโครงสร้างพื้นฐาน การเพิ่ม อัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นการมองภาพรวมที่มีศูนย์กลางอยู่ที่ภาคพาณิชยกรรมและ อุตสาหกรรม การป่าไม้จึงถูกมองเป็นอีกส่วนหนึ่งที่แยกออกมาต่างหากการพัฒนาชนบท การป่าไม้จะ ได้รับความสนใจเมื่อสามารถผลิตไม้เพื่อส่งออกไปจำหน่ายต่างประเทศ หรือใช้ภายในประเทศ หรือเป็นแหล่ง น้ำ หรือควบคุมการพังทลายของดิน ดังนั้น ความสนใจเรื่องป่าไม้จึงเพื่อการควบคุมหรือรักษาให้เป็นป่าที่บ หรือปลูกสร้างป่าผืนใหญ่เพื่อตัดมาจำหน่าย หรือการป่าไม้จึงถูกนำไปใช้เพื่อเป็นทุนในส่วนอื่นของเศรษฐกิจ คือ ป่าไม้ถูกมองว่าเป็นแหล่งทุนเพื่อที่จะได้มาเพื่อนำไปลงทุนใช้จ่ายด้านอื่น จึงมีการตัดไม้เพิ่มขึ้นอย่าง รวดเร็ว ทำให้สภาพป่าถูกบุกรุกทำลาย จึงทำให้ความเป็นอยู่ของชนบทที่เคยพึ่งพิงป่ากลับยากจนลง การ พัฒนาดังกล่าวทำให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนในชนบท เพราะพื้นฐานความคิดของรัฐมองภาพชนบทเป็น เพียงแหล่งผลิตสินค้าเข้าสู่เมือง ชนบทต้องผนวกเข้ามาอยู่ภายใต้กลไกเศรษฐกิจของเมือง เพราะรัฐมีความ มั่นใจว่าเมื่อพัฒนาเมืองเจริญแล้วก็จะกระจายความเจริญไปสู่ชนบทเอง แต่ความจริงไม่ได้เป็นเช่นนั้น เกษตรกรในชนบทกลับยากจนลง เพราะอำนาจต่อรองของชนบทสู้ชุมชนเมืองไม่ได้ ไม่ว่าความรู้ความสามารถ รวมถึงเทคโนโลยีต่างๆ การป่าไม้ชุมชนซึ่งมีแนวคิดที่ให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ และเพื่อผลประโยชน์ของชุมชน เองโดยเฉพาะเน้นถึงการร่วมมือร่วมใจของผู้ได้รับประโยชน์ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนของตนอย่างเสมอ ภาค

(วินัย วีระพัฒนานนท์. 2541:162-163) ในภาวะที่สิ่งแวดล้อมได้เกิดความเสื่อมโทรมลงมากเช่น ปัจจุบัน การใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีความสูญเสียและก่อให้เกิดผลเสียแก่สิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด จะยังเป็นการเพียงพอสำหรับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจึงควรมีความหมายรวมไปถึงการ พัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้กลับคืนสู่สภาพเดิมหรือทดแทนความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมให้ได้มากที่สุด ด้วย การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่กรมป่าไม้กำหนดเป็นหลักการมีดังนี้

1) การใช้ให้นานที่สุด การใช้ทรัพยากรทุกชนิดไม่ว่าเป็นสิ่งของเครื่องใช้ใดๆ จะต้องถนอมรักษา เพื่อให้ได้ใช้สิ่งของเหล่านั้นให้นานที่สุด ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้รวดเร็วเกินไป

2) การใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด การใช้สิ่งของต่างๆ ให้เกิดประโยชน์ให้ได้มากที่สุดและมีผู้ได้รับ ประโยชน์จำนวนมากจะช่วยลดปริมาณความต้องการในการแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติลงได้

3) การนำกลับมาใช้ใหม่ ของใช้หลายอย่างที่ได้นำมาใช้จนเก่าหรือหมดสภาพการใช้ไปแล้วถ้าได้นำ กลับไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพให้เป็นวัตถุดิบ เพื่อทำเป็นสินค้ากลับมาใช้ใหม่จะช่วยลดการแสวงหา ทรัพยากรและลดการทำลายสิ่งแวดล้อมลงได้

4) การทดแทนทรัพยากรบางชนิดหายากหรือมีอยู่จำนวนน้อย การแสวงหาวัสดุอื่นที่มีอยู่มากหรือมี ค่าน้อยกว่ามาใช้ทดแทน ก็จะช่วยลดการสูญเสียทรัพยากรที่หายากลงได้และยังช่วยทำให้วัสดุหรือทรัพยากรที่ ไม่มีค่ากลับมีค่าเพิ่มขึ้นด้วย

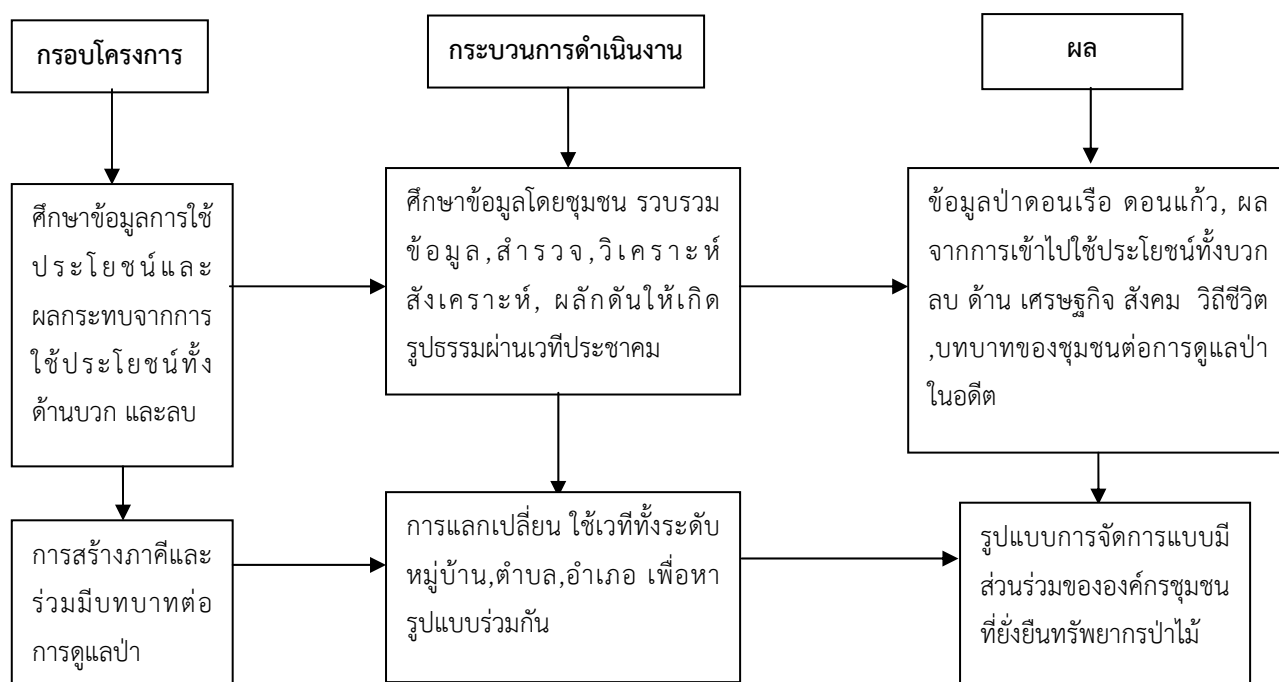
5) การบูรณะซ่อมแซม สิ่งของเครื่องใช้หลายชนิด ถ้าได้รับการบูรณะซ่อมแซมในบางส่วนที่ขัดข้องสึกหรอให้กับสู่ในสภาพที่ใช้งานได้ จะช่วยยืดอายุอายุการใช้งานและลดอัตราการทำลายสิ่งแวดล้อมโดยส่วนรวมลดลงได้

6) การฟื้นฟูความเสื่อมโทรม ทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถเกิดขึ้นใหม่ได้และอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม ควรควรมีการเร่งฟื้นฟู เพื่อให้มีทรัพยากรธรรมชาติไว้ใช้ และเพื่อรักษาความสมดุลของธรรมชาติด้วย

7) การลดอันตรายจากสารพิษ สารพิษหลายชนิดเมื่อนำไปทิ้งจะก่อให้เกิดอันตรายต่อมนุษย์และระบบนิเวศ ดังนั้นก่อนทิ้งสารพิษหรือของเสียเหล่านั้น ควรทำให้สารพิษหรือของเสียอยู่ในสภาพที่ก่อให้เกิดอันตรายต่อระบบนิเวศให้น้อยที่สุด

2.6 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ศึกษาข้อมูลของชุมชนท้องถิ่นด้านขีดความสามารถในการบริหารจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่น การสร้างความร่วมมือขององค์กรในชุมชนต่อการอนุรักษ์ป่า การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และนำข้อมูลที่ได้มาใช้ประโยชน์ในเชิงอาชีพเสริมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยไม่สร้างผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่เข้าไปใช้ประโยชน์ผลผลิตจากป่าไม้ ผลักของบทเรียนจะมีความสำคัญต่อการเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

บทที่ 3

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การวิจัยนี้ได้เน้นกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลนาแก ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน โรงเรียน วัด ชาวบ้าน ประชาชน และชุมชนวิจัย 3 หมู่บ้าน คือ บ้านหนองเทา, บ้านเหล่าตอง, บ้านนาหลู่ ในพื้นที่ตำบลนาแก ทั้งนี้เพื่อให้การศึกษาข้อมูลและการปฏิบัติการดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับสถานการณ์จริง และสร้างการเรียนรู้กระบวนการวิจัยไปพร้อมๆ กันจึงมีรายละเอียดวิธีการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

3.1 ขอบเขตการวิจัย

3.1.1 ขอบเขตเชิงเนื้อหา

เป็นการศึกษาเนื้อหาเพื่อเป็นข้อมูลในการหารูปแบบกลไกในการจัดการป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว ที่เหมาะสมในพื้นที่ตำบลนาแก อำเภอคำชะอี จังหวัดยโสธร ตามวัตถุประสงค์ 4 ข้อ ดังนี้

1) การเปลี่ยนแปลงของบริบทชุมชนที่กระทบต่อป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นการนำเสนอข้อมูลที่สะท้อนถึงสภาพบริบทชุมชนที่เกิดการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ว่าเกิดผลกระทบต่อป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วอย่างไรบ้าง ซึ่งได้มีการเก็บข้อมูลบริบทชุมชน 3 ด้าน ดังนี้

- 1.1) ด้านเศรษฐกิจ จะเป็นการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่าจากที่เคยใช้ประโยชน์เพื่อพอยู่พอกินได้เปลี่ยนเป็นไปในเชิงการสร้างมูลค่า การค้าขาย
- 1.2) ด้านประเพณีวัฒนธรรม จะดำเนินการเก็บข้อมูลเรื่องความเชื่อภูมิปัญญาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีต่อป่า
- 1.3) ด้านสังคม จะดำเนินการเก็บข้อมูลในเรื่องความต้องการใช้ประโยชน์ ความสัมพันธ์ คุณค่าในการดำเนินวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ได้จากป่า

2) ประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว 9 ยุค คือ

- 2.1) ยุคความอุดมสมบูรณ์ของป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว
- 2.2) ยุคสร้างบ้านเรือน
- 2.3) ยุคจับจองที่ดิน
- 2.4) ยุคปลูกพืชเศรษฐกิจ
- 2.5) ยุคออกกฏระเบียบพื้นที่สาธารณะ
- 2.6) ยุคออกเอกสารสิทธิ์
- 2.7) ยุคตัดไม้ทำลายป่า
- 2.8) ยุคฟื้นฟูป่าไม้
- 2.9) ยุคผู้นำมีบทบาท

3) เพื่อศึกษาข้อมูลการใช้ประโยชน์และผลกระทบจากการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรื่อดอนแก้วในอดีตและปัจจุบัน เป็นการทบทวนถึงจุดประสงค์ในการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าในด้านต่างๆ ตามฐานทรัพยากรที่ยังมีอยู่ในป่า และสะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมเหล่านั้นได้สร้างผลกระทบต่อบ้างอย่างไรบ้าง

3.1 ข้อมูลการใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว

3.1.1 สภาพพื้นที่และแหล่งอาหาร

3.1.2 การใช้ทรัพยากรธรรมชาติจากป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว

3.1.3 ปฏิทินการผลิตอาหารในรอบปีของป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว

3.2 ผลกระทบจากการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว

(3) เพื่อศึกษาบทบาทและผลการดำเนินงานของหน่วยงาน องค์กรในชุมชนต่อการจัดการป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วที่ผ่านมา มีเป้าหมายเพื่อให้เห็นว่าบทบาทของหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกชุมชนนั้นส่งผลต่อการจัดการป่าชุมชนอย่างไรบ้าง เพื่อจะได้เห็นความสำเร็จและจุดที่ต้องแก้ไขในการนำมาเป็นแนวทางในการปรับใช้ต่อการจัดการป่าชุมชนดอนเรื่อ ดอนแก้วต่อไป โดยมีการศึกษาบทบาทการดำเนินงานจาก 3 ระดับ ดังนี้

1. ภาครัฐ

2. บทบาทของหน่วยงานท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมจัดการป่าดอนเรื่อดอนแก้ว

- องค์การบริหารส่วนตำบลนาแก
- สถานศึกษา
- วัด

3. ชุมชนกับการจัดการป่าดอนเรื่อดอนแก้ว

(4) เพื่อหารูปแบบกลไกในการจัดการป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วอย่างเป็นรูปธรรมโดยองค์กรในชุมชนตำบลนาแก อำเภอคำชะโนด จังหวัดยโสธร

4.1 จัดตั้งคณะกรรมการ กฎระเบียบและมาตรการจัดการป่า

4.2 สร้างภาคีร่วมกับพื้นที่การใช้ป่าร่วมกัน

4.3 ชุมชนร่วมใจฟื้นฟูป่าชุมชน

4.4 เด็กเรียนรู้รักษ์ป่าในโรงเรียน

4.5 บวชป่าเพื่อสร้างชุมชนรักษ์ป่า

3.1.2 ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย

1. เป้าหมายหลัก คือ องค์กรในชุมชน ประกอบ อบต. นาแก ,โรงเรียน ,วัด ,ชมรมผู้สูงอายุ ,อสม., กลุ่มเยาวชน และชาวบ้าน จากบ้านนาหลู่ หมู่ที่ 3 บ้านหนองเทา หมู่ที่ 4 บ้านเหล่าตอง หมู่ที่ 6 ตำบลนาแก อำเภอคำชะโนด จังหวัดยโสธร จำนวน 100 ราย

2. เป้าหมายรอง คือ ชาวบ้านพื้นที่ใกล้เคียงที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าดอนแก้ว ดอนเรื่อ จากหมู่บ้านจิกดู่ ตำบลจิกดู่ อำเภอห้วยตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ บ้านนาผาย บ้านโนนรัง บ้านแก้งขาว ตำบลโนนรัง อำเภอเมืองใน จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 50 ราย

3.1.3 ขอบเขตพื้นที่เป้าหมาย

1. พื้นที่หลัก บ้านนาหลู่ หมู่ที่ 3 บ้านหนองเทา หมู่ที่ 4 บ้านเหล่าตอง หมู่ที่ 6 ตำบลนาแก อำเภอคำเชื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
2. พื้นที่รอง บ้านจิกคู้ ตำบลจิกคู้ อำเภอกุดชุมพภูมิ จังหวัดอำนาจเจริญ บ้านนาผาย บ้านโนนรัง บ้านแก่งขาว ตำบลโนนรัง อำเภอกุดชุมพภูมิ จังหวัดอุบลราชธานี

3.1.4 ขอบเขตระยะเวลาดำเนินการวิจัย

- ขอบเขตระยะที่ 1 เริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2555 ถึง 31 มกราคม 2556
- ขอบเขตระยะที่ 2 เริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2556 ถึง 31 กรกฎาคม 2556

3.2 กระบวนการวิจัย

3.2.1 กิจกรรมการพัฒนาโครงการ

เพื่อค้นหาปัญหาของชุมชน จนได้ข้อสรุปในประเด็นการแก้ไขปัญหาป่าชุมชนดอนเรือ ดอนแก้ว ซึ่งเป็นผืนป่าที่มีขนาดใหญ่และยังคงความอุดมสมบูรณ์มากที่สุดในตำบลนาแก แต่ยังคงพบว่ายังไม่มีการบริหารจัดการป่าที่ชัดเจนและมีแนวโน้มของการใช้ทรัพยากรจากป่าที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งเกิดเป็นปัญหาที่มากจากชาวบ้านในชุมชนและบุคคลภายนอกที่เข้ามาใช้ประโยชน์ จึงได้เป็นโจทย์วิจัยเรื่อง “รูปแบบกลไกในการจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้ว ที่เหมาะสมในพื้นที่ตำบลนาแก อำเภอคำเชื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร” และเป็นการค้นหาทีมทำงานในการเก็บข้อมูลและร่วมกระบวนการวิจัย ซึ่งได้จำนวน 16 คน ทั้งนี้การพัฒนาโครงการได้รับความร่วมมือจากพี่เลี้ยงชุดเกษตรอินทรีย์ จังหวัดยโสธร ในการให้คำแนะนำตลอดจนการให้คำปรึกษาการร่างโครงการ การแก้ไขและเพิ่มเติมรายละเอียดต่างๆ ของข้อมูล ที่ผ่านการพูดคุยอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการผ่านทางโทรศัพท์ และอีเมล เมื่อผ่านการกลั่นกรองจากพี่เลี้ยงจึงได้นำเสนอโครงการต่อ สกว.ฝ่ายท้องถิ่น จนได้รับการอนุมัติในเดือน สิงหาคม 2555 ซึ่งกิจกรรมการพัฒนาโครงการนั้นได้ดำเนินการในช่วงเดือน พฤษภาคม 2555 ถึงเดือน มิถุนายน 2555 กับผู้เข้าร่วม คือ เจ้าหน้าที่ จาก อบต.นาแก ผู้นำชุมชน และพี่เลี้ยงงานวิจัย โดยพบปะพูดคุยอย่างเป็นทางการ ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลนาแก

จากการดำเนินกิจกรรมแรกของกระบวนการวิจัยนี้ยังไม่พบปัญหามากนัก เพราะส่วนใหญ่เป็นผู้นำชุมชนที่มีทักษะการทำงานร่วมกันมาก่อน บทเรียนที่ได้รับในกิจกรรมนี้จึงเป็นการเรียนรู้คำศัพท์วิชาการใหม่ๆ ที่ต่อไปจะถูกปฏิบัติโดยกลุ่ม และทำให้เข้าใจระหว่างงานวิจัยและงานพัฒนามากขึ้น

3.2.2 กิจกรรมเตรียมทีมวิจัย

เป็นกิจกรรมแรกที่เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ โดยหัวหน้าโครงการมีวัตถุประสงค์เพื่อแจ้งต่อทีมวิจัยว่าชุมชนได้รับการอนุมัติโครงการจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และชี้แจงรายละเอียดโครงการคร่าวๆ คือ ทบทวนที่มาของโครงการ ระยะเวลาดำเนินการ งบประมาณสำหรับค่าใช้จ่ายในหมวดต่างๆ และการจัดทำรายงาน ตลอดจนชี้แจงความล่าช้าของการดำเนินกิจกรรมของโครงการซึ่งติดการเลือกตั้งท้องถิ่น พี่เลี้ยงทีมวิจัยได้ทบทวนความเข้าใจในการดำเนินงาน และอธิบายเส้นทางการวิจัยให้นักวิจัยเข้าใจในกิจกรรมมากขึ้น ในครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม คือ ทีมวิจัยและพี่เลี้ยง จำนวน 16 คน ดำเนินการในวันที่ 16 เดือน ตุลาคม 2555 ณ ศาลาประชาคมหมู่บ้านหนองเทา

เนื่องจากในช่วงเดือน กันยายน 2555 ได้อยู่ในช่วงของการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาแก จึงทำให้ทั้งชุมชนและผู้นำชุมชนเองยังไม่สะดวกต่อการดำเนินกิจกรรม จึงได้เลื่อนการประชุมที่มวิชัยอยู่หลายครั้ง และเนื่องจากหัวหน้าโครงการไม่ได้ดำรงตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาแกอีกสมัย จึงเกิดภาวะความเครียดในหลายด้านรวมถึงชุมชนเองที่เป็นแรงเชียร์ การพบปะพูดคุยกันจึงได้ว่างเลยมาเป็นเดือนที่ 3 หลังจากการอนุมัติโครงการ แต่จากการร่วมเตรียมที่มวิชัยในครั้งนี้ก็ทำให้ได้เห็นว่าชุมชนยังพร้อมดำเนินกิจกรรมกันต่อ โดยมีท่านอดีตนายก และผู้นำชุมชนหลายท่านที่พร้อมขับเคลื่อนงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน

3.2.3 กิจกรรมชี้แจงโครงการ

เวทีชี้แจงโครงการเป็นกิจกรรมในโครงการวิจัยเพื่อให้ชุมชนและชาวบ้านได้รู้รายละเอียดเกี่ยวกับโครงการ กล่าวชี้แจงรายละเอียดโครงการโดยนายภานุพงศ์ มุ่งงาม หัวหน้าโครงการวิจัยฯ ตั้งแต่ความเป็นมาของโครงการ ชื่อโครงการ คำถามวิจัย วัตถุประสงค์ ระยะเวลา งบประมาณ ขั้นตอนการดำเนินงาน และผลที่คาดว่าจะได้รับ ซึ่งมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบไปด้วย ทีมวิจัย พี่เลี้ยง สกว. ผู้นำชุมชนและชาวบ้านจาก 3 หมู่บ้าน จำนวน 61 คน จัดขึ้นในวันที่ 30 ตุลาคม 2555 ณ ศาลาประชาคมหมู่บ้านหนองเทา

บทเรียนจากเวทีชี้แจงโครงการได้เสริมสร้างความเข้าใจและทำให้ชุมชนได้รับทราบการดำเนินโครงการวิจัยในการแก้ไขปัญหาเรื่องป่าชุมชนดอนเรือ ดอนแก้ว เป็นการรับรู้เรื่องการแก้ไขปัญหาป่าที่จะเกิดขึ้นร่วมกัน และเป็นการเพิ่มทักษะแก่ทีมวิจัยในการจัดกระบวนการต่างๆ ในเวทีชี้แจงโครงการ

3.2.4 กิจกรรมการแตกประเด็นและการสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูล

มีเป้าหมายเพื่อให้ทีมวิจัยมีส่วนร่วมในการกำหนดประเด็นที่ต้องการเก็บข้อมูล ให้เกิดความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์โครงการแต่ละข้อ ซึ่งกิจกรรมการแตกประเด็นและการสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูลดำเนินการในช่วง เดือน พฤศจิกายน – ธันวาคม 2555 ในแต่ละครั้งมีผู้เข้าร่วมคือ ทีมวิจัย และพี่เลี้ยง สกว. จำนวน 17 คน สถานที่ ณ ศาลาประชาคมหมู่บ้านหนองเทา

ปัญหาในการร่วมกิจกรรมช่วงแรกในการวัตถุประสงค์ที่ 1 จะเป็นเรื่องความล่าช้า และการมีส่วนร่วมของผู้นำในบางชุมชนเท่านั้น เพราะยังอยู่ในช่วงคว้นหลังจากการเลือกตั้ง การพูดคุยแลกเปลี่ยนในแต่ละวัตถุประสงค์จะมองภาพกว้างและนอกประเด็น แต่ในช่วงการแตกประเด็นและการสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูลในวัตถุประสงค์ที่ 2 และที่ 3 พบว่าสถานการณ์ในการร่วมกิจกรรมของทั้ง 3 ชุมชน นั้นดีขึ้น ส่วนหนึ่งต้องชมเชยกำนันตำบลนาแกที่ยังมีความกระตือรือร้นในการประสานงานกับผู้นำแต่ละชุมชนให้มาร่วมกิจกรรมในทุกครั้ง สำหรับในด้านประเด็นของข้อมูลก็ได้มีการแยกย่อยตามตัววัตถุประสงค์ ได้เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล และแบ่งหน้าที่กันเก็บข้อมูลทั้ง 3 ชุมชน

3.2.5 กิจกรรมการเก็บข้อมูล

หลังจากที่ได้ประเด็นและเครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลคือแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม ทีมวิจัยและทีมเก็บข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเยาวชนที่รับผิดชอบเก็บข้อมูลก็ได้ร่วมกันลงพื้นที่เก็บข้อมูลจริงกับกรณีศึกษา ผู้รู้ปราชญ์ จนได้ข้อมูลที่คาดว่าจะสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ การเก็บข้อมูลได้ดำเนินการหลังจากมีกิจกรรมการแตกประเด็นและสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูลทุกครั้ง คือ เริ่มตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน – ธันวาคม 2555 ผู้ที่มี

ส่วนร่วมกับการเก็บข้อมูล คือ ทีมเก็บข้อมูล กรณีศึกษา จำนวน 34 ราย สถานที่ คือ พื้นที่วิจัย 3 ชุมชน คือ บ้านหนองเทา, บ้านเหล่าตอง, บ้านนาหลู่ ตำบลนาแก

ปัญหาและอุปสรรคพบว่าช่วงแรกเมื่อลงพื้นที่เก็บข้อมูลจริงโดยเฉพาะประเด็นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพที่เปิดโอกาสให้ผู้รู้เล่าบรรยาย บางครั้งเกิดการเล่านอกเรื่อง เล่ายืดเยื้อ ทำให้ยากต่อการจับประเด็น และเนื่องด้วยบางเหตุการณ์เกิดการเปลี่ยนแปลงมาเป็นเวลานาน ทำให้ผู้เล่าไม่สามารถระบุ พ.ศ. ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจนนัก ข้อมูลที่ได้ส่วนใหญ่จึงรอการแนะนำจากเวทีตรวจสอบข้อมูลต่อไป

3.2.6 กิจกรรมการตรวจสอบข้อมูล

เพื่อให้นักวิจัยนำข้อมูลที่เก็บได้ มานำเสนอในเวทีเพื่อทำการตรวจสอบความถูกต้องและเสนอแนะร่วมกัน หากพบว่ามีไม่สมบูรณ์ตามเครื่องมือเก็บข้อมูลก็จะได้รับคำแนะนำให้กลับไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติม และจะนำกลับมาตรวจสอบในเวทีย่อยซึ่งจะไม่เกินประเด็นละ 1-2 ครั้ง แต่หากข้อมูลมีความครบถ้วนหรือขาดเนื้อหาเพียงเล็กน้อยก็จะเพิ่มเติมร่วมกันในเวทีและรวบรวมประกอบรายงานได้ กิจกรรมการตรวจสอบข้อมูลจึงดำเนินการขึ้นหลังจากมีการเก็บข้อมูลประมาณ 1-2 สัปดาห์ คือ ช่วงเดือนพฤศจิกายน – ธันวาคม 2555 ผู้ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการตรวจสอบข้อมูลแต่ละครั้ง คือ ทีมวิจัย และพี่เลี้ยงทีมวิจัย จำนวนทั้งหมด 16 คน สถานที่ ณ ศาลาประชาคมหมู่บ้านหนองเทา

ปัญหาและอุปสรรคที่ได้พบคือ การตรวจสอบข้อมูลเกิดความล่าช้าเพราะ มีกิจกรรมทางชุมชน อย่าง การเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านนาหลู่ หมู่ 3 ประเพณีทอดกฐิน การเก็บเกี่ยวข้าว มีปัญหาในการเก็บข้อมูลที่ไม่ตรงประเด็น เช่น การระบุช่วง พ.ศ. ในเวทีจึงได้มีการแนะนำให้เป็นการประมาณการ ให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด และแนะนำให้ผู้สอบถามช่วยทบทวนความทรงจำให้ผู้เล่าอีกแรง ซึ่งหากเรื่องใดยังมีข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์ก็ได้มีการกลับไปเก็บข้อมูลเพิ่ม จากการตรวจสอบข้อมูลร่วมกันหลายครั้งทำให้ได้บทเรียนที่ได้จากกิจกรรมก็ทำให้ได้เห็นพัฒนาการของทีมวิจัยแต่ละคนว่ามีความเข้าใจในกระบวนการเก็บข้อมูลที่ดีขึ้น ทั้งในด้านการเขียน การสัมภาษณ์

3.1.7 กิจกรรมการเตรียมการนำเสนอข้อมูล

มีเป้าหมายเพื่อให้ทีมวิจัยร่วมกันสรุปข้อมูลที่จะใช้ในการนำเสนอข้อมูลสู่การสังเคราะห์หารูปแบบปฏิบัติการแก่ชุมชนเพื่อให้เกิดความกระชับ เข้าใจง่าย เนื่องจากการพูดยืดเยื้อจะทำให้ผู้ร่วมกิจกรรมเกิดความเบื่อหน่ายไม่ให้ความสนใจในกิจกรรมเท่าที่ควร จึงได้มีการสกัดข้อมูลที่สำคัญร่วมกัน โดยการเตรียมข้อมูลครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม คือ ทีมวิจัย และพี่เลี้ยงทีมวิจัย จำนวน 17 คน ดำเนินการในวันที่ 20 ธันวาคม 2555 สถานที่ ณ ศาลาประชาคมหมู่บ้านหนองเทา

จากกิจกรรมพบว่าช่วงแรกทีมวิจัยชาวบ้านยังสรุปข้อมูลให้กระชับไม่ค่อยได้ ซึ่งอาจจะทำให้เวลาในการนำเสนอไม่พอ แต่พี่เลี้ยงก็ได้ให้คำแนะนำหลายรอบ จนได้ข้อมูลที่กระชับในระดับหนึ่ง กิจกรรมนี้ทีมวิจัยได้เรียนรู้การฝึกทักษะการจับประเด็นจากข้อมูล การลำดับใจความสำคัญของเหตุการณ์ต่างๆ

3.1.8 กิจกรรมการสังเคราะห์ข้อมูล

มีวัตถุประสงค์เพื่อทำการคืนข้อมูลแก่ชุมชน และสร้างการมีส่วนร่วมในการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อหารูปแบบการปฏิบัติการ โดยทีมวิจัยที่ได้รับหน้าที่ได้ร่วมนำเสนอเนื้อหาที่ประกอบด้วยข้อมูลบริบทและ

ประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของป่าดอนเรือ ดอนแก้วตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน, ข้อมูลการใช้ประโยชน์และผลกระทบจากการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรือ ดอนแก้ว, บทบาทและผลการดำเนินงานของหน่วยงานองค์กรในชุมชนต่อการจัดการป่า จากการร่วมระดมข้อมูลร่วมกันก็ทำให้ได้รูปแบบการปฏิบัติการ 5 รูปแบบ โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรม คือ ทีมวิจัย ทีมวิจัยและชาวบ้านจาก 3 หมู่บ้าน และพี่เลี้ยงทีมวิจัย จำนวน 65 คน ดำเนินการขึ้นในวันที่ 27 มกราคม 2556 ณ ศาลาประชาคมหมู่บ้านหนองเทา

จากการดำเนินกิจกรรมพบว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความสนใจในร่วมกิจกรรมที่ดี ข้อมูลที่นำเสนอสามารถสะท้อนถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ ช่วยให้ชุมชนรู้จักตนเองและได้รูปแบบการปฏิบัติการที่มาจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

3.1.9 กิจกรรมรวบรวมข้อมูลและการเขียนรายงานความก้าวหน้า

มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทีมวิจัยที่รับผิดชอบรวบรวมข้อมูล ได้ตรวจสอบความถูกต้องและความครบถ้วนของข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ได้แตกประเด็น เป็นการส่งข้อมูลครั้งสุดท้ายสำหรับประเด็นที่ต้องแก้ไข แล้วนำไปจัดระบบข้อมูลในรายงานความก้าวหน้า เพื่อรายงานต่อ สกว.ฝ่ายท้องถิ่น โดยมีพี่เลี้ยงเป็นผู้แนะนำรูปแบบการเขียนรายงานและร่วมตรวจทานความถูกต้องของรายงานด้วย ซึ่งกิจกรรมในครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมคือ ทีมวิจัย และพี่เลี้ยงทีมวิจัย จำนวน 17 คน จัดกิจกรรมในเดือน มกราคม 2556 โดยรวบรวมข้อมูล ณ ศาลาประชาคมหมู่บ้านหนองเทาและประสานงานกับพี่เลี้ยงอย่างไม่เป็นทางการผ่านทางโทรศัพท์และอินเทอร์เน็ต

ในขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลไม่ค่อยมีปัญหาเท่าใดนัก แต่จะเกิดปัญหาอย่างมากในขั้นตอนการเขียนรายงานเพราะจะต้องใช้ทักษะในการเขียนเป็นอย่างมาก ผู้เขียนรายงานถึงแม้จะเป็นผู้นำชุมชน แต่ก็ไม่เคยเขียนรายงานในแบบวิจัยไทบ้านมาก่อน แต่อย่างไรก็ดีการเขียนรายงานก็ทำให้เกิดทักษะหลายอย่าง ทั้งการจัดกระบวนการคิด การเขียน และสามารถนำไปใช้ในการทำงานได้เป็นอย่างดี

3.1.10 กิจกรรมการวางแผนงานประจำเดือน

เพื่อสร้างความใจร่วมกันในการจัดกิจกรรมตามรูปแบบการทดลองปฏิบัติการ 5 รูปแบบกลไก ทีมวิจัย และพี่เลี้ยงก็ได้ร่วมหารือในรูปแบบการดำเนินกิจกรรม ซึ่งได้ร่วมประชุมในเดือน กุมภาพันธ์ 2556 จำนวน 20 คน ณ ศาลาประชาคมบ้านหนองเทา ผลจากการร่วมกิจกรรมทำให้ได้เห็นการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นของทีมวิจัยอย่างหลากหลาย ซึ่งน่าจะเป็นการปฏิบัติการจึงมีความง่ายกว่าการเก็บข้อมูลในระยะแรก

3.1.11 กิจกรรมจัดตั้งคณะกรรมการ กฎระเบียบและมาตรการจัดการป่า

เพื่อสร้างกลไกการบริหารจัดการป่าดอนเรือดอนแก้วโดยกลุ่มตัวแทน และผู้นำชุมชน รวมทั้งการตั้งกฎกติกาในการปฏิบัติต่อป่าดอนเรือดอนแก้ว กิจกรรมได้ดำเนินการในเดือน มีนาคม – เมษายน 2556 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลนาแก ประกอบด้วยเจ้าที่ อบต.นาแก ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สอบต. นาหลู่ บ้านหนองเทา และบ้านเหล่าตอง กำนันตำบลนาแก รวม 25 คน ผลจากการดำเนินกิจกรรมทำให้ได้คณะกรรมการบริหารจัดการป่าอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนและมีกฎกติกาที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

3.1.12 กิจกรรมสร้างภาคีร่วมมือกับพื้นที่การใช้ป่าร่วมกัน

เพื่อสร้างภาคีความร่วมมือระหว่างในชุมชนรอยต่อที่มีการเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรือดอนแก้ว โดยการจัดประชุมคณะกรรมการบริหารจัดการป่า โดยได้ดำเนินการในเดือนพฤษภาคม 2556 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลนาแก และเชิญผู้นำชุมชนของพื้นที่หมู่บ้านจิกตุ๋ ต.จิกตุ๋ อ.ห้วยตะพาน จ.อำนาจเจริญ ผู้นำชุมชนบ้านนาผาย บ้านโนนรัง และบ้านแก้งขาว ต.โนนรัง อ.เซียงโน จ.อุบลราชธานี เข้าร่วมกระบวนการรับฟังการดำเนินงานและกฎระเบียบของการบริหารภายใต้กลไกการจัดการป่าดอนเรือดอนแก้ว จนนำไปสู่สื่อสารประชาสัมพันธ์แก่คนในชุมชนทั้งสองจังหวัด

3.1.13 กิจกรรมชุมชนร่วมใจฟื้นฟูป่าชุมชน

เพื่อสร้างจิตสำนึกรักษ์ป่า และสร้างการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการของชุมชนในตำบลนาแก โดยกิจกรรมได้ดำเนินการในเดือนมิถุนายน – สิงหาคม 2556 ณ บริเวณพื้นที่ป่าดอนเรือดอนแก้ว ทางชุมชนได้มีการประสานกับศูนย์เพาะชำกล้าไม้ยโสธรในการนำต้นไม้หลากหลายชนิดมาปลูก และมีการเก็บขยะในบริเวณป่าร่วมกัน โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรม คือ ชาวบ้าน จาก 3 หมู่บ้าน คือ นาหลู่ หนองเทา เหล่าทอง และนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองเทา รวมทั้งหมดจำนวน 129 คน ผลจากการดำเนินกิจกรรมทำให้ได้เห็นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการป่า เด็กนักเรียนได้ร่วมกิจกรรมกับผู้ใหญ่และมีการแลกเปลี่ยนถึงสภาพแวดล้อมชนิดต้นไม้ม และชนิดสัตว์

3.1.14 เด็กเรียนรู้รักษ์ป่าในโรงเรียน

เพื่อสร้างจิตสำนึกให้ลูกหลานที่เป็นชนรุ่นหลังในการทราบถึงประโยชน์ และรูปแบบวิธีการอยู่ร่วมกับป่า โดยทางชุมชนได้เชื่อมกับโรงเรียนบ้านหนองเทาในการเพิ่มกิจกรรมการสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับป่าในชั่วโมงเรียน โดยมีกิจกรรมการปลูกพืชผักสมุนไพร การเรียนรู้ต้นไม้ในบริเวณโรงเรียน รวมไปถึงการสร้างการมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาสให้ส่งคำขวัญในการอนุรักษ์ป่าเพื่อชิงรางวัล และการนำไปติดในบริเวณป่าดอนเรือดอนแก้ว ได้ดำเนินการในเดือนกันยายน 2556

3.1.15 บวชป่าเพื่อสร้างชุมชนรักษ์ป่า

เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม และความตระหนักในการรักษাপ่าดอนเรือดอนแก้ว ผ่านสิ่งศักดิ์สิทธิ์และพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นการหลอมรวมจิตใจให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชนในการร่วมทำกิจกรรม โดยพิธีบวชป่าได้ดำเนินการขึ้นในเดือนตุลาคม 2556 ผู้เข้าร่วม คือ คณะกรรมการจัดการป่า และชุมชน และคณะสงฆ์จากวัดป่าบ้านหนองเทา รวมจำนวน 105 คน ผลจากการร่วมกิจกรรมทำให้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนและวัด การสร้างสัญลักษณ์ในการนำสบงไปผูกในต้นไม้ใหญ่เป็นการแสดงความเคารพ และความยำเกรงต่อผู้เข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรือดอนแก้ว

3.1.15 การจัดทำรายงานความก้าวหน้า

เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากกิจกรรมมาจัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เพื่อรายงานแก่ สกว.ฝ่ายท้องถิ่น มีการจัดทำรายงานในช่วงเดือน พฤศจิกายน-ธันวาคม 2556 โดยหัวหน้าโครงการและทีมวิจัย บทเรียนที่ได้จากการเขียนรายงานทำให้เกิดทักษะในการเขียนข้อมูล แต่เนื่องจากเนื้อหางานวิจัยมีหลายบทจึงทำให้เกิดความไม่เข้าใจในการเรียบเรียงข้อมูลเท่าที่ควรจึงส่งผลให้เกิดการจัดทำรายงานล่าช้ากว่ากำหนด

3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.3.1 การสัมภาษณ์รายบุคคลโดยใช้แบบฟอร์ม

หลังจากที่ได้มีการแตกประเด็นตามวัตถุประสงค์วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์รายบุคคล โดยการใช้แบบฟอร์ม เป็นเครื่องมือที่ต้องการให้ข้อมูลออกมาในเชิงกรณีศึกษาเพื่อเป็นการเก็บข้อมูลเชิงลึกกับผู้ที่เกี่ยวข้องในแต่ละประเด็น ดังนี้

1) การเปลี่ยนแปลงของบริบทชุมชนที่กระทบต่อป่าดอนเรือ ดอนแก้วตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทีมวิจัยมีเป้าหมายในการสัมภาษณ์กับผู้สูงอายุ ผู้อาวุโส ผู้รู้ และปราชญ์ชุมชนที่สามารถถ่ายทอดเรื่องราวที่สำคัญเพื่อให้เห็นวิถีชีวิตของคนในสมัยก่อนว่ามีความเป็นอยู่อย่างไร มีเหตุปัจจัยอะไรที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในชุมชน โดยเฉพาะข้อมูลที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่อป่าชุมชนดอนเรือ ดอนแก้วด้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

โดยทีมวิจัยได้ใช้แบบฟอร์มในการสัมภาษณ์ ดังนี้

- 1.1 ชื่อ-นามสกุล ,อายุ ของผู้ให้ข้อมูล ที่อยู่ และวัน/เดือน/ปี ที่ทำการเก็บข้อมูล
- 1.2 ชื่อเรื่องบริบทชุมชนที่สอบถาม
- 1.3 กรอบคำถาม 4 ข้อ คือ
 - 1.3.1 เป็นการถามถึงเหตุการณ์ในอดีตแล้วให้กรณีศึกษาเล่าบรรยาย ผู้สัมภาษณ์ต้องจับใจความสำคัญของกรณีศึกษา
 - 1.3.2 จากนั้นให้ถามถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงจากอดีตมาเป็นปัจจุบัน โดยให้มีการระบุช่วงการเปลี่ยนแปลงนั้นด้วย เช่น เหตุการณ์ที่สำคัญในช่วงนั้น คนที่ริเริ่มการเปลี่ยนแปลง หรือสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งที่เป็นเหตุการณ์ภายในและภายนอกชุมชน โดยจะต้องมี พ.ศ. อ้างอิงเหตุการณ์ หรือการเปลี่ยนแปลงนั้นจะอยู่ในรูปของนโยบายรัฐ,นายทุน,หรือชาวบ้านเอง จะทำให้ข้อมูลมีความชัดเจนมาก
 - 1.3.3 โดยที่ผู้สัมภาษณ์จะต้องสอบถามถึงผลดี ผลเสียที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความสัมพันธ์คุณค่า ระหว่างชุมชนหรือผู้ให้ข้อมูลกับเหตุการณ์ดังกล่าวด้วย
 - 1.3.4 ซึ่งทั้งหมดนี้ผู้สัมภาษณ์จะต้องบันทึกคำบอกเล่าตามที่ตนเองจดลงในฟอร์มที่แจกให้ก่อนการดำเนินงาน เช่น การจดบันทึก การบันทึกเสียง และเก็บภาพถ่ายเพื่อใช้เป็นแหล่งอ้างอิงถึงที่มาของข้อมูล

2) ประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว ทีมวิจัยมีเป้าหมายในการสัมภาษณ์กับผู้สูงอายุ ผู้อาวุโส ผู้รู้ และปราชญ์ชุมชน เพื่อต้องการทราบข้อมูลประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว

โดยทีมวิจัยได้ใช้แบบฟอร์มในการสัมภาษณ์ ดังนี้

- 1.1 ชื่อ-นามสกุล ,อายุ ของผู้ให้ข้อมูล ที่อยู่ และวัน/เดือน/ปี ที่ทำการเก็บข้อมูล
- 1.2 กรอบคำถาม 4 ข้อ คือ
 - 1.2.1 เป็นการถามถึงเหตุการณ์ในอดีตของป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วแล้วให้กรณีศึกษาเล่าบรรยาย ผู้สัมภาษณ์ต้องจับใจความสำคัญของกรณีศึกษา
 - 1.2.2 จากนั้นให้ถามถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงจากอดีตมาเป็นปัจจุบัน โดยให้มีการระบุช่วงการเปลี่ยนแปลงนั้นด้วย เช่น เหตุการณ์ที่สำคัญในช่วงนั้น คนที่ริเริ่มการเปลี่ยนแปลง หรือสิ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งที่เป็นเหตุการณ์ภายในและภายนอกชุมชน โดยจะต้องมี พ.ศ. อ้างอิงเหตุการณ์ หรือการเปลี่ยนแปลงนั้นจะอยู่ในรูปของนโยบายรัฐ,นายทุน,หรือชาวบ้านเอง จะทำให้ข้อมูลมีความชัดเจนมาก
 - 1.2.3 โดยที่ผู้สัมภาษณ์จะต้องสอบถามถึงผลดี ผลเสียที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความสัมพันธ์คุณค่า ระหว่างชุมชนหรือผู้ให้ข้อมูลกับเหตุการณ์ดังกล่าวด้วย
 - 1.2.4 ซึ่งทั้งหมดนี้ผู้สัมภาษณ์จะต้องบันทึกคำบอกเล่าตามที่ตนเองถนัดลงในฟอร์มที่แจกให้ก่อนการดำเนินงาน เช่น การจดบันทึก การบันทึกเสียง และเก็บภาพถ่ายเพื่อใช้เป็นแหล่งอ้างอิงถึงที่มาของข้อมูล

3) ข้อมูลการใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว ทีมวิจัยมีเป้าหมายในการสัมภาษณ์กับผู้สูงอายุ ผู้อาวุโส ผู้รู้ และปราชญ์ชุมชนที่ได้เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถตอบแบบสอบถามการใช้ประโยชน์จากป่าได้

โดยทีมวิจัยได้ใช้แบบฟอร์มตารางในการสัมภาษณ์ ดังนี้

1. ชื่อ-นามสกุล ,อายุ ของผู้ให้ข้อมูล ที่อยู่ และวัน/เดือน/ปี ที่ทำการเก็บข้อมูล
2. ใช้แบบฟอร์มที่สร้างขึ้นประกอบด้วยลำดับที่ ,ชื่อของต้นไม้/แมลง/เห็ด/ พืชสมุนไพร/ผลไม้ป่า โดยให้เติมข้อมูลลักษณะและการนำไปใช้ประโยชน์ลงในแบบฟอร์ม

4) ปฏิทินการผลิตอาหารในรอบปีของป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว ทีมวิจัยมีเป้าหมายในการระดมกับผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่ได้เข้าไปใช้ประโยชน์หรือมีความเข้าใจต่อระบบปฏิทินอาหารจากป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว

โดยทีมวิจัยได้ใช้แบบฟอร์มสร้างขึ้นจากทรัพยากร 5 ประเภท คือ ประเภทผักป่า, ประเภทผลไม้ป่า, ประเภทเห็ด, ประเภทสัตว์, ประเภทแมลง แล้วระดมว่าแต่ละประเภทมีชนิดอะไรบ้างและชนิดนั้นสามารถหาได้ในช่วงเดือนไหนแล้วบันทึกลงในแบบฟอร์ม

5) ข้อมูลรายได้การเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วของ 3 ชุมชน ทีมวิจัยมีเป้าหมายในการระดมกับผู้ที่ใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว 4 ประเภท คือ ผัก/ผลไม้ป่า, สัตว์, แมลง, เห็ด โดยประมาณการรายได้เฉลี่ยต่อเดือนแล้วบันทึกลงในแบบฟอร์ม

โดยทีมวิจัยได้ใช้แบบฟอร์มสร้างขึ้นจากทรัพยากร 5 ประเภท คือ ประเภทผักป่า, ประเภทผลไม้ป่า, ประเภทเห็ด, ประเภทสัตว์, ประเภทแมลง แล้วระดมว่าแต่ละประเภทมีชนิดอะไรบ้างและชนิดนั้นสามารถหาได้ในช่วงเดือนไหนแล้วบันทึกลงในแบบฟอร์ม

3.3.2 ประชุมกลุ่มย่อย

เป็นการประชุมกลุ่มย่อยในทีมวิจัยมีผู้เข้าร่วมหลักๆ คือ ผู้นำชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้าน ทีมวิจัย และพี่เลี้ยงสกว. เพื่อร่วมกันวางแผนการดำเนินงานในช่วงระยะเวลา 1 ปี โดยมีประเด็นคือ ทำความเข้าใจโครงการร่วมกัน ทำความเข้าใจงานวิจัยกับงานพัฒนาต่างกันอย่างไร เส้นทางวิจัย การแตกประเด็นตามวัตถุประสงค์ การสร้างเครื่องมือ การทดลองเก็บข้อมูล การลงเก็บข้อมูลจริง การรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล การสังเคราะห์ข้อมูล และการเขียนรายงานความก้าวหน้า

โดยมีวิธีการพูดคุยในการประชุมกลุ่มย่อย คือ การสุ่มหัว การส่อ การโสเหล่ เพื่อเป็นวิธีการระดมความคิดเห็นจากทีมวิจัยเพื่อวางแผนและกำหนดงานร่วมกัน อาจมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ เช่น แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบไปเก็บข้อมูลในแต่ละประเด็น มีการนำข้อมูลที่ได้ถกเถียง แลกเปลี่ยน และตั้งคำถามกัน นอกจากนี้การพูดคุย เช่น แบบส่อยังได้ถูกนำไปใช้ในการตั้งคำถามเพื่อการเก็บข้อมูลอีกด้วย ในบางครั้งการนำเสนอข้อมูลในกลุ่มย่อยของแต่ละบุคคลที่ไปเก็บมาไม่ตรงกับเครื่องมือและเป้าหมายที่วางไว้ หรือหากข้อมูลยังไม่สมบูรณ์ก็จะมีเก็บข้อมูลเพิ่มเติม หรือว่าในการเก็บข้อมูลเกิดปัญหา เช่น ไม่มีการเก็บข้อมูลเลยก็จะมีมออบหมายให้คนในทีมวิจัยไปช่วยกัน เป็นต้น

3.3.3 ประชุมกลุ่มใหญ่

เป็นการประชุมร่วมกับชุมชนบ้านเหมือดขาว โดยส่วนใหญ่มักเป็นกิจกรรมการชี้แจง การคืนข้อมูลแก่ชุมชนเพื่อให้เกิดการรับรู้ การปฏิบัติ และร่วมเสนอความคิดเห็น ซึ่งมีการพูดคุยแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น เวทีชี้แจงโครงการ เวทีสังเคราะห์ข้อมูล เวทีคืนข้อมูลแก่ชุมชน และการระดมหารูปแบบการปฏิบัติการ

บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

จากการดำเนินกิจกรรมตามงานของโครงการวิจัย “รูปแบบกลไกในการจัดการป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วที่เหมาะสมพื้นที่ตำบลนาแก อำเภอดงคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร” ซึ่งได้เริ่มในเดือน สิงหาคม 2555 ถึง เดือน ธันวาคม 2556 ซึ่งโครงการมีวัตถุประสงค์ 4 ข้อ คือ

1. เพื่อศึกษาบริบทและประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาข้อมูลการใช้ประโยชน์และผลกระทบจากการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วในอดีตและปัจจุบัน
3. เพื่อศึกษาบทบาทและผลการดำเนินงานของหน่วยงาน องค์กรในชุมชนต่อการจัดการป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วที่ผ่านมา
- 4 เพื่อหารูปแบบกลไกในการจัดการป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วอย่างเป็นรูปธรรมโดยองค์กรในชุมชน ตำบลนาแก อำเภอดงคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

ทีมวิจัยพบว่า การศึกษาข้อมูลโครงการวิจัยดังกล่าวร่วมกับกลุ่มเป้าหมาย คือ องค์กรในชุมชนสามารถดำเนินงานได้อย่างมีส่วนร่วม ซึ่ง คณะนักวิจัยได้ทำการสรุปรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดที่ได้ เพื่อตอบตามวัตถุประสงค์ของโครงการโดยมีเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

- 4.1 บริบทและประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
 - 4.1.1 การเปลี่ยนแปลงของบริบทชุมชนที่กระทบต่อป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
 - 4.1.2 ประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- 4.2 ข้อมูลการใช้ประโยชน์และผลกระทบจากการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วในอดีตและปัจจุบัน
 - 4.2.1 ข้อมูลการใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว
 - 4.2.2 ผลกระทบจากการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว
- 4.3 บทบาทและผลการดำเนินงานของหน่วยงาน องค์กรในชุมชนต่อการจัดการป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วที่ผ่านมา
 - 4.3.1 ภาครัฐ
 - 4.3.2 องค์กรบริหารส่วนตำบลนาแกกับการจัดการป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว
 - 4.3.3 ชุมชนกับการจัดการป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว
- 4.4 รูปแบบกลไกในการจัดการป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วอย่างเป็นรูปธรรมโดยองค์กรในชุมชน ตำบลนาแก อำเภอดงคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
 - 4.4.1 จัดตั้งคณะกรรมการ กฎระเบียบและมาตรการจัดการป่า
 - 4.4.2 สร้างภาวการณ์ร่วมมือกับพื้นที่การใช้ป่าร่วมกัน
 - 4.4.3 ชุมชนร่วมใจฟื้นฟูป่าชุมชน
 - 4.4.4 เด็กเรียนรู้รักษ์ป่าในโรงเรียน
 - 4.4.5 บวชป่าเพื่อสร้างชุมชนรักษ์ป่า

4.1 บริบทและประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของป่าดอนเรือ ดอนแก้วตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ

4.1.1 การเปลี่ยนแปลงของบริบทชุมชนที่กระทบต่อป่าดอนเรือ ดอนแก้วตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากการเก็บข้อมูลและนำมาสังเคราะห์ข้อมูลร่วมกันของทีมวิจัย ประชาชนชาวบ้านและชุมชนวิจัย ได้มีการสรุปการเปลี่ยนแปลงของทั้ง 3 ชุมชน คือ บ้านนาหลู่ บ้านหนองเทา และบ้านเหล่าตอง ซึ่งแต่ละชุมชนมีระยะทางห่างกันประมาณ 1 กิโลเมตร ดังนั้นความเปลี่ยนแปลงของชุมชนจึงไม่ต่างกันมากนัก หากกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของบริบทชุมชนที่เกิดขึ้นแล้วชาวบ้านบอกว่าเกือบทุกด้านได้ส่งผลกระทบต่อป่าดอนเรือ ดอนแก้ว ดังนั้น ชุมชนวิจัยจึงขอยกกรณีศึกษาบริบทชุมชน 3 ด้านที่มีความสัมพันธ์ต่อการเปลี่ยนแปลงของป่าดอนเรือ ดอนแก้ว ดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ

1.1 การหาเห็ด

การเก็บเห็ดเพื่อนำมากินในครัวเรือนเป็นวิถีชีวิตที่ชาวบ้านคุ้นเคยดีเพราะสมัยก่อนต้นไม้ในป่าดอนเรือ ดอนแก้วมีมาก ฝนก็ตกต้องตามฤดูกาลทำให้เห็ดมีมาก โดยเฉพาะในช่วงเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน ของทุกปี แม่สุรัตน์ เมฆมล อายุ 51 ปี บ้านเลขที่ 50 ชาวบ้านนาหลู่ บอกว่าสมัยก่อนชาวบ้านจะนัดกันไปเก็บเห็ดทุกคนจะต้องตื่นกันแต่เช้าเพราะแดดจะไม่ร้อนและมีเวลาเตรียมสัมภาระและอุปกรณ์ในการเก็บเห็ด คือ ห่อข้าวกับแจ่วบอง ตะกร้า มีด และเวลาที่เหลือก็เพื่อสำหรับการเดินเท้าเข้าไปในป่าด้วย เมื่อถึงป่าก็สว่างพอดีแล้วต่างคนก็จะแยกย้ายกันไปเก็บเห็ดและจะขมุกขมัวเปิดหาตามใบไม้ กอหญ้า ตามจอมปลวกหรือตามที่ขึ้นๆ เรียกได้ว่าเลือกเก็บตามใจชอบ เห็ดที่ได้ก็จะมีทั้งเห็ดปลวก (เห็ดโคน) เห็ดผึ้ง เห็ดเผาะ เห็ดระโงก ซึ่งแต่ละครั้งก็จะมีใครกลับบ้านตะกร้าเปล่าเลย แต่เพราะสมัยก่อนชาวบ้านจะเก็บเห็ดแต่พอกิน เพราะไม่มีการขายบวกกับการเดินทางก็ลำบากหอบเห็ดกลับบ้านทีละมากๆ ก็ไม่ไหวหลายคนก็จะเอาแค่เต็มตะกร้าหรือภาชนะที่นำมาใส่เท่านั้น เมื่อถึงเวลาเที่ยงวันทุกคนจะทยอยกันออกมาที่จุดนัดพบซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่แยกจากกัน ต่างคนจะเลือกเห็ดของตนออกมาพร้อมกับเพื่อนๆ เพื่อนำไปหมกใส่ใบตองกลายเป็นอาหารเที่ยงอันแสนอร่อยร่วมกัน บางครั้งหากแดดแรงชาวบ้านจะพากันนอนพักจนแดดอ่อนแล้วค่อยพากันนำเห็ดที่เหลือกลับบ้าน หากเห็ดมีมากก็จะแบ่งให้ญาติ เพื่อนบ้าน หรือแลกเปลี่ยนอาหารกัน

แม่สุรัตน์บอกว่าภาพการหาเก็บเห็ดแบบเก่าๆ ได้เริ่มหายไปเมื่อชุมชนเริ่มมีความเจริญขึ้น เท่าที่จำได้ก็จะเริ่มมีรถไถนาเดินตามเข้ามาในชุมชนประมาณ พ.ศ.2546 การเดินทางไปเก็บเห็ดของคนส่วนมากจึงเปลี่ยนจากการเดินเป็นการนั่งรถไถไปยังป่า ซึ่งช่วงแรกๆ ป่าดอนเรือ ดอนแก้วก็ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์อยู่ เมื่อการเดินทางและการขนส่งง่ายขึ้น ชาวบ้านก็เริ่มเก็บเห็ดมาเพื่อขายด้วย เงินทองเริ่มมีบทบาทสำคัญเพื่อใช้ในการแลกเปลี่ยน การแลกเปลี่ยนด้วยอาหารและสิ่งของเริ่มมีให้เห็นน้อย แต่ช่วงนั้นเงินก็หายากเห็ดที่ขายก็มีราคาถูก เงินเพียง 1 บาท ก็ได้เห็ดไปกินหม้อใหญ่ การหาแค่พออยู่พอกินเปลี่ยนเป็นหาเก็บเห็ดเพื่อการค้าด้วยการนำเห็ดไปขายต่างหมู่บ้านนั้นง่ายขึ้นเมื่อมีจักรยาน มอเตอร์ไซค์ บางครั้งก็มีคนมาซื้อถึงบ้านก็มี และด้วยความอุดมสมบูรณ์ของป่าดอนเรือ ดอนแก้ว จึงเกิดการบอกต่อไปยังญาติพี่น้องที่อยู่ต่างหมู่บ้านและต่างจังหวัดด้วยเหตุนี้จึงทำให้คนภายนอกชุมชนได้เข้ามาเก็บเห็ดกันต่อมา

บวกกับความต้องการสร้างบ้านเรือนของชาวบ้านทำให้เกิดการตัดไม้ การเผาป่าเพื่อหาสัตว์ป่า จึงส่งผลให้ความอุดมสมบูรณ์ของป่าทั้งสองแห่งนั้นลดลง ส่งผลกระทบถึงจำนวนเห็ดที่มีไม่พอจำนวนคนด้วยเช่นกัน ปัจจุบันชาวบ้านที่จะเข้าไปเก็บเห็ดจะต้องตื่นแต่เช้าตรู่ บางรายไปส่งตอนกลางคืนก็มีเพราะเวลาแสงไฟกระทบดอกเห็ดก็จะเห็นได้ง่ายกว่าเวลากลางวัน ชาวบ้านบอกว่าคนต้องการเห็ดเพิ่มมากขึ้นทั้งเอาไปกินและขายเวลาเจอกลุ่มเห็ดออกดอกรวมกันก็เป็นอันต้องหลบซ่อน ไม่ส่งเสียงเพราะกลัวคนอื่นเห็นด้วย เดี่ยวจะเกิดการแย่งกัน เพราะทุกวันนี้เห็ดมีราคาแพงบางช่วงก็กิโลกรัมละ 200 บาท สามารถเป็นรายได้เลี้ยงครอบครัวได้ดี ชาวบ้านบางคนไปหาแล้วไม่ได้เห็ดก็ต้องซื้อกินเอา ไม่เหมือนสมัยก่อนที่แบ่งปันกัน แม้แต่พี่น้องที่เป็นญาติกันก็ยังต้องซื้อ

1.2 การหาสมุนไพร

ผู้ให้ข้อมูล นายไสว หีบทอง อายุ 65 ปี เลขที่ 54 หมู่ 3 ในสมัยก่อนผู้เฒ่าผู้แก่จะออกไปหาสมุนไพรที่จะนัดกันไว้ล่วงหน้าเพื่อไปเป็นกลุ่ม การเดินทางในสมัยนั้นลำบากต้องเดินทางด้วยเท้าเพราะไม่มีรถในการเดินทางต้องใช้เวลานานพอสมควร จะไปหาสมุนไพรกันในป่าเพราะมียาสมุนไพรหลากหลายชนิด เช่นสมุนไพรลูกนมสาว ไว้สำหรับให้หญิงที่ออกลูกใหม่ๆ ไม่มีน้ำนมได้ดื่มนม หรือจะเป็นว่านหัวที่นิยมนำมาต้มเป็นยาแก้เลือดลม ซึ่งก่อนที่จะเอายาสมุนไพรนั้นหมอสุมไพรก็จะทำพิธีโดยการพนมมือแล้วพูดว่า “ยานี้ดี” จากนั้นก็จะฟันหรือขุดเอา แล้วก็เอาผ้าขาวที่เตรียมไว้นำมาห่อเพื่อไม่ให้น้ำยาออก และไม่ให้น้ำยาโดนแดด คงความสดใหม่ เมื่อมาถึงบ้านก็จะทำการล้างให้สะอาด แล้วนำไปตากแดดไว้ประมาณ 3-4 วัน พอแห้งแล้ว ก็จะรัดไว้แล้วห่อไว้ในผ้าขาว เมื่อจะต้มค๋อยนำออกมา

ประมาณปี พ.ศ.2520 ผู้เฒ่าผู้แก่ที่รู้เรื่องยาสมุนไพรดี ก็จากไปบ้าง แต่คนที่รู้ก็ยังหลงเหลืออยู่บางคน ผู้เฒ่าอีกรุ่นหนึ่งก็รู้บ้างไม่รู้บ้าง เพราะผู้เฒ่าผู้แก่รุ่นหลังๆ ก็พูดให้ฟังบ้าง แต่ก็ไม่ว่ายาสมุนไพรชนิดไหนชื่ออะไร วิธีการหาหรือไปเอาสมุนไพรนั้นก็ใช้การเดินทางด้วยเท้าทั้งขาไปและขากลับ พิธีการเอาก็เหมือนกันกับที่กล่าวมาข้างต้น แต่จะเปลี่ยนแปลงบ้างก็คือ เมื่อฟันหรือขุดเอาเสร็จก็จะแยกออกเป็นชนิดใดชนิดหนึ่งเพื่อลิ้ม เพราะไม่ว่ายาสมุนไพรชนิดไหนชื่ออะไร จากนั้นก็จะนำผ้าขาวห่อจนกลับมาถึงบ้าน จากนั้นก็จะล้างให้สะอาดแล้วนำมาตากแดดให้แห้งประมาณ 3-4 วัน พอแห้งแล้วก็จะมัดไว้เป็นซองใครของมัน แล้วนำผ้าขาวห่อไว้ เมื่อจะนำมาต้มค๋อยนำเอาออกมา การห่อไว้นั้นเพื่อให้กลิ่นของยาสมุนไพรยังคงหอมอยู่ตลอด

ปัจจุบันยาสมุนไพรก็ยังมิให้เห็นและนำมาใช้อยู่ แต่ทุกวันนี้ไม่จำเป็นต้องไปหาเอง สะดวกสบายมีขายตามท้องตลาดหาซื้อได้ง่าย ไม่ลำบากเหมือนแต่ก่อนเพราะทุกวันนี้มีรถ มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากมายหรือไม่จำเป็นต้องไปซื้อเอง ก็มีคนนำมาขายจนถึงบ้านและทุกวันนี้ยาสมุนไพรต่างๆ ก็มีทั้งการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ สะดวกในการเก็บรักษา มีทั้งชนิดน้ำบรรจุขวด ชนิดเม็ด และชนิดผง หรือใช้ต้มแก้วงเวียนศีรษะ มีหลากหลายชนิดให้เลือก และทุกวันนี้ส่วนผสมต่างๆ ก็มีมากมาย ไม่รู้ว่ามีส่วนผสมอะไรบ้างเพราะทุกวันนี้ไม่ได้เข้าป่าไปหาเองเหมือนแต่ก่อน มีแต่ซื้อจากเขาที่นำมาขาย โอกาสที่จะเสี่ยงก็มีสูง เพราะสมัยก่อนมีแต่สมุนไพรล้วนไม่มีส่วนผสม

1.3 การหาแมลง

ผู้ให้ข้อมูล นางบัวพันธุ์ ประสาร อายุ 65 ปี เลขที่ 39 หมู่ 3 สมัยก่อนป่าไม่มีความอุดมสมบูรณ์ ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลทรัพยากรมีมากมายหลายชนิด ในสมัยนั้นการไปหาแมลง เช่น แมงแคงก็จะไปเป็นกลุ่มการในทางก็เดินเท้าไปลำบากมาก เพราะไม่มีรถต้องเดินไปกลับระยะทางก็หลายกิโล ออกจากบ้านก็จะออก

ตั้งแต่เช้าประมาณ 6-7 โมงเช้าเพื่อที่แดดจะไม่ร้อนมากเพราะไม่มีรถ การหา ก็จะหาช่วงเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน ช่วงฝนตกใหม่ๆ ต้นไม้เริ่มออกยอดอ่อนๆ แมงแคงจะหาได้ตามต้นพะยอมวิธีการที่จะไปเอาแมางแคงก็คือ คนหนึ่งหิ้วถังน้ำและอีกคนก็ถือไม้ต๋อย แมางแคงในสมัยนั้นออกใหม่ๆ เยอะมากใครที่ไปหา ก็จะได้กันทุกคน เพราะหาмаาเพื่อกินอย่างเดียว ก็มีแต่คนในชุมชนตัวเองหา ถ้าต้นไม้อยู่ต่ำก็จะใช้ไม้ต๋อยอีกคนหนึ่งก็จะเป็นคนเก็บใส่ถังน้ำ การที่เราต้องใส่น้ำด้วยนั้นก็เพื่อไม่ให้แมางแคงบินหนี และสมัยนั้นถุงมือก็ยังไม่มียางฝ่ามือก็จะมีสีส้มๆ ออกน้ำตาลเพราะว่าโดนเหยี่ยวแมางแคง ประมาณ 1 สัปดาห์ถึงจะลอกออกแล้วเป็นเหมือนเดิม ส่วนต้นไม้ต้นไหนอยู่สูงไม้ต๋อยไม่ถึงอีกคนหนึ่งก็จะปีนขึ้นไปบนต้นไม้ และใช้พร้าฟันลงมา คนอยู่ข้างล่างก็เก็บใส่ถังน้ำ บางตัวก็บินหนีบ้าง พอหาได้พอสมควรพอกินแล้วก็จะออกมาจากป่า บางครั้งก็กินข้าวอยู่ที่ป่าที่เถียงนาในป่าแล้วค่อยกลับ กินข้าวเสร็จแล้วก็นอนพักผ่อน แดดอ่อนๆ 3-4 โมงเย็นก็พากันกลับบ้าน และขากลับก็ต้องเดินกลับอีกเพราะไม่มีรถ

ช่วงประมาณปี พ.ศ.2546 เริ่มมีรถไถนา แต่ก็มีบางหลังคาบ้านเท่านั้น ถ้าใครมีรถก็จะพึ่งพาอาศัยกัน บางคนก็เดินเท้าไป คนที่มีรถก็จะสบายหน่อยไม่เหนื่อยมาก ก็หาวันสองสามวันต่อครั้งเพราะหาแต่พอกิน ไม่ได้หาเพื่อขายจึงทำให้มีเยอะ วิธีการหา ก็เหมือนข้างต้นที่กล่าวมาเหมือนกัน แต่ที่เปลี่ยนแปลงขึ้นมาหน่อยก็คือมีรถ ปัจจุบันมีความเจริญก้าวหน้าขึ้นมาก ทุกวันนี้รถทุกหลังคาเรือนก็ทำให้สะดวกสบายมากขึ้น ไม่ต้องออกจากบ้านตั้งแต่เช้าเหมือนเมื่อก่อน แต่ทุกวันนี้ยังมีรถก็ทำให้คนที่ไปหา มีมากขึ้น ไม่ใช่เฉพาะแต่คนในชุมชนเท่านั้นแต่ต่างหมู่บ้านก็เข้ามาหาด้วย ทุกวันนี้ไม่ได้ใช้ไม้ต๋อย แต่จะใช้พร้าฟันลงมาจึงทำให้ทุกวันนี้แมางแคงหายาก มีน้อย เพราะคนตัดไม้เผาป่าบ้าง จึงทำให้ป่าไม้แห้งแล้งฝนไม่ตก และสมัยนี้การไปหาแมางแคงก็จะใส่ถุงมือเพื่อไม่ให้มือถูกเหยี่ยวแมางแคงมาก เพราะถ้าถูกมากจะมีอาการแสบมาก และมือก็จะไม่น่าดู ทุกวันนี้คนที่ไปหาบางคนก็ได้ บางคนก็ไม่ได้เพราะผลจากการที่คนตัดไม้เผาป่า ทำให้ป่าไม้แห้งแล้ง และคนในสมัยนี้เอาประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวมไม่ช่วยกันรักษามีแต่ทำลาย เปรียบเทียบกับสมัยก่อนต่างกับกับปัจจุบันนี้อย่างมาก

1.4 การหาปลา

ผู้ให้ข้อมูล นายประวิทย์ อ่างแก้ว อายุ 65 ปี เลขที่ 5 หมู่ 3 ในสมัยก่อนการหาปลาเป็นไปในรูปแบบเพื่อประกอบอาหารเท่านั้น ปลาในสมัยก่อนมีจำนวนเยอะมากใช้เวลาแค่หนึ่งเดียวก็จับปลาได้มาก ไม่ว่าจะเป็นปลาจำพวกปลาเนื้ออ่อนหรือว่าพวกปลาที่มิเกล็ด อุปกรณ์ในการหาปลาในสมัยก่อนมีแค่แห และการลงลอบในการหาปลาในแต่ละครั้งจะไปเป็นกลุ่มครั้งละ 5-6 คน พอตอนเย็นหาปลาเสร็จ ก็จะนำปลาทั้งหมดมาแบ่งกัน หากการหาปลาในครั้งนั้นได้ปลาจำนวนมากก็จะนำไปแบ่งให้กับญาติพี่น้องหรือบ้านใกล้เคียง เพื่อเป็นการสร้างสัมพันธ์ที่ดีให้แกกัน หรือคำโบราณที่ว่า ปลาตัวเดียวกันทั้งปีก็ไม่หมด

ช่วงที่เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น ย้อยหลังกลับไปเมื่อประมาณซัก 25-30 ปี การเปลี่ยนแปลงค่อยๆ เริ่มจากการแลกเปลี่ยนสิ่งของกัน เช่น การนำเอาปลามาแลกข้าวหรือการแลกกับผักแลกกับเนื้อ และค่อยๆ พัฒนามาเป็นการซื้อขายอย่างเต็มรูปแบบ อาจะเกิดมาจากการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ ฝนไม่ตกตามฤดูกาล ทำให้เกิดฝนแล้ง น้ำท่วม และได้มีการนำเอาอุปกรณ์จับปลาชนิดต่างๆ เข้ามาอีกมากมายเช่น อวน ตา ข่าย รวมไปถึงการใช้ไฟฟ้าช็อต การวางยาน่าจะเป็นผลมาจากการกระทำของมนุษย์ที่มีการตัดไม้ทำลายป่า การบุกรุกกลางป่าเพื่อการทำนา ทำไร่ ปัจจุบันปลามีจำนวนลดน้อยลง ในการหาปลาในแต่ละครั้งต้องใช้เวลานาน เพราะปลาลดจำนวนลงมาก ทำให้ปลามีราคาแพงขึ้น จะกินปลาในแต่ละครั้งเป็นเรื่องยากพอสมควร

ในประเด็นเศรษฐกิจนี้ก็จะมองถึงเรื่องวิถีการดำเนินชีวิต อาชีพของคนในชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องกับป่าดอนเรือ ดอนแก้ว จึงได้แยกประเด็นย่อยถึงการหาอยู่หากินที่เปลี่ยนจากพออยู่พอกิน พอแลกเปลี่ยนกับเพื่อนบ้านและญาติพี่น้องเป็นการนำทรัพยากรจากป่ามาขายยังชีพเพื่อที่จะได้เงินมาใช้จ่ายในครัวเรือน

2. ประเพณีวัฒนธรรม

2.1 การขอขมาเจ้าที่

ผู้ให้ข้อมูล นางสาวบุรณ์ มุ่งงาม เลขที่ 1 หมู่ 6 บอกเล่าว่า คนในสมัยก่อนจะเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่าขอขมาป่า เพราะเชื่อว่าจะมีผีนางไม้อยู่ เช่น หากต้องการตัดไม้ทำบ้านเรือน ก็จะขอขมาต้นไม้ มีรูป เทียน 5 คู่ ดอกไม้จุดแล้วบอกให้ต้นไม้ที่จะตัดว่า “เจ้าที่เจ้าป่าเอ๋ยลูกขอไม้ไปทำบ้านเรือนที่อยู่อาศัยไม่ได้มาลบล้างแต่อย่างใดไม่ได้รับกวนหรือไม่ได้ล่วงเกินเจ้าปู่เลย แล้วปลงพาหวานเจ้าแม่ธรณีด้วย ให้ปกป้องให้อยู่เย็นเป็นสุขด้วยเถิด” นี่คือการขอขมา ความเปลี่ยนแปลงจาก พ.ศ.2500-2555 บางคนจะลบล้างป่าโดยไปโยมตัดไม้โดยที่ไม่บอกกล่าว ให้ชาวบ้านด้วยกันรู้เลยสมัยนี้มีเครื่องตัดไม้แป็บเดียวก็เสร็จ และส่วนมากจะมีคนเห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ส่วนรวมทำให้เกิดผลเสียทรัพยากรทางธรรมชาติลงไปมาก

ราว พ.ศ.2506 ชาวบ้านบอกว่าเวลาเข้าป่าไปหาของป่าชาวบ้านจะพูดว่า เจ้าป่าเอ๋ย ลูกมาเก็บเห็ดขอให้หมาๆ เตื่อ บางคนไปหาหน่อไม้ก็จะบอกว่าให้ลูกได้หน่อไม้เยอะๆ พออยู่พอกิน ต่างคนต่างก็ไปหาสิ่งที่ตนต้องการ ก็จะขอขมาเจ้าป่าไม่มีพิธีอะไรมาแค่พูดเท่านั้น พอตกตอนเที่ยงกินข้าวเพียงทุกคนที่ไปด้วยกันก็จะนำห่อข้าวออกมากินแล้ว เอาของกินที่นำมาจากบ้านทุกอย่างที่มีใส่ข้าวปั้นแล้วเรียกผีป่าว่า มากินข้าวด้วยกัน ความเปลี่ยนแปลง พ.ศ.2528 ทุกวันนี้ไปหาของป่าจะมีคนต่างหมู่บ้านมาหากินกันเยอะ หาของกินใครไปก่อนก็ได้เยอะ จะไม่มีการเคารพเจ้าป่าเหมือนแต่ก่อน ลบล้างสิ่งที่เคยทำมาสมัยพ่อแม่ ผลเสียคือ ชุมชนอื่นมาหาของป่าก่อน จนชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนหาของไม่ได้มากไม่ทันคนบ้านอื่น ถึงหาได้ก็ไม่พอเพียงเหมือนแต่ก่อน ส่วนผลดีก็คือ มีรายได้เพราะมีของเกิดจากธรรมชาติให้เรากิน ไม่ได้ไปหาซื้อ หากินได้ตลอดทั้งฤดูกาล หน้าฝนจะมีหน่อไม้ แมลงต่างๆหลายชนิดที่กินได้ เหลือกินก็ขายมีรายได้ไว้ใช้จ่ายภายในครัวเรือน

2.2 ชัดโคลาก

ผู้ให้ข้อมูล นางปิ่น นาหลู อายุ 63 ปี เลขที่ 16 หมู่ 6 ต.นาแก อ.คำชะโนด จ.ยโสธร เรื่องของการชัดโคลากโบราณเขาถือว่าก่อนออกจากบ้านไปหาอะไรก็แล้วแต่ ถ้ามีคนมาทักว่าจะซื้อสิ่งของที่เรากำลังจะไปหาถือว่าเป็นการชัดโคลากยกตัวอย่างเช่น ยายหมูนและยายปุ่นจะออกไปหาเก็บเห็ด ก่อนออกจากบ้านได้ไปชวนเพื่อนบ้านด้วยกันว่า จะไปเก็บเห็ดด้วยกันไหมและชาวบ้านอีกคนก็พูดขึ้นว่า ไม่ได้ไปหรอกจะซื้อเห็ดซัก 2-3 กิโล นั่นคือการชัดโคลากคนที่จะไปเก็บเห็ด วันนั้นก็จะได้น้อยหรือไม่ได้เลยก็มี โบราณถือว่าเป็นการชัดโคลาก วันหนึ่งเพื่อนบ้านหลายคนชวนกันไปหาของป่าเช่น หาจิณุนหรือจิหล่อ กำลังเตรียมตัวจะออกจากบ้าน พบคนอยู่ระหว่างทางและถามว่าจะไปไหนกันทุกคนตอบว่า ไปได้จิณุน จิหล่อ คนที่ทักบอกว่าซื้อซัก 500 เตื่อเอาไว้ให้ด้วย วันนั้นจะไม่หามาหรือจะไม่ได้เท่าที่ควร นี่เป็นการชัดโคลาก เรื่องการไปหาปลาเหมือนกัน วันหนึ่งเพื่อนบ้านหลายคนชวนกันไปหาปลาเพราะว่ามีเพื่อนบ้านคนหนึ่งไปพบไว้แล้วว่ามีปลาเยอะก็เลยมาชวนกันไป พอไปถึงทุกคนก็ช่วยกันวิดน้ำในหนองน้ำ ขณะที่กำลังวิดน้ำอยู่นั้นมีเพื่อนอีกคนที่ไปด้วยกันร้องขึ้นว่าตรงนี้มีปลาเยอะๆแล้วอีกคนก็พูดว่าอย่าท้วง เขาห้ามพูดกัน พอวิดน้ำแห้งเสร็จแล้ว ปรากฏว่าปลาไม่มีตามที่เห็น นั่นคือเป็นการชัดโคลากคนอื่น โบราณถือว่าเป็นความเชื่อมาตั้งแต่สมัยปู่ ย่า ตา ยาย มาจนถึงทุกวันนี้

2.3 ดอนปู่ตาหรือผีปู่ตา

ผู้ให้ข้อมูล นางนุภาพ ทองสัน อายุ 49 ปี เลขที่ 20 หมู่ 6 บ้านเหล่าตอง ดอนปู่ตามีเนื้อที่ประมาณ 3 ไร่ มีต้นไม้ใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์เป็นที่ตั้งศาลปู่ตาตั้งแต่ พ.ศ. 2100 สมัยปู่ ยา ตา ยายชาวบ้านนาหลู่เหล่าตองเคารพนับถือเจ้าปู่ตามากพอ พอตถึงเดือน 6 ของทุกปีจะมีการเลี้ยงปู่ตาทุกปี ชาวบ้านจะนำของมาเช่น ไข่ มีหัวหมู ไช้ต้ม ผลไม้ที่มี ไก่ต้มทั้งตัว เต่าชาวบ้านที่มาบนบานศาลกล่าวขอสิ่งที่ต้องการให้กับครอบครัว มีแต่สิ่งดีๆ อยากให้ทุกคนในครอบครัวพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวง บางครอบครัวได้ลูกสะใภ้-ลูกเขยใหม่ก็จะนำของไปเช่นไข่มีไก่ต้มทั้งตัว ผ้าขาวม้า 1 วา ผ้าถุง 1 ผืน สุรา 1 ขวด ดอกไม้ 5 คู่ เทียน 5 คู่ มาให้พ่อแม่ ให้พ่อใหญ่เจ้าหรือคนแก่ที่ชาวบ้านตั้งให้เป็นผู้แก่บอกกล่าวปู่ตาว่า บ้านนี้หรือครอบครัวนี้ได้ลูกเขย-ลูกสะใภ้ ให้ปู่ตาได้รับรู้ว่าเป็นคนบ้านเราแล้วจะได้อยู่เย็นเป็นสุข การเสี่ยงทายฟ้าฝนปีนี้จะอุดมสมบูรณ์หรือจะแห้งแล้ง พ่อใหญ่เจ้าก็จะทายดูจากไก่ที่ต้มแล้วไปถวายให้ปู่ตา แล้วนำมาฉีกดูที่คางไก่ ถ้าคางไก่โค้งเหมือนเคียวฝนฟ้าก็จะอุดมสมบูรณ์ดี แต่ถ้าคางไก่ไม่โค้งฝนฟ้าก็จะแห้งแล้งไม่อุดมสมบูรณ์ พอตถึงเดือนแปดก็จะเลี้ยงเจ้าปู่ตาอีกครั้ง ก็จะทำเหมือนที่เคยทำมา ชาวบ้านทุกครัวเรือนก็จะไปเลี้ยงปู่ตา ครอบครัวใดที่มี วัว ควาย รถ ก็จะทำบายตองมาทำตามจำนวนว่าบ้านนี้มีวัวกี่ตัวก็ทำตามจำนวนให้ครบเพื่อแจ้งให้ปู่ตาทราบ ทุกครอบครัวที่มาบอกกล่าวให้ปกป้องคุ้มครองทุกครอบครัว จากอดีตมาจนถึงปัจจุบันนี้ ชาวบ้านนาหลู่เหล่าตองก็ยังเคารพผีปู่ตามาตลอดจนถึงปัจจุบันไม่มีการเปลี่ยนแปลงตราบนานชั่วลูกชั่วหลานตลอดไป จากปี พ.ศ.2200 จนถึงปี พ.ศ.2555

ผู้ให้ข้อมูล นางจันทร์ที เชื้อศรี อายุ 71 ปี เลขที่ 9 หมู่ 6 ต.นาแก อ.คำชะโนด จ.ยโสธร ตั้งแต่สมัยปู่ ยา ตา ยาย สมัยปี 2302 มา เนื้อที่ที่ตั้งดอนปู่ตามีเนื้อที่ 3 ไร่เป็นดอนป่าไม้ใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านนาหลู่เหล่าตองนับถือผีเจ้าปู่มาก พอตเดือนหกของทุกปีจะมีการเลี้ยงผีปู่ตา ชาวบ้านจะนำของไปเช่นไข่ มีหัวหมู ไช้ต้ม ผลไม้ต่างๆ ไก่ต้มจะใช้ทั้งตัว เต่าชาวบ้านจะนำมาบนบานศาลกล่าวขอให้สิ่งที่ต้องการในครอบครัวมีแต่สิ่งดีๆ ขอให้ทุกคนในครอบครัวมีความสุข พ้นจากภัยอันตรายทั้งปวง บางครอบครัวใด ที่จะได้ลูกเขยลูกสะใภ้ก็จะนำของไปเช่นไข่ มีไก่ต้มทั้งตัว ผ้าขาวม้า ผ้าถุงอย่างละ 1 ผืน สุรา 1 ขวด ดอกไม้ธูป, เทียน อย่างละ 5 คู่ มาให้ผู้ใหญ่ล้าที่ชาวบ้านให้เป็นผู้พาชาวบ้านพูดคำถวายของเส้นไหว้ บอกกล่าวว่าปู่ตาเอ๋ย บ้านนี้ได้ลูกเขยซื่ออะไรได้ลูกสะใภ้ซื่ออะไรก็บอกไปตามที่พ่อแม่ของลูกเขยลูกสะใภ้บอก คนพุนั้นจะมาเป็นลูกหลานเจ้าปู่แล้ว ขอให้เจ้าปู่รับรู้ด้วยว่ามีคนมาอยู่เพิ่มขึ้น ขอให้ปู่ตาให้เขาอยู่เย็นเป็นสุขเถิด การเสี่ยงทายฟ้าฝนจากไก่ปีนี้จะอุดมสมบูรณ์หรือไม่ พ่อใหญ่ล้าจะดูที่คางไก่ที่ชาวบ้านเอามาเส้นไหว้ ถ้าคางไก่โค้งเหมือนเคียวปีนี้ฟ้าฝนจะอุดมสมบูรณ์ดี ถ้าคางไก่ไม่โค้งแปรว่าฟ้าฝนจะแห้งแล้งไม่ตกต้องตามฤดูกาล ปีหนึ่งจะเลี้ยงสองครั้ง ชาวบ้านก็จะนำของเส้นไหว้มาเหมือนเดิมจะเพิ่มมากมีบ้านใดที่มีวัวควายก็จะใช้ใบกล้วยฉีกเป็นชิ้นๆ แล้วขอดตรงปลายทำเป็นวัวควายแล้วแต่คนไหนจะมีเท่าไร บอกให้ปู่ตารับรู้ว่ามีคน วัว ควายเท่าไร แต่ละคนก็จะจุดธูปเทียนอธิษฐานเอาว่าจะขออะไรบ้าง ขอให้ปู่ตาคู่มือคุ้มครองทุกครอบครัวให้มีความสุขทุกคนด้วยเถิด

ความเปลี่ยนแปลงจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านนาหลู่เหล่าตองก็ยังคงรักษาดอนปู่ตาหรือผีปู่ตามาจนถึงชั่วลูกชั่วหลานตลอดมาจนถึงทุกวันนี้ และผลดีกับชาวบ้านก็คือขออะไรก็จะประสบความสำเร็จ ทำให้ลูกหลานและเด็กตัวเล็กๆ ก็ยังรู้จักปู่ตากับทุกคนไม่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตเลย

3. ด้านสังคม

3.1 การออกเรือนใหม่

การออกเรือนใหม่เป็นวัฒนธรรมมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษของชุมชน ชาวบ้านหนองเทาหรือทุกชุมชนจะต้องมีการออกเรือนใหม่หรือการสร้างบ้านใหม่ ถ้าไม่มีการออกเรือนใหม่เชื่อได้ว่าคงไม่มีการขยายตัวของชุมชนหรือหมู่บ้านแน่นอน การออกเรือนใหม่นับเป็นวัฒนธรรมประเพณีสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน สมัยก่อนคนที่ออกเรือนใหม่ส่วนมากจะเป็นลูกเขยที่แต่งงานแล้วมาอยู่บ้านพ่อตา-แม่ยายนานแล้วหรือพ่อตา-แม่ยายพิจารณาเห็นว่าสมควรที่จะมีเรือนของตนเองได้แล้ว หรืออีกเหตุผลหนึ่งว่า ครอบครัวของบ้านพ่อตา-แม่ยายมีสมาชิกมากแล้ว ส่วนมากจะให้เขยคนที่ 1 ออกเรือนก่อนแล้วค่อยเรียงลำดับลงไปเรื่อยๆ ขั้นตอนการออกเรือนก่อนอื่นต้องไปหาวันที่จะยกเสาเรือนให้ได้ก่อน ส่วนมากคนที่ออกเรือนจะเตรียมอุปกรณ์หรือวัสดุที่จะใช้ในการปลูกเรือนเสร็จเรียบร้อยแล้วก่อนหน้าแล้ว บางคนเตรียมเสาหรือไม้กระดานไว้เป็นปี 2 ปีแล้วค่อยได้ออกเรือนก็มี ถ้าเป็นยุคก่อนๆการเตรียมเสา(ไม้)หรือไม้กระดานจะใช้ขวานฟันหรือลากอย่างเดียวยังต้องใช้เวลานานพอสมควรในการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการที่จะสร้างบ้านให้ได้ 1 หลัง นับว่าคนในยุคนี้มีความมานะมีความอดทนมากเลยทีเดียว เมื่อได้วัสดุและหาวันที่ได้เรียบร้อยแล้วก็จะไปบอกหรือวานเพื่อนบ้านญาติสนิทมิตรสหาย บอกว่าจะยกเรือนวันนั้นวันนี้ พอถึงวันชาวบ้านก็จะมาช่วยยกช่วยสร้างโดยที่ไม่คิดค่าแรงแต่ประการใด โดยส่วนมากจะเลี้ยงข้าวกันวันละมื้อคือมื้อกลางวันเท่านั้น เพราะการสร้างบ้านต้องใช้เวลาหลายวัน ในยุคก่อน อุปกรณ์การก่อสร้างยังไม่มี ความทันสมัย ยังไม่มีตะปูใช้ ชาวบ้านต้องใช้สลักไม้เป็นตัวยึด ซึ่งถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านอย่างแท้จริง ส่วนเขยที่จะออกเรือนนั้นส่วนมากพ่อตา-แม่ยายจะแบ่งมรดกให้แล้วทั้งสิ้น อีกทั้งพ่อแม่ของฝ่ายชายก็จะแบ่งให้แล้วเหมือนกัน เช่น ที่นาทำกิน วัว ควาย รวมทั้งของใช้สอยต่างๆที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น เสื้อ หมอน หรือสิ่งของอื่นๆบางทีก็จะมีเพื่อนบ้านเอามาสมทบให้อีกต่างหาก นับว่าเป็นมิตรไมตรีที่ดีที่หายากในสังคมยุคปัจจุบัน บางทีสาเหตุของการออกเรือนใหม่ก็จะแตกต่างจากที่กล่าวมาข้างต้นก็ได้ เช่น พ่อตา-แม่ยายไม่พอใจลูกเขยก็จะบอกให้ออกเรือนเหมือนกับเป็นการไล่กลายๆเพราะถ้าจะบอกให้หนีตรงๆก็กระไรอยู่ ต้องใช้วิธีบอกให้ออกเรือน นี่ก็เป็นวิธีหนึ่งที่พ่อตาใช้กับลูกเขยที่ไม่ค่อยกินเส้นกันเท่าไรและเป็นวิธีที่นิยมพลที่สุด ผู้คนก็นินทาน้อยที่สุด อีกประการหนึ่งของการออกเรือนใหม่ก็มาจากการสมศรัใจของผู้เป็นลูกเขยและภรรยาของเขาซึ่งก็คือลูกสาวของพ่อตา-แม่ยายนั่นแหละ อาจจะเกิดความอึดอัดหรือคับข้องใจที่ต้องทนอยู่กับครอบครัวพ่อตา-แม่ยายจึงเอ่ยปากขอแยกเรือนซึ่งก็ไม่แน่ว่าสมหวังใจว่าจะได้รับอนุญาตหรือเปล่า แต่ถ้าในกรณีไม่กินเส้นกันก็จะได้รับการอนุญาตในทันที เมื่อสร้างบ้านเสร็จแล้วก็จะหาวันที่จะขึ้นบ้านใหม่และมีพิธีการที่เรียกว่า วันขึ้นบ้านใหม่ อีกต่อหนึ่งถึงจะเรียกว่าเป็นการออกเรือนใหม่ที่สมบูรณ์ ปัจจุบันพิธีการบางอย่างได้ถูกสืบทอดไปช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่คือช่วงประมาณปี พ.ศ.2528 เริ่มมีไฟฟ้าเข้าถึงและเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านวิถีชีวิตของชาวบ้าน เหตุเพราะต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่มเข้ามาในชีวิตประจำวันจำเป็นต้องดิ้นรนหาเงินเพื่อมาใช้จ่ายและซื้อเครื่องอำนวยความสะดวก เช่น โทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น เป็นต้น ชาวบ้านจึงเริ่มมีหนี้สินเพราะบางที่ต้องซื้อของเงินผ่อน เพื่อให้ได้เงินมาชาวบ้านจำเป็นต้องหางานทำอปรกับงานในพื้นที่ไม่ค่อยมี จึงจำเป็นต้องอพยพเข้าไปขายแรงงานในกรุงเทพฯหรือต่างพื้นที่เพื่อที่จะส่งเงินให้ทางบ้านใช้จ่าย ส่วนมากงานที่จะไปทำก็จะเป็นงานขายแรงงานเช่น กรรมกรแบกหามในงานก่อสร้าง ถ้าเป็นผู้หญิงส่วนมากจะเป็นลูกจ้างหรือแม่บ้าน โดยรับค่าจ้างตอบแทนเป็นรายวันหรือรายเดือน เงินที่ได้ส่วนหนึ่งจะส่งให้ทางบ้านใช้จ่ายอีกส่วนหนึ่งจะเก็บไว้ การออกเรือนในยุคนี้(ประมาณปี 2535)จะมีความแตกต่างจากยุคแรกโดยสิ้นเชิง ถ้าคนที่ออกเรือนมีเงินพอที่จะปลูกบ้านก็สามารถปลูกได้เลย จะไม่มีการคัดค้านจากพ่อตา-แม่ยายหรือญาติพี่น้องของทั้งสองฝ่าย หรือถ้าเงินไม่พอพ่อ-แม่ญาติพี่น้องจะ

ช่วยเหลือกันปลูกสร้างบ้านให้แล้วเสร็จ นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในประเพณีการออกเรือนใหม่ คือ คนที่จะออกเรือนไม่จำเป็นต้องแต่งงานหรือมีครอบครัวก็สามารถออกเรือนหรือปลูกบ้านใหม่ได้

4.1.2 ประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของป่าดอนเรือ ดอนแก้วตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสในชุมชน คือ นายมุข หีบทอง ชาวบ้านหนองเทาใต้ให้ ข้อมูลเกี่ยวกับป่าดอนเรือ ดอนแก้วว่า คำว่า “ดอนเรือ” และ “ดอนแก้ว” เป็นชื่อป่า 2 แห่งที่มีพื้นที่ติดกัน เหตุที่เรียกว่า ดอนเรือและดอนแก้วนั้นไม่มีประวัติแน่ชัดทราบเพียงแต่ว่าก่อน พ.ศ.2500 สภาพป่านั้นมีความอุดมสมบูรณ์มาก มีสัตว์ป่านานาชนิดที่เข้ามาอาศัยอยู่ เช่น ช้าง ม้า ลิง เสือ เก้งและกวาง เห็ด ผลไม้ป่า แมลง พืชผักป่า พืชสมุนไพรที่นำมาใช้ในการรักษาโรค จะเป็นป่าดิบชื้นเป็นพื้นที่ราบลุ่มติดกับแม่น้ำลำเซบายที่มีต้นกำเนิดจากจากอำเภอลำทะเมนชัย อำเภอดอนตูม และผ่านอำเภอดอนแก้วเพื่อไหลลงสู่แม่น้ำมูล โดยป่าดอนเรือจะอยู่ติดกับชุมชน 3 หมู่บ้าน คือ บ้านนาหลู่ หนองเทา เหล่าตอง ล้อมรอบป่าดอนแก้วซึ่งมีพื้นที่อยู่ทางหมู่บ้านหนองเทาใต้ โดยมีกุดหลุมซึ่งเป็นแอ่งน้ำขนาดใหญ่ที่เกิดจากการเปลี่ยนทิศการไหลของน้ำลำเซบายทำให้มีน้ำขังตลอดปีเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ เมื่อถึงน้ำหลากกุดหลุมจะเชื่อมกับแม่น้ำลำเซบายกลายเป็นผืนเดียวและเอ่อท่วมพื้นที่ราบลุ่มในเขตป่าทั้งสอง ผลจากน้ำท่วมขังทำให้ลักษณะของพื้นที่ป่าประกอบด้วยพื้นที่โคก ที่ดอน พื้นที่ชุ่มน้ำ พื้นที่น้ำท่วมขัง กลายเป็นแหล่งรวมอาหารตามธรรมชาติที่เหมาะสมและหลากหลาย ความอุดมสมบูรณ์ทำให้คนจากพื้นที่ใกล้เคียง คือ ด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกของป่าจะติดกับบ้านจิกตุ่ ตำบลจิกตุ่ อำเภอดอนตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ ส่วนทิศใต้ติดกับบ้านนาผาย บ้านโนนรัง บ้านแก้งขาว ตำบลโนนรัง อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดอุบลราชธานี รวมถึงคนภายนอกชุมชนเข้ามาใช้ประโยชน์ร่วม

ชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้าน มีความผูกพันกับป่าดอนเรือ ดอนแก้วมาเป็นเวลานาน การใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อตอบสนองปัจจัย 4 คือ อาหาร ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัย เมื่อประชากรในชุมชนเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งการพัฒนาชุมชนในหลายๆ ด้าน จึงได้ส่งผลต่อการใช้ประโยชน์จากป่าควบคุมมาเสมอ สภาพป่าดอนเรือ ดอนแก้ว จึงได้เปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ดังที่จะนำเสนอการเปลี่ยนแปลงของป่าดอนเรือ ดอนแก้ว 9 ยุค ดังนี้

ยุคที่ 1 ยุคความอุดมสมบูรณ์ของป่าดอนเรือ ดอนแก้ว

ชาวบ้านหนองเทาในยุคแรกเริ่มได้อพยพมาจากบ้านสัมปอใหญ่ อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ เมื่อปี พ.ศ. 2429 เนื่องจากชุมชนบ้านสัมปอใหญ่มีจำนวนประชากรอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก แต่พื้นที่เพาะปลูกหรือพื้นที่ทำนามีน้อย ชาวบ้านส่วนหนึ่งจึงได้ชักชวนกันมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านหนองเทา ซึ่งแต่ก่อนจะขึ้นตรงต่อกับ ต.นาคำ อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี ในยุคนั้นผู้ที่ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านคนแรก คือ นายแสง มุ่งงาม, นายสุวอ มุ่งงาม และนายจันทโครพ มุ่งงาม การปกครองจะอยู่กันแบบฉันทฉันทนึ่งคือ ถ้ามีใครหาของป่าหรือได้อาหารมีจำนวนมากมา จะทำการแบ่งปันกันกินโดยการแลกเปลี่ยนกัน หรือถ้าไม่มีของแลกเปลี่ยนก็จะแบ่งปันให้โดยไม่ต้องแลก ส่วนในด้านการสื่อสารกับการปกครองส่วนราชการจะใช้การเดินเท้าเข้าสู่อำเภอ และจะมีกระบอกไม้ไผ่สำหรับใส่หนังสือทางราชการ ชาวบ้านจะเรียก บั้งแม้ง และในสมัยนั้นมีจำนวนครัวเรือนประมาณ 10 ครัวเรือน ด้านสินค้าอุปโภคบริโภคยังไม่ค่อยมี ชาวบ้านต้องพึ่งตนเอง เช่น เสื่อผ้า ต้องทอและตัดเย็บด้วยมือ และนำมาใส่เอง ยังไม่มีใครที่ทำเป็นธุรกิจหรือเป็นระบบพาณิชย์ อย่างมากก็นำสินค้ามาแลกเปลี่ยนกันและในสมัยนั้นยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับด้านไสยศาสตร์อยู่มาก ผู้คนหรือชาวบ้านส่วนมากยังเลื่อมใสใน

พระพุทธศาสนา เชื่อในเรื่องบาป บุญ คุณ โทษ ชาวบ้านในยุคนั้นจึงอยู่กันอย่างสงบสุข ส่วนทางด้านพลังงานที่ใช้ในทางด้านแสงสว่างเวลากลางคืน จะใช้ กระจบองจุดเพื่อให้แสงสว่างเวลากลางคืน ส่วนประกอบของกระจบอง คือ ท่อนไม้ที่ผูกแล้วนำมาขยำ แล้วเอาน้ำมันที่ได้จากต้นยางนาราด คลุกเคล้าให้เข้ากัน แล้วนำไปตองมาห่อให้เป็นท่อน นำมาจุดให้แสงสว่าง ทางด้านสาธารณสุขยังไม่มี ชาวบ้านจึงยังคงใช้ยาสมุนไพรในการรักษาโรค ด้านถนนหนทางภายในหมู่บ้านยังไม่มี จะใช้แค่ทางเดินเล็กๆเดินไปมาหาสู่กัน ในยุคนี้น้ำมีความอุดมสมบูรณ์มาก สัตว์ป่าจะมีมากมาย เช่น เสือ ช้าง เก้ง กวาง และสัตว์อีกหลายชนิดรวมทั้งเห็ดชนิดต่างๆอีกมากมายหลายชนิด เช่น เห็ดโคน เห็ดตะไคร่ รวมทั้งที่เป็นแมลงต่างๆที่สามารถนำมาเป็นอาหารได้ เช่น แมลงทับ แมงจิ้งจก ซึ่งมีมากมายอยู่ภายในป่า ขนาดที่ว่าชาวบ้านที่ไปหาสองตอนกลางคืน ยุคนั้นใช้กระจบองและใช้ขี้ไม้ไฟความยาวประมาณ 2 เมตร เจาะป่องทะลุถึงกันนำไปสอยเอาตัวแมงจิ้งจก ยังได้เติมขี้ไม้ที่ใช้เวลาไม่นานนัก แต่จะไม่นำไปทำการซื้อขาย แต่จะนำไปแจกให้พี่น้องหรือนำไปแลกเปลี่ยนกับของชนิดอื่น ส่วนฤดูหลิมนั้นมีปลามากมายชนิดที่ว่าจับด้วยมือเปล่าไม่ต้องใช้อุปกรณ์อะไรเลย ปลาที่มีขนาดใหญ่มาก ชาวบ้านจะจับทีละไม่มาก จับแต่พอกิน ตัวเล็กชาวบ้านจะไม่เอา ฝนฟ้าจะตกต้องตามฤดูกาลดีมากทำให้ป่ามีความชุ่มชื้นตลอดปี ชาวบ้านสามารถหาอาหารในบ้านได้ตลอดทั้งปีโดยไม่อดอยาก นับว่าเป็นยุคที่อุดมสมบูรณ์ที่สุด การหาของป่าก็เหมือนกัน ชาวบ้านจะหาเฉพาะบริเวณเชิงป่าเท่านั้นก็พอกิน ไม่จำเป็นที่จะเข้าไปในป่าลึก เพราะในช่วงป่าลึกจะรกมากมีหนามและสัตว์มีพิษจำนวนมาก จึงมักจะไม่มีใครเข้าไป ป่าจะรกทึบแดดส่องไม่ถึง พื้นล่างจะมีต้นไม้ใหญ่ๆขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 1 เมตรขึ้นไป มีอยู่เป็นจำนวนมาก พืชสมุนไพรก็มีมากมาย ชาวบ้านที่เดินป่าส่วนมากเวลาพักกินข้าวเที่ยงจะพักที่ค้ำมน เป็นแหล่งน้ำซับที่อุดมสมบูรณ์อยู่ทางด้านทิศใต้ของป่าตอนเรือ จะมีน้ำซึมตลอดทั้งปี ส่วนทางด้านทิศตะวันตกจะติดกับเขตป่าดอนเค็งซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์เหมือนกัน ทิศตะวันออกจะจรดกับเขตเลิงแฝก และทางทิศเหนือจะจรดกับลำเขบาย

ยุคที่ 2 ยุคสร้างบ้านเรือน

ยุคการสร้างบ้านสร้างเรือนนี้จะเป็นยุคที่ติดต่อกับยุคแรก คือยุคพื้นที่ป่ายังมีความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านเริ่มรู้จักการทำที่อยู่อาศัยให้มั่นคงแข็งแรง ในช่วงนี้จะอยู่ระหว่างปี พ.ศ. 2450 ซึ่งในขณะนั้นผู้ที่ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านคือ นายเคน เชื้อขาว และในช่วงนี้เองที่ชาวบ้านเริ่มเข้าป่าตัดต้นไม้เพื่อนำมาใช้สร้างบ้านสร้างเรือน แต่จะตัดเฉพาะต้นไม้ใหญ่จริงๆเท่านั้น และอุปกรณ์ที่ใช้ในการโค่นต้นไม้ก็ยังไม่มีความทันสมัย ชาวบ้านจะใช้ขวานและมีดพร้าเท่านั้น ชาวบ้านจึงต้องใช้เวลามากในการโค่นต้นไม้แต่ละต้น และในการทำต้นไม้ให้เป็นแผ่นซึ่งแต่ละแผ่นจะใช้เวลาค่อนข้างมากในการตากเพื่อที่จะทำให้ได้ไม้แผ่น นับว่าชาวบ้านในสมัยนั้นมีความมุ่งมั่นอดทนมาก เมื่อได้ไม้แผ่นแล้วยังจะต้องหาไม้ที่จะนำมาทำเสาเรือน และจะทำในลักษณะเดียวกันแต่จะทำให้เป็นเสาไม้ แผ่นที่ได้จะนำมาเป็นไม้ปูพื้นเรือน ชาวบ้านจะเรียก แป้นปู การยกบ้านก็ยังไม่มีอุปกรณ์หรือตัวช่วย แต่ชาวบ้านยุคนั้นก็จะใช้ภูมิปัญญาของตนเอง บ้านที่ยกขึ้นเป็นหลังและปูพื้นกระดานเสร็จ แต่ลักษณะบ้านจะไม่สูงความสูงห่างจากพื้นที่อยู่ประมาณ 1 เมตร ฝาบ้านจะใช้ใบตองนำมาต่อกันนำรั้วไม้ไผ่มาทาบ แล้วนำมาทำเป็นฝาบาน สมัยนั้นใช้ลิ้มไม้หรือที่เรียกว่า สลัก เพราะยังไม่มีตะปูหรือเหล็กต่างๆมาช่วยยึด แต่ชาวบ้านในยุคนั้นก็สามารถทำบ้านเรือนได้อย่างมั่นคงอย่างน่าทึ่ง ในด้านเครื่องอุปโภคบริโภคก็ยังไม่ค่อยดีเท่าไร แต่จะดีกว่ายุคแรกนิดหนึ่ง ด้านอาหารการกินก็ยังถือว่าอุดมสมบูรณ์มากเหมือนกับยุคแรก การแลกเปลี่ยนสินค้าก็ยังดำเนินไปตามยุคที่ 1 ไม่ผิดเพี้ยน จะต่างกันก็ตรงที่มีจำนวนบ้านเรือนที่สร้างขึ้นใหม่อีก 5 หลังคาเรือน รวมมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 15 หลังคาเรือน ทางด้านแสงสว่างก็ยังคงใช้กระจบองจุดเพื่อให้แสงสว่าง ทางด้านการปกครองก็อยู่กันแบบพี่น้องเหมือนเดิม น้ำดื่มชาวบ้านจะใช้วิธีขุดเป็นบ่อตามบริเวณที่มีน้ำซึม หรือขุดเป็นบ่อลึกก็ได้เพื่อนำน้ำมาดื่มมาใช้ ส่วนทางด้านสาธารณสุข ชาวบ้านก็ยังอาศัยยา

แผนโบราณหรือสมุนไพรในการรักษาโรค ด้านการสัจจกรก็ยังคงใช้การเดินเท้าเหมือนกันกับยุคแรก ถนนหนทางก็ยังคงมีลักษณะเหมือนยุคที่ 1 ในยุคนี้น้ำป่าดอนแก้วและป่าดอนเรือก็ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์อยู่มากเหมือนกับยุคแรก สัตว์ป่าต่างๆก็ยังมีเหมือนเดิมไม่ได้ลดจำนวนแต่อย่างใด เพราะชาวบ้านยุคนั้นไม่นิยมล่าสัตว์ จะมีบ้างก็พวกสัตว์ขนาดเล็กจำพวกนก หนูต่างๆเท่านั้น แต่จะหาแต่พอกินจึงไม่ส่งผลกระทบต่อจำนวนของสัตว์เหล่านี้มากมายอะไร โดยเฉพาะไก่ป่ามีอยู่เป็นจำนวนมากในเขตป่าดอนเรือ ชาวบ้านจะใช้วิธีดักโดยใช้บ่วงดัก ส่วนของป่าและสมุนไพรก็ยังมีมากมาย ป่าดอนแก้วและป่าดอนเรือในยุคนี้นี้จึงอุดมสมบูรณ์เหมือนกันกับยุคแรก สัตว์ป่าก็ยังคงมีมากมายเหมือนเดิม โดยเฉพาะม้าจะมีมากเป็นพิเศษ

ยุคที่ 3 ยุคจับจองที่ดิน

ยุคที่ 3 ยุคจับจองที่ดิน ยุคนี้จะอยู่ระหว่างปี พ.ศ. 2475 ซึ่งยุคนั้นประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองซึ่งทุกคนคงทราบดี การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย ช่วงนั้นหมู่บ้านหนองเทา ซึ่งผู้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านขณะนั้นก็คือ นายพรหม มุ่งงาม ชาวบ้านจะพากันเข้าไปจับจองพื้นที่ทำกินที่อยู่ภายในป่า จะพากันแผ้วถางแล้วปลูกพืชไร่พืชสวนเพื่อนำมากิน เช่น ปลูกแตงโม แตงไทย ปลูกข้าวไร่ ซึ่งจะปลูกเฉพาะเพื่อนำมาบริโภค และนำมาแลกเปลี่ยนสินค้ากันเท่านั้น เช่น การที่คนหนึ่งปลูกแตงไทย อีกคนทำนาเกลือ ก็จะนำเกลือมาแลกแตงไทย ยังไม่เป็นระบบพาณิชย์ การที่ชาวบ้านต้องการที่ดินที่อยู่ภายในป่าเพราะเป็นดินที่อุดมสมบูรณ์ด้วยแร่ธาตุ เมื่อถางแล้วก็รวมกองกันแล้วจุดไฟเผาแล้วทิ้งไว้สักระยะหนึ่งก่อนจะนำเมล็ดพันธุ์ที่จะใช้ปลูกมาฝังไว้ แล้วปล่อยให้เกิดเองตามธรรมชาติโดยไม่ต้องทำอะไรเพราะชาวบ้านจะปลูกตอนต้นฤดูฝน พอฝนตกลงมาก็จะทำให้พืชเจริญเติบโตเองตามธรรมชาติ และในสมัยนั้นก็ยังไม่มีสารเคมีเข้ามาถึงชาวบ้าน เพราะฉะนั้นพืชที่ปลูกได้จึงปราศจากสารพิษทุกชนิด และพืชก็เจริญเติบโตได้ดีโดยไม่มีศัตรูพืชมาทำลายเหมือนทุกวันนี้ และยังไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมีด้วยซ้ำไป ชาวบ้านส่วนมากจึงไม่ค่อยเจ็บป่วย และมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง ทำงานหนักได้อย่างสบายทั้งที่ระบบสาธารณสุขในสมัยนั้นไม่ดีเอาเสียเลย และการที่ชาวบ้านเข้าไปจับจองพื้นที่ทำกินนั้น ไม่มีชาวบ้านคนไหนคิดว่าเป็นพื้นที่สาธารณะขอให้ได้ปลูกพืชไว้กินเท่านั้นพอ ส่วนมากชาวบ้านจะถากถางเป็นพื้นที่จำนวนไม่มากนัก เช่น 2-3 ไร่ หรือไม่ถึงไร่ แต่จะไม่มีใบจับจองใดๆทั้งสิ้น แต่จะเป็นที่รู้ๆกันเองว่า ใครจับจองตรงไหนและมีจำนวนเท่าใด จะไม่มีใครทักท้วงกัน เพราะพื้นที่ที่ชาวบ้านไปถางป่า จะมีอาณาบริเวณอยู่ในละแวกเดียวกัน เหตุนี้เองยุคนี้นี้จึงเป็นยุคของการจับจองโดยทางพฤตินัยเพียงอย่างเดียว ในยุคนี้น้ำป่าดอนแก้วและป่าดอนเรือก็ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์อยู่ เพราะชาวบ้านที่เข้าไปจับจองพื้นที่ จะจับจองอยู่นอกเขตป่าดอนแก้วและป่าดอนเรือเป็นส่วนมาก จึงไม่ส่งผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ของป่าแต่อย่างใด สัตว์ป่าก็ยังคงมีให้เห็นอยู่บ่อยๆเช่น ช้าง เก้ง กวาง หมูป่า ส่วนไก่ป่าก็ยังคงมีจำนวนชุกชุมอยู่เหมือนเดิม ป่ายุคนี้นี้จึงยังคงความอุดมสมบูรณ์เหมือนยุคแรกๆมีต้นไม้ถูกตัดลงบ้างนิดหน่อย ก็เพื่อนำไปสร้างที่อยู่อาศัยเท่านั้น

ยุคที่ 4 ยุคปลูกพืชเศรษฐกิจ

ยุคนี้จะเชื่อมต่อกับยุคที่ 3 คือยุคบุกเบิกจับจองพื้นที่ภายในป่าเขตพื้นที่สาธารณะกันอย่างมากมาย แต่การเพาะปลูกจะปลูกแต่พืชสวนกับพืชไร่เพื่อเอาไว้กินเท่านั้น แต่ยุคของการปลูกพืชเศรษฐกิจนี้จะปลูกไว้ขาย ยุคนี้จะอยู่ในช่วงปี พ.ศ.2506 ผู้ที่ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้นคือ นายบุญ หีบทอง ซึ่งในสมัยนั้นเริ่มมีสินค้าอุปโภคบริโภคเข้ามาบ้างแล้ว และได้มีการตัดถนนหนทางสัญจรสู่ภายนอกมากขึ้น จึงทำให้เริ่มมีการซื้อขายเกิดขึ้นภายในหมู่บ้าน ส่วนมากสินค้าที่ชาวบ้านต้องการจะเป็นสินค้าที่จำเป็นอย่างมาก เช่น น้ำมันก๊าด ซึ่งนำมาใช้จุดตะเกียงเพื่อให้แสงสว่างเสากลางคืนแทนการจุดกระบอก ซึ่งได้มาจากน้ำมันยางนาผสมกับขอนไม้

ที่ผู้ ซึ่งเงินที่ใช้ในสมัยนั้นก็คือเงินบาท ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงจำเป็นต้องใช้เงินเพื่อซื้อสินค้าดังที่กล่าวมาข้างต้น แล้วจึงต้องหันมาปลูกพืชที่จะทำให้สามารถขายได้ เพราะถ้าขายได้ก็หมายถึงชาวบ้านจะมีเงินเอาไว้อซื้อของอุปโภคบริโภค และสินค้าก็เริ่มมีการค้าขายกันแทนการแลกเปลี่ยนกัน แต่ก็ใช่ว่าการแลกเปลี่ยนสินค้าต่อสินค้าจะหมดก็ยังมีแลกเปลี่ยนกันภายในหมู่บ้านอยู่เป็นประจำ แต่จะทำการซื้อขายเฉพาะบุคคลภายนอกเป็นส่วนใหญ่ ยุคนี้เองที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเดินทางสัญจรและการขนส่งสินค้าคือ เริ่มมีการใช้เกวียนในการเดินทางและขนส่งสินค้าหรือนำไปแลกเปลี่ยนสินค้าในแหล่งชุมชนอื่นที่อยู่ห่างไกลออกไปและนำสินค้าภายนอกท้องถิ่นเข้ามา เช่น เสื้อผ้า น้ำมันก๊าด เสื้อผ้าส่วนมากจะเป็นผ้าฝ้ายที่ชาวบ้านใช้กัน และนอกจากจะมีตะเกียงน้ำมันก๊าดยังมีตะเกียงใหญ่ที่ใช้หิ้ว และมีผ้าเป็นไส้จุดให้แสงสว่างได้มากกว่าตะเกียงน้ำมันก๊าด ชาวบ้านเรียกว่า ตะเกียงเจ้าพายุ เพราะต้องใช้ลมอัด ส่วนลักษณะการสร้างบ้านในยุคนี้จะเริ่มยกบ้านสูง และมีฝาไม้กระดานกันเป็นฝาบานกันบ้างแล้ว จำนวนหลังคาเรือนเพิ่มขึ้นเป็น 30 หลัง น้ำตมก็ยังตักน้ำบ่อมาดื่มกันอยู่เหมือนเดิม ส่วนการเดินทางสำหรับคนที่ไม่มีเงินน้อยจะขี่ม้าขี่ แต่คนที่ไม่มีเงินก็ต้องเดินเท้าต่อไป ยุคนี้จะเริ่มเห็นวาระบบเศรษฐกิจเริ่มเข้ามามีบทบาท

หรือยุคนี้จะเรียกได้อีกว่าเป็นยุคที่ทำไร่ป่อ ก็เพราะคนมาอาศัยอยู่รวมกันมากๆ เขาก็เลยชักชวนกันไปทำไร่ป่อ ตอนแรกๆก็ทำตามหัวไร่ปลายนาของตนเอง ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ.2500 ได้ไปทำไร่ที่เหล่ากระโดนและป่าวังยางหรือป่าดอนเรือเป็นบางส่วน หลายปีต่อมาก็มีคนมาทำอยู่ประมาณ 3 หมู่บ้าน มีบ้านหนองเตา บ้านเหล่าตองและบ้านนายาว พอทำมาหลายๆ ปีป่าก็เริ่มหมดไป เริ่มเหลือน้อยลงมาก แต่ก่อนกำนันได้ออกมาหาผู้ใหญ่บ้านว่า ให้ผู้ที่เข้ามาทำไร่ออกไปแจ้งสิทธิ์ที่ทำกินชาวบ้านจึงได้มีใบกรรมสิทธิ์ของแต่ละคน ต่อมาก็เริ่มมีการทำปลูกปกกันมากขึ้นจึงทำให้ป่าไม่ได้ราคาเหมือนแต่ก่อน เลยไม่มีคนทำพอคนหยุดปลูกปอดันไม้ก็เริ่มขึ้นมาใหม่อีกครั้ง อยู่มาประมาณปี 2534 ผู้ใหญ่บ้านเห็นความสำคัญของป่าเลยขึ้นเป็นที่สาธารณะทั้งหมด แต่บางคนก็ไม่ให้ขึ้นเป็นที่สาธารณะก็เลยได้พักพื้นป่าอีกครั้งหนึ่ง พอคนมีเงินเก็บจากการขายป่อเพื่อที่จะได้นำมาสร้างบ้านป่าที่เหลือก็จะเป็นป่าดอนแก้วเท่านั้นและป่าดอนเรือที่เหลือเป็นบางส่วนเท่านั้น มีการตัดต้นไม้กันมากจริงๆ ประมาณปี พ.ศ.2520 ทุกครัวเรือนมีบ้านอยู่อาศัยกันอย่างถาวร ป่าไม้ก็เหลือเพียงแต่ต้นเล็กๆ เท่านั้นเพราะต้นไม้ใหญ่ถูกตัดลงจนไม่มีเหลือเลย

ยุคที่ 5 ยุคออกกฎระเบียบพื้นที่สาธารณะ

ยุคนี้เป็นยุคที่ทางราชการเห็นว่าชาวบ้านส่วนใหญ่เข้าไปแผ้วถางป่าและปลูกพืชเศรษฐกิจ ก็คือปลูกป่อเป็นจำนวนมากและส่วนใหญ่จะอยู่ในพื้นที่สาธารณะ ทางสำนักงานที่ดินจึงต้องออกมาสำรวจแนวของที่สาธารณะเพื่อจะได้รักษาพื้นที่ป่าไว้ เพราะยุคนี้ประชาชนส่วนใหญ่เริ่มตัดไม้ทำลายป่ากันขึ้นกว่ายุคก่อน แต่สภาพป่ายังถือว่าอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ ของป่าหรืออาหารปาก็ยังอุดมสมบูรณ์ ยังหากินได้อย่างไม่ขาดสน ซึ่งในขณะนั้นผู้ที่ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านคือ นายดอน มุ่งงาม ซึ่งมีหลังคาเรือนเพิ่มเป็น 40 หลังคาเรือน เหตุที่หลังคาเรือนเพิ่มขึ้นซ้ำๆเพราะว่าจำนวนประชากรน้อย คนสมัยก่อนแต่งงานกันแล้วไม่ค่อยออกเรือนจึงเป็นเหตุให้จำนวนหลังคาเรือนไม่ค่อยเพิ่มแต่จำนวนประชากรเพิ่มเพราะคนในสมัยก่อนนิยมมีลูก ยุคนี้จะอยู่ราวปี พ.ศ.2515 ซึ่งยุคนี้การเดินทางเริ่มสะดวกขึ้นมากเพราะเริ่มมีรถจักรยาน รถจักรยานยนต์(มอเตอร์ไซด์)เข้ามาบ้าง แต่มีจำนวนน้อยมาก และในยุคนี้เองที่ชาวบ้านเริ่มถอนตัวออกจากพื้นที่ของตัวเองที่ได้แผ้วถางไว้ เพราะกลัวว่าทางราชการจะเอาเรื่อง จึงยอมถอนตัวออกจากพื้นที่และปล่อยให้พื้นที่ที่รกร้างว่างเปล่าโดยไม่ทำประโยชน์ จึงกลายเป็นที่ว่างเปล่า สภาพหมู่บ้านก็เริ่มดีขึ้นมีการตัดถนนหนทางเพื่อสะดวกในการสัญจรไปมากับหมู่บ้านใกล้เคียงต่างๆ ในด้านสาธารณสุขยุคนี้พึ่งพาการใช้ตะเกียงน้ำมันก๊าดและตะเกียงเจ้าพายุใน

เวลากลางคืนอยู่ และหลังจากที่ออกมาจากพื้นที่สาธารณะแล้ว ชาวบ้านก็ยังปลูกปออยู่ แต่จะปลูกอยู่ในพื้นที่ของตนเอง เพื่อหารายได้มาใช้จ่ายซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคอยู่เหมือนเดิมและมีแนวโน้มว่าจะมีรายจ่ายสูงขึ้นกว่าแต่ก่อน จึงหารายได้จากทางอื่นมาสมทบ เช่น การจับปลาขาย การทำนาก็ยังเป็นแบบดั้งเดิมซึ่งทำเป็นจำนวนมาก แต่ผลผลิตที่ออกมาได้น้อยมากซึ่งไม่คุ้มกับการลงแรง แต่ชาวบ้านก็อยู่กันอย่างมีความสุข ก็ถือว่าเป็นยุคที่อุดมสมบูรณ์อีกยุคหนึ่งก็ว่าได้

ยุคที่ 6 ยุคออกเอกสารสิทธิ์

ยุคออกเอกสารสิทธิ์ เป็นยุคที่ต่อจากยุคที่ชาวบ้านเริ่มถอนตัวและผู้นำหมู่บ้านได้มาทำความเข้าใจกับชาวบ้านว่า ที่ดินดังกล่าวสามารถออกเอกสารสิทธิ์ได้ ทำให้ชาวบ้านบางส่วนเดินเรื่องขอออกเอกสารสิทธิ์จากสภาพป่าไม้ยุคนั้นถือว่ายังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก สัตว์ป่าก็ยังมีมากพอสมควร เช่น ไก่ป่า กระรอก กระแต ซึ่งในยุคนั้นยังมีอยู่จำนวนมากโดยเฉพาะไก่ป่าจะมีจำนวนมากเป็นพิเศษ จนถึงปัจจุบันก็ยังมีจำนวนมาก ในยุคนี้นักที่ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านคือ นายอ่อนสา กอแก้ว และยุคนี้เองที่มีการวางโครงข่ายไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้านหนองเทาเป็นครั้งแรกราวปี พ.ศ.2525 และเปลี่ยนแปลงเขตการปกครองซึ่งเดิมขึ้นตำบลนาคำ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดอุบลราชธานี มาขึ้นกับตำบลนาคำ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร เพราะภายหลังจังหวัดยโสธรได้แยกตัวออกจากจังหวัดอุบลราชธานีมาขึ้นเป็นจังหวัดและมีการจัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อดูแลพื้นที่ของป่าดอนเรือและป่าดอนแก้ว ซึ่งมีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธาน ยุคนี้เป็นที่ทราบกันดีของชาวบ้านหนองเทาทุกคนที่เกิดในยุคนี้นี้และก่อนยุคนี้นี้ว่า ยุคนี้เป็นยุคเฟื่องฟูทางด้านเศรษฐกิจและระบบสาธารณูปโภค แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ยังกินน้ำบ่อน้ำอยู่ เพราะในยุคนั้นยังไม่มีน้ำประปาใช้และยังไม่นิยมร่อนน้ำฝนไว้กิน ยุคนี้เองที่มีการออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินทำกินให้กับชาวบ้าน ส่วนมากสิทธิ์ครอบครองจะเป็นหนังสือรับรองการทำประโยชน์หรือที่เรียกว่า น.ส.3 ทางด้านความเป็นอยู่ของราษฎรดีขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก เลิกใช้ตะเกียงน้ำมันก๊าด และตะเกียงเจ้าพายุ การทำนามีวิวัฒนาการขึ้นเริ่มมีการใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อเพิ่มผลผลิตในการทำนา แต่ส่วนใหญ่ในยุคนั้นยังใช้แรงงานจากควายเพื่อไถนา ชาวบ้านเริ่มเดินทางสะดวกขึ้น บ้านเรือนเริ่มปลูกหลังใหญ่ขึ้นและเริ่มมีการตัดไม้ทำลายป่าเพิ่มมากขึ้นอีก เป็นเงาตามตัวซึ่งทำให้ต้นไม้ขนาดใหญ่ๆถูกตัดลงจำนวนมาก และอุปกรณ์ในการตัดก็มีเลื่อยเข้ามาใช้แล้ว ทำให้สะดวกขึ้น สภาพป่าในยุคนี้นี้เริ่มมีความอุดมสมบูรณ์น้อยลงกว่ายุคเก่าๆมาก สัตว์ป่าที่เคยมีก็ไม่รู้ว่าพากันอพยพหนีไปอยู่ที่ไหนกันหมด จากที่เคยมีสัตว์ใหญ่ก็ปรากฏว่าไม่หลงเหลือให้เห็นอีก แต่พวกสัตว์เล็กสัตว์น้อยก็ยังมียู่ที่ลำเซบายที่เคยกว้างและลึกมาก กลับตื้นเขินคับแคบขึ้น ทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมตามมาจนถึงปัจจุบัน

ยุคที่ 7 ยุคตัดไม้ทำลายป่า

ยุคนี้จะเป็นยุคที่มีการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อสร้างบ้านเรือนเนื่องจากกำลังเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจที่กำลังดีขึ้น ดีขึ้น กอปรกับความเจริญในด้านต่างๆที่กำลังคืบคลานเข้าสู่ชนบทอย่างรวดเร็วและอีกประการหนึ่งเป็นยุคที่มีอัตราการเกิดของประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ยุคนี้จะอยู่ระหว่างราวปี พ.ศ.2530 เป็นช่วงคาบเกี่ยวของการดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านของนายอ่อนสา กอแก้ว และนายบรรจง เข้มศรี ด้วยเหตุที่ว่าความเจริญทั้งทางด้านวัตถุต่างๆได้ทะลุทะลวงเข้าสู่ชุมชนหมู่บ้านหนองเทาอย่างรวดเร็ว ทำให้วิถีทางในการดำเนินชีวิตประจำวันได้เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ความต้องการทั้งทางด้านสินค้าอุปโภคบริโภคเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว อีกทั้งทั้งทางด้านการเดินทางสามารถทำได้สะดวกขึ้น ในยุคนี้นี้จะไม่เน้นการปลูกปอแก้วแล้ว แต่ยุคนี้จะเน้นที่การปลูกข้าว เพราะในขณะนั้นพืชเศรษฐกิจที่นิยมกันคือข้าวอย่างเดียวจึงไม่มีความจำเป็นในการแผ้วถางทำไร่เลื่อนลอยอีกต่อไป ชาวบ้านมีความต้องการสินค้าที่จะมาอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันมากขึ้น เช่น

วิทย์ โทรทัศน์ หรือแม้แต่รถจักรยานยนต์ก็เริ่มเข้ามาแพร่หลายในชุมชน มีการสร้างบ้านเรือนรูปทรงใหม่ๆที่มีความทันสมัยขึ้นและใหญ่โตมโหฬารกว่ายุคแรกๆชนิดที่ว่าเปลี่ยนจากหน้ามือเป็นหลังมือเลยทีเดียว ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มีการลักลอบตัดไม้อย่างมาก คณะกรรมการหมู่บ้านที่แต่งตั้งขึ้นมาเพื่อดูแลป่าก็ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเต็มที่ เพราะขาดทั้งในด้านบุคลากรและในด้านงบประมาณ ในยุคนี้เองที่ต้นไม้ถูกโค่นลงอย่างมากมาย แม้แต่ต้นไม้ที่ขนาดเล็กยังไม่สมควรตัดโค่นก็ยังถูกโค่นลงมาแปรรูปอย่างง่ายดาย เพราะในยุคนี้เริ่มมีเลื่อยยนต์เข้ามาใช้ จึงง่ายต่อการโค่นและแปรรูปอย่างรวดเร็ว และขนย้ายหนีอย่างรวดเร็วเช่นกัน แต่ในภาพรวมก็ยังถือว่าสภาพป่ายังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก ทั้งอาหารป่าและสมุนไพรก็ยังหาได้โดยทั่วไป ความเป็นอยู่ของประชาชนก็ถือว่า อยู่ดีกินดีพอสมควร

ยุคที่ 8 ยุคฟันฟูป่าไม้

ยุคนี้เป็นยุคที่เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อระบบนิเวศวิทยามาก สภาพป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์รวมทั้งอาหารป่าที่มีอยู่มากมายในธรรมชาติลดจำนวนลงอย่างน่าใจหาย สาเหตุหลักคือเกิดจากน้ำมือมนุษย์และเพราะความเจริญทางด้านเทคโนโลยีทำให้การเดินทางใช้เวลาน้อยลงมาก จึงทำให้ประชาชนนอกพื้นที่ทั้งใกล้และไกลเดินทางเข้ามาแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติและอาหารป่าที่มีอยู่ในเขตป่าดอนเรือรวมทั้งป่าดอนแก้ว รวมทั้งพวกคนนอกพื้นที่ที่เข้ามาลักลอบตัดไม้นำไปแปรรูปจำหน่าย เพราะเขตป่าดอนเรือและป่าดอนแก้วติดกับพื้นที่ 2 ตำบลคือ ต.จิกตุ และต.โนนรัง ต.จิกตุ อ.หัวตะพาน ซึ่งแต่ก่อนยังขึ้นตรงต่อจ.อุบลราชธานี แต่ปัจจุบันเป็นอำนาจเจริญซึ่งแบ่งเขตโดยลำเซบาย ชาวบ้านนอกพื้นที่จึงเข้ามาตัดไม้ทำลายป่าได้อย่างง่ายดายมาก พอโค่นเสร็จตัดเป็นท่อนแล้วขนย้ายหนีทันที หรือไม่ก็นำลงแม่น้ำที่กุดหลุมหรือลำเซบาย ไม่มีทางที่คณะกรรมการรักษาป่าจะตรวจพบแหล่งซุกซ่อนแน่นอน กรณีที่จับได้คือกรณีที่บังเอิญไปประสบเหตุขณะกำลังตัดไม้เท่านั้น ยุคนี้จะอยู่ในช่วงพ.ศ.2535-2545 ผู้ที่ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านคือ นายบรรจง เข้มศรี ต่อด้วยนายนิยม วันสุข สภาพป่าเสื่อมโทรมอย่างมากรวมทั้งทรัพยากรที่อยู่ภายในป่า ของป่าและสัตว์ป่าลดลงจนแทบไม่มีให้เห็น คณะกรรมการรักษาป่าจึงได้จัดตั้งป่าดอนแก้วและป่าดอนเรือเป็นป่าเฉลิมพระเกียรติของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เพื่อรักษาสภาพของป่าที่กำลังเสื่อมโทรมไม่ให้แย่ไปกว่านี้ เหตุที่ต้นไม้ถูกโค่นและของป่าหายากขึ้นเป็นเพราะยุคนี้ไม่ใช่การหาเพื่อเอามากินประทังชีวิตเท่านั้น แต่เป็นการหาเพื่อนำมาจำหน่าย กอปรกับความเจริญทางด้านต่างๆทำให้การเดินทางเข้าสู่ป่าดอนเรือและป่าดอนแก้วง่ายขึ้น บางทีคนที่มาหาของป่าก็เดินทางมาจากศรีสะเกษ บ้าง ร้อยเอ็ด บ้าง อำนาจเจริญ บ้าง เพื่อมาแสวงหาของป่า แม้กระทั่งรากไม้ที่ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของป่าหดหายไปกว่า 70% เลยทีเดียว เหตุนี้เองจึงจำเป็นเร่งฟื้นฟูสภาพป่าอย่างเร่งด่วน เพื่อที่จะได้ไม่แย่กว่าที่เป็นอยู่

ยุคที่ 9 ยุคผู้นำมีบทบาท

ยุคที่ 9 คือยุคผู้นำมีบทบาทในทุกๆ ด้านรวมทั้งการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าที่เหลืออยู่จำนวนน้อยนิดในปัจจุบัน โดยภาพรวมประเทศไทยของเรา ป่าไม้และทรัพยากรต่างๆของประเทศได้ลดจำนวนลงเรื่อยๆจนถึงปัจจุบันเหลือพื้นที่ๆยังเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์จริงๆน้อยมากยุคนี้นับจาก พ.ศ.2545-ปัจจุบัน ผู้ดำรงตำแหน่งในยุคนี้คือ นายนิยม วันสุข เป็นผู้ใหญ่บ้านเรื่อยมาจนถึงนายณรงค์ วงศ์ศิริ ซึ่งปัจจุบันคือกำนันตำบลนาแก เป็นยุคที่สภาพป่าเสื่อมโทรมอย่างมาก ทรัพยากรในป่าหายากขึ้นทุกทีรวมทั้งสัตว์น้ำ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา ที่อยู่ในกุดหลุมและลำเซบายก็ลดจำนวนลงอย่างมาก ในยุคแรกๆ ชาวบ้านที่ไปเดินป่าหรือไปหาอาหารป่าจะต้องเตรียมอุปกรณ์จับปลาอะไรเลย แค่ลงโปงมในน้ำก็สามารถจับปลาได้ด้วยมือเปล่าๆ แต่ทุกวันนี้ขนาดมีทั้งแห ข่าย สวิง ยังแทบหาปลาได้ไม่พอกิน นับว่ามีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงในวิถีชีวิตของคนในยุคแรกๆและ

ในยุคปัจจุบัน รวมทั้งประเพณีวัฒนธรรมบางอย่างก็ค่อยๆ ลบเลือนไปเพราะความเจริญทางด้านเทคโนโลยีในด้านต่างๆ การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรซึ่งในยุคนี้อัตราการเพิ่มของประชากรนั้นว่าเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ฉะนั้นความต้องการทางด้านสิ่งของอุปโภคบริโภคจึงเพิ่มขึ้นอย่างมาก จำนวนหลังคาเรือนของหมู่บ้านหนองเทาในยุคนี้เพิ่มขึ้นกว่า 70 หลังคาเรือนเป็น 90 หลังคาเรือนในปัจจุบัน ทุกอย่างที่ได้จากธรรมชาติเป็นระบบพานิชหมดคือนำมาซื้อขายหมด จะหาการแลกเปลี่ยนกันเหมือนยุคก่อนมีน้อยมาก ปัจจุบันการลักลอบตัดไม้ในเขตป่าดอนแก้วและป่าดอนเรื่อยังมีอยู่เล็กน้อย ชาวบ้านเริ่มเข้าใจในผลกระทบที่มีผลมาจากการตัดไม้ทำลายป่าเริ่มเห็นอย่างเป็นรูปธรรม เช่น ภัยแล้งที่เกิดขึ้นในขณะนี้ก็นับว่ามีผลมาจากป่าไม้ที่ถูกทำลายลงเป็นจำนวนมาก ชั้นบรรยากาศโลกถูกทำลายหรือที่ชาวบ้านเรียกกันติดปากว่า ภาวะโลกร้อน แสงแดดที่ส่องลงมายังโลกทุกวันนี้เป็นแสงแดดที่แผดเผาอย่างมาก เพราะชั้นบรรยากาศที่คอยกรองแสงถูกทำลาย ฉะนั้นผู้ต้องหาต้องมีการหาหนทางทำความเข้าใจให้ประชาชนมีจิตสำนึกรักและหวงแหนป่าไม้ก่อนที่จะทุกอย่างจะสายเกินไป หรือจะรอให้ประเทศไทยเป็นทะเลทรายก่อนแล้วค่อยคิด สภาพป่าในปัจจุบันนี้เสื่อมโทรมอย่างมาก ของป่าและสัตว์ป่าแทบจะไม่มีให้เห็น นก หนู ปู ปีก ที่หาง่ายในยุคก่อนเริ่มหายากมากขึ้นทุกขณะ เห็นที่เคยมีอยู่มากมายทุกวันนี้แทบจะหาไม่ได้ ชาวบ้านเริ่มหันมาพึ่งพาระบบสาธารณสุขบริโภคจากภายนอกมากขึ้น เช่น การซื้ออาหารจากตลาดแทนการหากินเอง

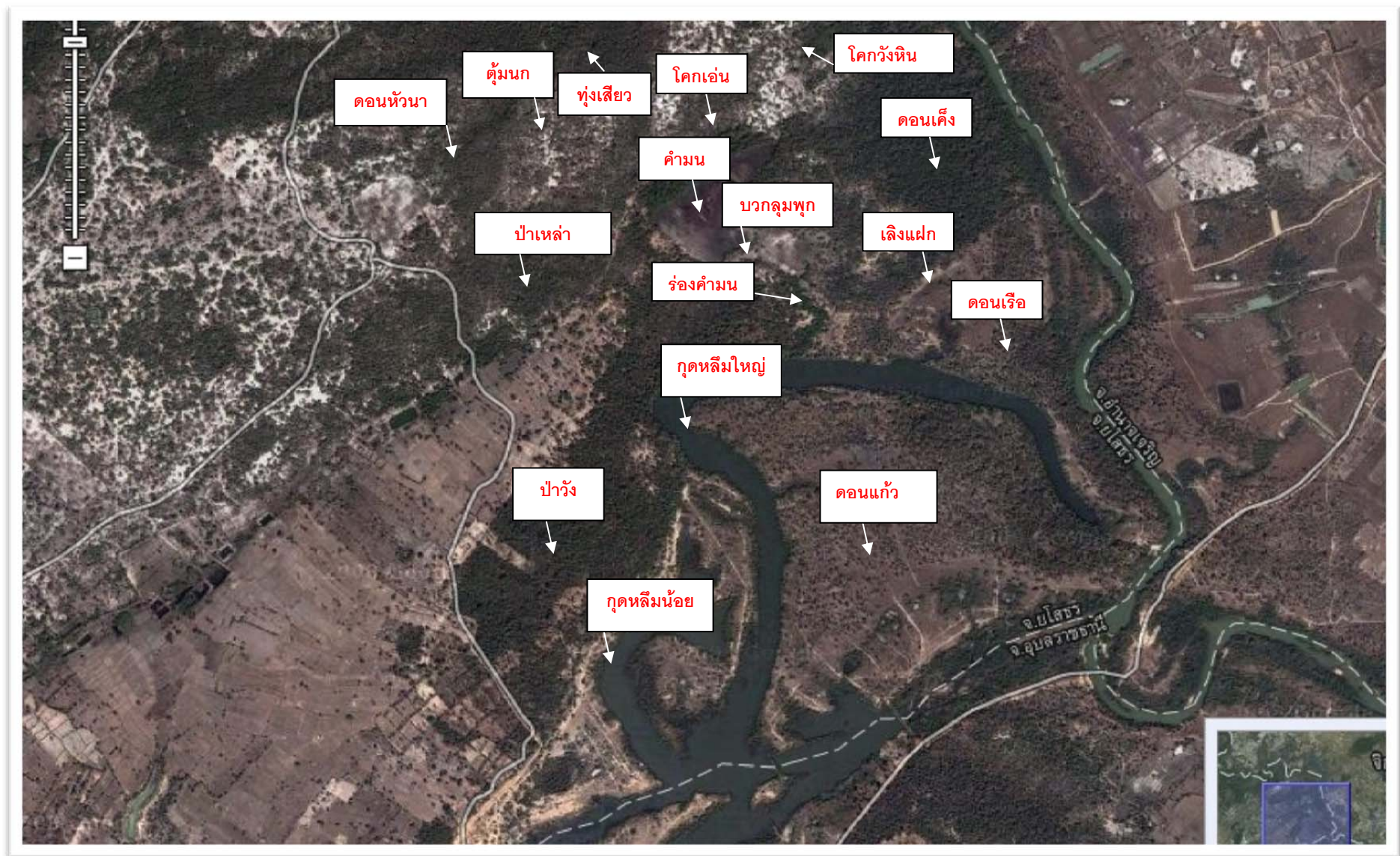
4.2 ข้อมูลการใช้ประโยชน์และผลกระทบจากการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วในอดีตและปัจจุบัน

1.2.1 ข้อมูลการใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว

สภาพพื้นที่และแหล่งอาหาร ป่าดอนเรื่อ ป่าดอนแก้วเป็นป่าไม้ที่อยู่ในเขตพื้นที่บริเวณสามหมู่บ้าน คือ บ้านหนองเทา หมู่ที่ 4 บ้านนาหลู่ หมู่ที่ 3 บ้านเหล่าตอง หมู่ที่ 6 ตำบลนาแก อำเภอดำเนินแก้ว จังหวัดยโสธร ซึ่งเป็นทางทิศตะวันตกของป่า ส่วนทางทิศเหนือและทิศตะวันออกติดต่อกับเขตหมู่บ้านจิกตุ๋ ตำบลจิกตุ๋ อำเภอดอนจาน จังหวัดอำนาจเจริญ โดยมีลำน้ำเซบายเป็นตัวกั้น ส่วนทิศใต้ติดกับบ้านนาผาย บ้านโนนรัง บ้านแก่งขาว ตำบลโนนรัง อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี มีเนื้อที่โดยประมาณ 2,500 ไร่ ซึ่งเป็นป่าที่อยู่ในเขตพื้นที่ป่าสาธารณะ มีลำห้วยไหลผ่านตลอดทั้งปี ซึ่งพื้นที่ป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วบางช่วงจะถูกน้ำท่วม ทำให้พื้นที่ป่าประกอบด้วยพื้นที่โคก ที่ดอน พื้นที่ชุ่มน้ำ พื้นที่น้ำท่วมขัง จากการศึกษาพบว่าทั้งสามหมู่บ้านหลักในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลนาแก ได้มีการเรียกชื่อแหล่งอาหารตามธรรมชาติในเขตป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ กว่า 17 ชื่อ คือ

1. โคกวังหินยาว	2. พุ่มเสี้ยว	3. ดอนหัวนา	4. ตุ่มนกกทา
5. โคกเอ่น	6. ค้ำมน	7. ดอนเค็ง	8. บวกลุ่มพุก
9. ดอนตาปูน	10. ป่าเหล่ากระโดน	11. ร่องค้ำมน	12. เลิงแฝก
13. กุดหลุมใหญ่	14. กุดหลุมน้อย	15. ป่าวังยาง	16. ดอนเรื่อ
17. ดอนแก้ว			

ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผืนป่าทั้งสองแห่งนี้มีความผูกพันกับวิถีชีวิตและการใช้ประโยชน์ของคนในชุมชนมายาวนาน ดังภาพแผนที่ประกอบที่ 4.1

ภาพที่ 4.1 แผนที่แหล่งอาหารตามธรรมชาติในเขตป่าดอนเรือ ดอนแก้ว 16 แห่ง

ตัวอย่างผู้ที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากแหล่งอาหารในพื้นที่ป่าดอนเรือ ดอนแก้ว ในบริเวณ “**กุดหลิมใหญ่**” และ “**กุดหลิมน้อย**” พ่ออ่อนสา กอแก้ว บอกเล่าว่ากุดหลิมใหญ่เป็นพื้นที่แหล่งน้ำธรรมชาติที่เกิดจากการเซาะเข้ามาของน้ำลำเซบาย มีพื้นที่ความยาว ประมาณ 1, 500 เมตร ความกว้างประมาณ 80 เมตร จรดกับกุดหลิมน้อยในทางทิศใต้ พ่อปั่น มุ่งงาม บอกเล่าว่า **กุดหลิมน้อย**มีความยาวประมาณ 1,000 เมตร ความกว้างประมาณ 50 เมตร กุดหลิมใหญ่และกุดหลิมน้อยเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านใช้ในการทำมาหากินร่วมกัน 3 ตำบล คือ ต.โนนรัง จ.อุบลราชธานี ต.จิกดู่ จ.อำนาจเจริญ และ ต.นาแก จ.ยโสธร ชาวบ้านจะใช้แหล่งน้ำในการทำมาหากิน กุ้ง หอย ปู ปลา เพื่อนำมารับประทาน แบ่งปันหรือบางครั้งก็หาเพื่อนำมาขายให้กับหมู่บ้านใกล้เคียง กุดหลิมใหญ่จะล้อมรอบกุดหลิมน้อย

ช่วงที่เกิดการเปลี่ยนแปลงพ.ศ.2515 ชาวบ้านในละแวกต่างๆ ก็ได้เริ่มมีการเข้ามาจับสัตว์น้ำกันมากขึ้น เพื่อนำมาขายเป็นรายได้ และในปี พ.ศ.2547 มีชาวบ้านที่ไปหาสัตว์น้ำแล้วก็ไปพบจระเข้พันธุ์น้ำจืดขนาด 1.75 เมตรที่กุดหลิมใหญ่ ซึ่งชาวบ้านสันนิษฐานว่า น่าจะหลุดออกมาเมื่อฤดูฝนที่น้ำท่วมแต่ก็ไม่ได้สร้างอันตรายใดแก่ชาวบ้านและได้มีทางหน่วยงานรัฐจับไปไว้ในที่ปลอดภัย ผลดีของกุดหลิมนั้นทำให้ชาวบ้านได้รู้จักพึ่งพาตนเองเกิดรายได้จากการขายสัตว์น้ำ แต่ปัจจุบันคนมีจำนวนมากขึ้นทุกคนมุ่งไปสู่การขายทำให้ปลาในกุดหลิมนั้นลดลงบางชนิดใกล้สูญพันธุ์

“**ป่าดอนเค็ง**” และ “**ป่าโคกเอ่น**” เป็นชื่อเรียกแหล่งอาหารของหมู่บ้านเหล่าตอง โดยป่าดอนเค็งจะมีเนื้อที่ประมาณ 499 ไร่ 4 งาน ป่าโคกเอ่นจะมีเนื้อที่ประมาณ 203 ไร่ 2 งาน นายสิงห์ นาหลู่ อายุ 74 ปี บอกว่าชาวบ้านเหล่าตองได้ใช้ประโยชน์จากป่าดอนเค็งและป่าโคกเอ่นซึ่งเป็นป่าสาขาของป่าดอนเรือ จะมีต้นไม้ใหญ่ใหญ่มากมาย มีสัตว์ต่างๆ เช่น จิ๋น จิ๋ม แอ่น นก หนู กระรอก กระแต บ่าง กิ้งก่า เห็ดต่างๆ เช่น เห็ดโคน เห็ดโคล เห็ดผึ้ง เห็ดระโงกขาว และเห็ดอื่นๆ อีกหลายชนิด หน่อไม้ และสมุนไพรต่างๆ ชาวบ้านเหล่าตองใช้ประโยชน์จากไม้ในป่ามาทำเป็นบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย ส่วนสัตว์และของธรรมชาติที่เกิดขึ้นจากป่าดอนเค็ง ชาวบ้านเหล่าตองก็ไปหาทำอาหารและขายเพื่อสร้างรายได้

“**ป่าดอนเรือ**” ผู้ให้ข้อมูล นายมุข หีบทอง เลขที่ 5/1 ชาวบ้านหนองเทา กล่าวว่าป่าดอนเรือเป็นป่าไม้ที่อยู่คู่บ้านหนองเทามานาน ชาวบ้านจะมีความผูกพันเพราะวิถีชีวิตของคนในชุมชนจะผูกพันกับป่ามาก เพราะเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของชุมชนรวมทั้งคนภายนอกชุมชนก็ได้เข้ามาใช้ประโยชน์ด้วย เช่น จำพวกผักป่า ยาสมุนไพร สัตว์ป่า และเห็ด

“**ป่าดอนแก้ว**” จะเป็นผืนป่าที่อยู่ติดกับชุมชนมากกว่าป่าดอนแก้วดังนั้นการใช้ประโยชน์ก็จะสามารถเข้าถึงได้ง่ายกว่า แต่ชาวบ้านทั้ง 3 หมู่บ้าน ก็ได้ใช้ประโยชน์ไม่ต่างจากป่าดอนเรือ คือ ใช้ประโยชน์จากไม้ทำบ้านเรือน หาฟืน เผาถ่าน หาอาหารประเภทผักป่า ดอกกระเจียว ผลไม้ สัตว์ป่า แมลง เห็ดต่างๆ รวมทั้งยา

การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ จากการเก็บข้อมูลจากการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรือ ดอนแก้ว ในอดีตและปัจจุบันของชุมชน ได้จำแนกกลุ่มทรัพยากร ลักษณะ และการใช้ประโยชน์ ออกเป็น 6 ประเภทตามตาราง ดังนี้

ตารางที่ 1 ประเภทไม้ขนาดใหญ่

ที่	ชื่อ	ลักษณะ	การใช้ประโยชน์
1	มะค่าแต้	ใบสีเขียว เล็กเรียวยาวและมน ผลเป็นฝักสีเขียว ผลแก่สีน้ำตาล เป็นไม้เนื้อแข็ง	ลำต้นสร้างบ้าน ทำเฟอร์นิเจอร์,ทำฟืน ,เผาถ่าน
2	กระบก	ใบสีเขียว เรียวเล็ก ผลอ่อนมีสีเขียว ผลแก่สีน้ำตาลกะเทาะเปลือกกินได้ เป็นไม้เนื้อแข็ง	เป็นไม้ค้ำลำไม้ยืนต้นนำมาใช้ประโยชน์
3	บาก	ลำต้นใหญ่ ใบสีเขียวเป็นวงรี ไม้เนื้ออ่อน	ลำต้นสร้างบ้าน ทำเฟอร์นิเจอร์, กิ่งทำฟืนและเผาถ่าน
4	พอก	ลำต้นใหญ่ ใบสีเขียวเป็นวงรี ผลมีสีน้ำตาล ไม้เนื้ออ่อน	ลำต้นสร้างบ้าน ทำเฟอร์นิเจอร์,กิ่งทำฟืนและเผาถ่าน
5	ขี้เหล็ก	ลำต้นใหญ่ ใบเรียวยาวสีเขียว ไม้เนื้อแข็ง	ตกแต่งบ้าน,ทำเฟอร์นิเจอร์,ทำฟืน ,เผาถ่าน, ยอดอ่อนใช้ทำอาหาร
6	หว่า	ใบเรียวยาวสีเขียวใบอ่อนสีน้ำตาล ไม้เนื้อแข็ง	สร้างบ้าน,ทำเฟอร์นิเจอร์,ทำฟืน ,เผาถ่าน,ผลสุกมีสีดำกินได้
7	พันชาติ	ลำต้นใหญ่ใบเรียวยาวเป็นไม้เนื้อแข็ง	สร้างบ้าน,ทำเฟอร์นิเจอร์,ทำฟืน ,เผาถ่าน
8	แดง	ใบมีขนาดกลาง ลำต้นขรุขระ เป็นไม้เนื้อแข็ง	สร้างบ้าน,ทำเฟอร์นิเจอร์,ทำฟืน ,เผาถ่าน
9	อะลาง	ลำต้นใหญ่ ใบเล็กเป็นช่อ ผลสีดำ ไม้เนื้ออ่อน	สร้างบ้าน,ทำเฟอร์นิเจอร์,ทำฟืน ,เผาถ่าน
10	สะแบง	ลำต้นใหญ่ ใบเรียวยาวมีขนสาบทั้งบนและล่าง ใบ ไม้เนื้ออ่อน	สร้างบ้าน,ทำเฟอร์นิเจอร์,ทำฟืน ,เผาถ่าน
11	พะยอม	ลำต้นใหญ่ ใบสีเขียว เล็กเรียวยาว ไม้เนื้อแข็ง	สร้างบ้าน,ทำเฟอร์นิเจอร์,ทำฟืน ,เผาถ่าน
12	ต้นยางนา	ใบสีเขียวเรียวยาวขนาดใหญ่เป็นร่างแห ไม้เนื้ออ่อน	สร้างบ้าน,ทำเฟอร์นิเจอร์,ทำฟืน ,เผาถ่าน
13	ประดู่	ลำต้นใหญ่ ใบมีสีเขียวมีลักษณะเป็นวงรี ไม้เนื้อแข็ง	สร้างบ้าน,ทำเฟอร์นิเจอร์,เครื่องเรือน,ทำฟืน ,เผาถ่าน,เปลือกใช้ย้อมผ้า
14	แคน	ลำต้นใหญ่ ใบเล็กแหลม ไม้เนื้อแข็ง	สร้างบ้าน,ทำเฟอร์นิเจอร์,ทำเรือ,ทำฟืน ,เผาถ่าน
15	ต้นเปลือย	ลำต้นใหญ่ เรียบมีสีขาว ใบเรียวยาว ไม้เนื้ออ่อน	สร้างบ้าน,ทำเฟอร์นิเจอร์,ทำฟืน ,เผาถ่าน

16	พุง	ลำต้นใหญ่ ใบมีสีเขียวมีลักษณะเป็นวงรี ไม้เนื้อแข็ง	ไม้มงคล สามารถสร้างบ้าน,ทำเฟอร์นิเจอร์
17	ค้อ	ลำต้นใหญ่ ใบมีสีเขียวมีลักษณะเป็นวงรี ไม้เนื้อแข็ง	สร้างบ้าน,ทำเฟอร์นิเจอร์,ทำฟืน ,เผาถ่าน
18	กระโดนป่า	ลำต้นใหญ่หนา ขรุขระใบสีเขียวอ่อนลักษณะใบใหญ่ ไม้เนื้อแข็ง	สร้างบ้าน,ทำเฟอร์นิเจอร์,ทำฟืน ,เผาถ่าน,ยอดอ่อนเป็นผักเคียงกินกับอาหาร

ตารางที่ 2 พืชผักกินได้

ที่	ชื่อ	การใช้ประโยชน์
1.	ตัว	ยอดอ่อนมีรสเปรี้ยวนำมาชุบกับเห็ด ใส่อาหารประเภทต้ม แกง
2.	ผักเม็ก	ยอดอ่อนมีรสเปรี้ยวนำมาชุบกับเห็ด กินกับลาบ ก้อย ปั่น หมี่กะทิ
3.	ต้นส้มโง	ใบมีรสเปรี้ยวนำมาประกอบอาหาร ผลทั้งดิบและสุกกินได้
4.	ย่านาง	ใบคั้นเอาน้ำนำไปประกอบอาหาร หรือกินน้ำสดๆก็ได้
5.	เครือส้มลม	ใบมีรสเปรี้ยว นำมากินกับแจ่ว แก้วเวียน
6.	อีลอก	ลำต้นใช้ทำอาหารประเภทแกง
7.	ผักออบแอบ	ใบมีรสเปรี้ยวนำมาแกง ต้ม
8.	ต้นส้มเปรี้ยว	ยอดมีรสเปรี้ยวนำมาประกอบอาหารต้ม แกง

ตารางที่ 3 พืชที่นำมาใช้เป็นสมุนไพร

ที่	ชื่อ	สรรพคุณทางยา
1.	เข็มแดง	ต้นนำมาต้มกิน แก้ปวดลูก
2.	เครือลิ้นแฮด	นำมาต้มใช้หยอดตา/เป็นยาชา
3.	เครือสะตัน	ใบกินได้ เป็นยาลม
4.	ต้นค้อ	ผลกินได้ ใบเป็นยาลดไข้(แช่น้ำอาบ)
5.	เครือหมาน้อย	ใบกินได้ นำมาคั้นเป็นยาเย็น
6.	เครือส้มลม	ใบสดกินแก้วิงเวียน

7.	ต้นทุ้มลี	ใบเผาแล้วนำมาเคี้ยวกับหมาก
8.	ต้นสมัด	ใบนำมาเผารมควันแก้ท้องอืดในวัวควาย
9.	ต้นนมสาว	ต้นใช้ต้มบำรุงน้ำนม
10.	ย่านาง	ใบคั้นเอาน้ำกินสดๆ เป็นยาเย็น
11.	ขี้เหล็ก	ยาระบาย
12.	ต๊ว	บำรุงเลือด
13.	ต้องแล่ง	บำรุงน้ำนม
14.	ตะไคร้ป่า	รักษาไต ขับปัสสาวะ
15.	อ้อยสามสวน	แก้ไอ ขับเสมหะ
16.	ต้นครก	ยาระบาย
16.	ตากวาง	รักษาอากาศท้องผูก
17.	ต้นปีคน	แก้โรคมะลาเรีย โรคเบาหวาน
18.	หญ้ามุมขาว	รากล้างแก้
19.	ต้นข่อย	ระงับกลิ่นปาก แก้ปวดฟัน
20.	ต้นตาไก่	ใช้เป็นยาระบาย
21.	ต้นสาบเสือ	ใช้ห้ามเลือด
22.	หมากขี้กา	รากล้างแก้ปวดท้อง
23.	ตุ้มกา	บำรุงเลือด รากแก้โรคเบาหวาน

ตารางที่ 4 ผลไม้ป่าที่กินได้

ที่	ชื่อ	การใช้ประโยชน์
1.	หมากเฒ่า	เป็นต้น ใบกลมมน ผลเป็นพวงผลสุกมีสีดำแดง
2.	ต้องแล่ง	ผลดิบสีเขียว ผลสุกมีสีแดงกินได้
3.	ก่อ	ผลแก่นำมาต้มกะเพราแก้อาการท้องอืด
4.	หว่า	ผลสุกสีดำกินได้
5.	ผีผวน	ผลอ่อนสีเขียว ผลสุกมีสีแดงกินได้
6.	เล็บแมว	ผลสุกสีดำกินได้

7.	หวดข่า	ผลสุกมีสีดำกินได้
8.	กระบก	ผลแก่มีสีน้ำตาลกะเทาะเปลือกกินได้

ตารางที่ 5 เห็ด

ที่	ชื่อ	ลักษณะ	การนำมาทำอาหาร
1.	เห็ดปลวกจิก	ก้านดอกยาว สีเทา กลางดอกแหลมโคนเหมือนร่ม	แกง
2.	เห็ดปลวกไก่อ้น้อย	ก้านตรง เรียวเล็ก สีขาว ผิวเนียน	แกง
3.	เห็ดปลวกตาบ	ก้านตรงอวบ สีเทา ผิวเรียบ	แกง
4.	เห็ดปลวกแดง	ก้านตรงดอกยาวแดง ผิวเรียบ	แกง
5.	เห็ดตะโลงขาว	ก้านดอกยาวสีขาว ผิวเรียบนุ่ม ลื่น	แกง,นึ่งจิ้มแจ่ว
6.	เห็ดตะโลงเหลือง	ก้านดอกยาวสีเหลือง ผิวเรียบนุ่ม ลื่น	แกง,นึ่งจิ้มแจ่ว
7.	เห็ดถ่าน	ก้านดอกอวบสั้น ผิวสีดำ	แกง,นึ่งจิ้มแจ่ว
8.	เห็ดหน้าแหล่	ก้านสั้นอวบ สีขาว ด้านบนสีม่วง ด้านล่างสีขาว	แกง,นึ่งจิ้มแจ่ว
9.	เห็ดน้ำหมาก	ก้านสั้นสีขาว ดอกด้านบนสีแดง ด้านล่างสีขาว	แกง,นึ่งจิ้มแจ่ว,ป่น
10.	เห็ดไค	ก้านอวบ สั้น กลิ่นหอม ผิวเนียน ดอกสีขาวปนเขียว	แกง,นึ่งจิ้มแจ่ว,ป่น
11.	เห็ดก่อแดง	ก้านสีขาว ดอกด้านบนสีแดง ด้านล่างสีขาว	แกง,ป่น
12.	เห็ดผึ้งแต่	ก้านดอกอวบ ผิวนุ่ม เรียบสีน้ำตาล	แกง
13.	เห็ดผึ้งแดง	ก้านดอกเล็ก ดอกด้านบนสีแดง ด้านล่างเหลือง	แกง
14.	เห็ดผึ้งเหลือง	ก้านดอกอวบ สีแดงอมเหลือง	แกง
15.	เห็ดดิน	ก้านสั้นเรียวสีขาวทั้งดอกและก้าน	แกง,นึ่งจิ้มแจ่ว
16.	เห็ดเผาะหนัง	เป็นก้อนกลม สีขาวอมเทา	แกง,คั่ว
17.	เห็ดเผาะฝ้าย	เป็นก้อนกลม สีขาว	แกง,คั่ว
18.	เห็ดขอนขาว	ก้านดอกสั้นสีขาว ผิวขรุขระ	แกง,นึ่งจิ้มแจ่ว
19.	เห็ดหูหนู	ดอกบานสีเทาผิว ผิวเรียบ ลื่น	แกง,ผัด

ตารางที่ 6 แมลง

ที่	ชื่อ	ลักษณะ	การใช้ประโยชน์
1.	แมงกีนูน	ปีกสีน้ำตาล เรียบ ลื่นเป็นมัน ใต้ท้องสีเหลือง	นำมาทำป่น ก้อย ทอด คั่ว ต้มแจ่ว
2.	จักจั่น	ปีกบางใส เรียบ ใต้ท้องสีเทา	นำมาทำป่น ก้อย ทอด คั่ว
3.	จิโป่ม,จิ้งหรีด	ปีกสีน้ำตาล เรียบ ลื่นเป็นมัน ใต้ท้องสีเหลือง	นำมาทำป่น ทอด คั่ว
4.	กิ้งก่า	ผิวหนังหยาบ ขรุขระ สีปรับตามสภาพที่อยู่	นำมาทำป่น ก้อย ทอด
5.	แด้	ผิวหนังเรียบ ลื่นเป็นจุด ท้องขาวอมสีเหลือง	นำมาทำป่น ก้อย ทอด
6.	ไข่มดแดง	ผิวเรียบ นุ่ม ลื่น มีสีขาว	ไข้นำมาค้อย แกง ทอด แม่แป้งนำมาคั่ว ทอด

ปฏิทินการผลิตอาหารในรอบปีของป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว จากการเก็บข้อมูลปฏิทินการผลิตของป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วจากการเข้าไปใช้ประโยชน์ของชุมชนในรอบปีสามารถจำแนกปฏิทินการผลิตอาหารป่าได้ 6 ประเภท ตามชนิดและเดือน ดังนี้

ตารางที่ 7 ประเภทผักป่า

ชนิดผัก	ม.ค.	ก.พ.	มี. ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ผักย่านาง	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ผักอีลอก	✓	✓	✓	✓	✓							
ดอกกระเจียว	✓	✓	✓	✓								
ผักติ้ว		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			
ผักขี้เหล็ก			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			
ผักกระโดน			✓	✓	✓							
ผักส้มลม			✓	✓								
หน่อไม้ป่า				✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ผักหวาน				✓								

ตารางที่ 8 ประเภทผลไม้ป่า

ชนิด	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ก่อ					✓	✓	✓	✓	✓	✓		
ต้องแล้ง					✓							
มะหาดป่า					✓							
มะม่วงป่า					✓							
ผีฝวน							✓	✓				
มะขามป้อม									✓	✓	✓	✓

ตารางที่ 9 ประเภทเห็ด

ชนิด	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
เห็ดไคโคล					✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
เห็ดผึ้ง					✓	✓	✓	✓	✓	✓		
เห็ดถ่าน					✓	✓	✓	✓	✓	✓		
เห็ดหน้าแล					✓	✓	✓	✓	✓			
เห็ดละโงก					✓	✓						
เห็ดเผาะ					✓	✓						
เห็ดปลวก						✓	✓	✓	✓	✓		
เห็ดก่อ								✓	✓	✓	✓	
เห็ดขอน									✓	✓	✓	

ตารางที่ 10 ประเภทสัตว์

ชนิด	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
งู	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
หนู				✓	✓							
พังพอน				✓	✓							
กบ					✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
เขียด					✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

ตารางที่ 11 ประเภทมันป่า

ชนิด	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
กลอย									✓	✓	✓	✓
มันเพิ่ม									✓	✓	✓	✓
มันนก									✓	✓	✓	✓
มันแซง									✓	✓	✓	✓

ตารางที่ 12 ประเภทแมลง

ชนิด	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ไข่มดแดง		✓	✓	✓	✓							
จักจั่น		✓	✓	✓								
กิ้งกือ			✓	✓	✓	✓						
ผึ้ง-มิม				✓								
จิโม่				✓	✓							
ต่อ							✓	✓	✓			

ข้อมูลรายได้การเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรือ ดอนแก้วของ 3 ชุมชน

ตารางที่ 13 ข้อมูลรายได้จากการขายของป่าบ้านเหล่าตอง

ที่	ชื่อ - สกุล	ผัก/ผลไม้ป่า	สัตว์	แมลง	เห็ด	รายได้เฉลี่ยต่อเดือน
1.	นางนุภาพ ทองสัน			✓	✓	500
2.	นางวรรณพร นาหู่	✓			✓	1,500
3.	นายสมพร พวงมาลัย	✓	✓	✓	✓	1,000
4.	นายเพชร เมฆมกล		✓	✓	✓	1,350
5.	นายปฏิพัทธ์ นาหู่	✓	✓		✓	640
6.	นายทวี อินเี่ยม	✓	✓		✓	550
7.	นายม่วย กอแก้ว		✓		✓	760
รวมทั้งสิ้น						<u>6,300</u>

ตารางที่ 14 ข้อมูลรายได้จากการขายของป่าบ้านนาหลู่

ที่	ชื่อ - สกุล	ผัก/ผลไม้ป่า	สัตว์	แมลง	เห็ด	รายได้เฉลี่ยต่อเดือน
1.	นางวาสนา บุญโยธา	✓		✓	✓	1,770
2.	นายบุญธรรม เมฆมล		✓	✓	✓	1,320
3.	นายประดิษฐ์ กอแก้ว	✓			✓	1,845
4.	นายทองจันทร์ กอแก้ว				✓	670
5.	นายรัศมี กอแก้ว	✓			✓	855
6.	นางหทัยชนก คำมี		✓	✓	✓	1,500
7.	นายอนุชา เมฆมล		✓	✓	✓	1,480
รวมทั้งสิ้น						<u>9,440</u>

ตาราง 13 ข้อมูลรายได้จากการขายของป่าบ้านหนองเทา

ที่	ชื่อ - สกุล	ผัก/ผลไม้ป่า	สัตว์	แมลง	เห็ด	รายได้เฉลี่ยต่อเดือน
1.	นางสมบุญ ธรรมอด	✓	✓	✓	✓	2,500
2.	นางสุดใจ มุ่งงาม		✓	✓	✓	2,200
3.	นายสัมพันธ์ พันธุ์ดี	✓	✓	✓	✓	2,540
4.	นายประสงค์ มุ่งงาม	✓	✓	✓	✓	2,500
5.	นายสมัย กอแก้ว	✓	✓		✓	2,800
6.	นางต้อย น้อยคณี	✓			✓	650
7.	นางจันทร์ หีบทอง			✓	✓	800
8.	นางเกษตร กอแก้ว	✓			✓	2,000
รวมทั้งสิ้น						<u>15,990</u>

รวมรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของ 24 ครอบครัวของทั้งสามหมู่บ้าน	<u>31,730</u>
รวมรายได้ประมาณการในรอบปีของสามหมู่บ้าน	<u>380,760</u>

จากตารางจะพบว่ารายได้จากการขายของป่า โดยการสอบถามและรวบรวมข้อมูลรายได้ของชาวบ้านทั้งสามหมู่บ้านพบว่า ถ้าเฉลี่ยจาก 294 ครอบครัว รายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวในรอบปี ประมาณ 1,296 บาท โดยไม่รวมมูลค่าที่นำมาเพื่อการบริโภค สำหรับผู้ที่เข้าป่าเป็นประจำจะมีรายได้โดยเฉลี่ยสูงกว่าคนอื่นๆ โดยเฉพาะในช่วงที่มีฝนตกชุก (พฤษภาคม- กันยายน) เมื่อรวมรายได้เฉลี่ยจากผู้ให้ข้อมูลพบว่า รายได้เฉลี่ยแต่ละปีที่ได้จากป่าดอนเรือ ดอนแก้วในแต่ละปีมีมูลค่าเกือบ 400,000 บาท สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าป่าชุมชนแห่งนี้ยังสามารถใช้เป็นแหล่งอาหารและสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้อีกนาน หากทุกคนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าชุมชนแห่งนี้ไว้ร่วมกันจนถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน

จากตารางและข้อมูลที่ได้จากชุมชน ทำให้เห็นว่า สภาพของป่าชุมชนยังมีความสมบูรณ์ ความหลากหลายของพันธุ์ไม้ พันธุ์พืชต่างๆ ที่เป็นทั้งอาหาร สมุนไพร สามารถนำมาใช้และสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน แต่เนื่องด้วยมีจำนวนผู้ใช้ประโยชน์เพิ่มมากขึ้นทั้งภายในและภายนอกชุมชน ความต้องการอาหารและทรัพยากรทางธรรมชาตินั้นเพิ่มมากขึ้น การทำลายป่าด้วยการลักลอบตัดไม้ การเผาป่าเพื่อล่าสัตว์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ความสมบูรณ์ทางธรรมชาตินั้นลดลง

4.2.2 ผลกระทบจากการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรือ ดอนแก้วในอดีตและปัจจุบัน

จากศึกษาการใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรือ ดอนแก้ว ทำให้ได้พบว่าคนทั้งในชุมชนและนอกชุมชนได้มีการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรือ ดอนแก้วที่หลากหลาย หลักๆ ก็จะเป็นการหาของป่า การล่าสัตว์ หรือแม้แต่การลักลอบตัดไม้ ที่มีอยู่เกือบตลอดทั้งปี การที่มีผู้คนเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าเป็นจำนวนมากดังนั้นจึงเกิดพฤติกรรมและการปฏิบัติต่อป่าดอนเรือ ดอนแก้วที่หลากหลายโดยมีทั้งส่วนอนุรักษ์ และการทำลายหรือด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และจากพฤติกรรมในเชิงลบเหล่านี้จึงเกิดเป็นผลกระทบที่สำคัญต่อป่าชุมชนดอนเรือ ดอนแก้ว และจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนถึงผลกระทบดังกล่าวสามารถจำแนกพฤติกรรมและสาเหตุจากการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรือ ดอนแก้วของชุมชน ดังนี้

1. **ไฟป่า** เป็นสาเหตุหลักในการทำลายความอุดมสมบูรณ์ของป่าดอนเรือ ดอนแก้ว มักจะเกิดในช่วงฤดูแล้ง สาเหตุของการเผานี้มีจากหลายสาเหตุด้วยกัน ทั้งที่เกิดจากธรรมชาติ เช่น พายุฟ้าผ่า และเกิดจากการกระทำของคนเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่า เช่น การเก็บหาของป่า ที่มีเจตนาต้องการให้มีทางโล่งเดินหาของป่าได้สะดวก หรือจุดเพื่อเป็นการกระตุ้นการเกิดของเห็ด และแตกใบใหม่ของผักหวาน รวมทั้งการรมควันเอาสัตว์ป่า หรือไล่ผึ้ง ต่อ แตน ออกจากรังเพื่อเอาน้ำหวานและตัวอ่อน นอกจากนี้ชาวบ้านยังบอกว่าการเกิดไฟไหม้ป่านั้นเกิดจากการจุดไฟเพื่อควักคอกะนอง และการลุกลามจากกันบูหรูที่เกิดจากความประมาทและไม่เจตนา ผลกระทบจึงขึ้นเพราะไฟป่าได้ทำลายเศษใบไม้ใบหญ้าที่จะย่อยสลายกลายเป็นปุ๋ยให้ต้นไม้ การเผาเมล็ด ต้นอ่อนของต้นไม้ ตลอดจนสัตว์และแมลงต่างๆ น้อยใหญ่ให้ล้มตาย ไฟป่าจะทำลายหน้าดินให้แข็งซึมน้ำไม่ดีทำให้เกิดน้ำท่วมตะลิ่งในฤดูหลิมเซาะพัง

2. การตัดไม้ จากปริมาณประชากรเพิ่มมากขึ้นความต้องการไม้ในการสร้างบ้านเรือน การทำเฟอร์นิเจอร์นั้นมีมากแม้ว่าในชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้านจะมีการดูแลป่าร่วมกันในระดับหนึ่งแต่ก็ยังพบว่าการลักลอบตัดไม้อยู่ ส่วนหนึ่งจะเป็นการลักลอบตัดไม้จากคนนอกพื้นที่ในการตัดนำขึ้นเรือเพราะง่ายต่อการขนส่งและหลบหลีกสายตาผู้คน เหตุนี้จึงทำให้ไม้ใหญ่ในป่าดอนเรือ ดอนแก้วมีจำนวนลดลงเรื่อยๆ แต่ต้นไม้แต่ละต้นใช้เวลาหลายสิบปีกว่าจะเติบโต ซึ่งการตัดไม้แต่ละต้นก็ไม่ได้มีการปลูกทดแทนแต่อย่างใด เรียกได้ว่าเป็นการเอาแต่ประโยชน์ส่วนตน หากเป็นเช่นนี้ต่อไปเรื่อยๆ ในอนาคตเด็กและเยาวชนในชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้านและคนในตำบลนาแก คงไม่ค่อยได้เห็นต้นไม้ใหญ่กันแล้ว ชาวบ้านบอกว่าการตัดต้นไม้ใหญ่ไปมากๆ ไม่นานป่าก็หมดระบบนิเวศถูกทำลาย เพราะต้นไม้ใหญ่หลายต้นต้องใช้เวลานานกว่าจะเป็นต้นแก่ออกดอกออกผลเพื่อรังไรย์เป็นกล้าเล็กกล้าน้อยเติบโตเป็นป่าผืนใหญ่ เพื่อสร้างระบบนิเวศเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เพื่อการอนุรักษ์พืชสมุนไพรรักษาโรคหลายชนิด ปัจจุบันมีแนวโน้มถึงการลักลอบตัดไม้เพิ่มขึ้นเพราะไม้เริ่มหายาก จึงมีราคาแพงซึ่งเป็นสิ่งโน้มน้าวให้คนตัดไม้ทำลายป่ากันมากขึ้น

3. การทิ้งขยะ นับว่าเป็นผลกระทบที่เกิดจากพฤติกรรมมนุษย์ที่เด่นชัดที่สุด ด้วยการที่คนเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าจะต้องมีการนำอาหารที่ห่อหุ้มด้วยถุงพลาสติก ขนม กล่องนม เครื่องดื่มชูกำลัง ซึ่งเมื่อกินแล้วก็มักจะทิ้งเกลื่อนกลาดปล่อยให้เป็นการของธรรมชาติ นอกจากย่อยสลายไม่ได้แล้วยังกลายเป็นอันตรายต่อสัตว์ป่าเมื่อกินเศษวัสดุเหล่านั้นอาจส่งผลถึงการย่อยอาหารทำให้สัตว์ล้มป่วยตายได้ นอกจากนี้ยังพบว่าการทิ้งขยะในป่าดอนเรือดอนแก้วยังเป็นพาหนะที่สามารถรองรับน้ำให้กลายเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุงทำให้กลับมากัดคนที่เข้าไปในป่าดอนเรือ ดอนแก้ว ซึ่งจะทำให้เกิดการล้มป่วยต่อไป

4. การเก็บเห็ด ป่าดอนเรือ ดอนแก้วขึ้นชื่อว่าเป็นแหล่งเกิดเห็ดป่าหลายชนิดจะได้เห็นจะได้จากข้อมูลการใช้ประโยชน์จากป่าพบว่าเห็ดหลายชนิดได้สร้างมูลค่า รายได้ และสร้างอาหารของชาวบ้าน โดยเฉพาะช่วงฤดูฝนที่เห็ดจะเกิดมากแต่การเก็บเห็ดหลายชนิดนั้นยังพบว่าไม่มีการอนุรักษ์เท่าที่ควร จะได้เห็นได้จากการเก็บเห็ดที่ไม่เหลือโคนไม่เหลือเชื้อให้คงอยู่และเจริญเติบโต การใช้เสียม มีด เก็บเห็ดโคนจนโคนเชื้อราทำให้เห็ดโคนไม่ค่อยออกที่เดิม

5. การล่าสัตว์และการหาแมลง ถือว่าเป็นสาเหตุของการเกิดไฟฟ้าดับดับดับๆ เช่น การรมควันเพื่อจับหนู งู กระจอก กระแต ในโพรงไม้ ต้นไม้เพื่อให้สัตว์เหล่านั้นล่าสัตว์วันไฟและวิ่งออกมาทำให้ง่ายต่อการจับ ซึ่งจากการเผาไหม้ดังกล่าวไฟอาจลุกลามทำลายทรัพยากรธรรมชาติส่วนอื่นๆ นอกจากนี้ยังพบว่าการขุดแมงกินูนในบริเวณรากไม้โดยไม่กลบดินส่งผลต่อการเจริญเติบโตของต้นไม้และอาจเป็นอันตรายต่อผู้ที่เข้ามาใช้ประโยชน์รายอื่น นอกจากแมงกินูนที่อาศัยอยู่ใต้โคนต้นไม้แล้วยังพบว่าแมลงแค่ง หรือ แมงแค่ง ที่อาศัยอยู่บนยอดอ่อนของต้นไม้จิก หรือไม้รัง ที่เมื่อถึงเวลาเก็บชาวบ้านจะนิยมตัดโคนต้นไม้เหล่านั้นที่แมงแค่งอยู่ จึงส่งผลให้เป็นการตัดไม้เล็กที่กำลังเจริญเติบโต

6. การจับปลา จากพื้นที่ป่าดอนเรือ ดอนแก้วนั้นมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติอย่างลำเซบาย และกุดหลิมที่อยู่ตรงกลางระหว่างป่าดอนเรือ ดอนแก้วทำให้มีสัตว์น้ำ กุ้ง หอย ปู ปลา ชุกชุมความนิยมในการจับปลาและสัตว์น้ำอื่นๆ จึงเกิดขึ้นมานาน เพียงแต่สมัยก่อนวิธีการจับปลายังเป็นแบบโบราณและจำนวนความต้องการในสัตว์น้ำก็ไม่มาหามาแค่พออยู่พอกิน แต่เมื่อการหาสัตว์น้ำมีจำนวนเพิ่มขึ้นพร้อมกับจำนวนประชาชนที่เพิ่มตาม การหาปลาเพื่อการค้าขายจึงเกิดขึ้น วิธีการหาปลาจึงมีการพัฒนาตามลำดับ จากการหว่านแห การดักด้วยตาข่าย การวางเบ็ด ก็เปลี่ยนเป็นการลากอวนที่ทำให้จับปลาเล็กปลาน้อยได้ง่ายเนื่องจากเป็นแหล่งน้ำที่อยู่ไกลจากชุมชนจึงไม่ได้จัดกุดหลิม และลำเซบายบางช่วงให้เป็นเขตอนุรักษ์เพาะพันธุ์ปลาเหมือนแหล่งน้ำชุมชนทั่วไป และไม่มีการปล่อยพันธุ์ปลาให้เพิ่มมากขึ้นในธรรมชาติ จึงทำให้สัตว์น้ำนั้นหายาก

7. การเก็บพืชผักสมุนไพร การที่ป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว เป็นป่าขนาดใหญ่ทำให้มีพืชผักสมุนไพรเกิดขึ้นจำนวนมาก แต่การเก็บผักป่าและสมุนไพรส่วนใหญ่ก็ยังไม่ถูกวิธีเช่นกัน เช่น การหักโคนกิ่งใหญ่เพื่อต้องการอดอ่อนของผักบางชนิด การเผาป่าเพื่อเจตนาจะให้เกิดใหม่ของผักหวาน หน่อไม้ ดอกกระเจียว ส่งผลต่อการทำลายระบบนิเวศส่วนอื่นๆ ไปด้วย การขุดหัวเผือก มัน กลอยป่า ที่บ่อยครั้งจะมีตังหรือหัวกลอยขนาดเล็กติดมาด้วยก็จะเป็นการฝังลงดินที่เดิมเพื่อให้เกิดใหม่ ส่งผลให้การขยายพันธุ์ของพืชเหล่านี้ช้าลงและไม่มีผลผลิตรอบใหม่ออกมา

8. เกิดภาวะโลกร้อน หลักเลียงไม่ได้เลยว่าผลกระทบที่เกิดจากการทำลายป่าไม้และธรรมชาติของป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วนั้นได้ส่งผลกระทบต่อภาวะโลกร้อน หรือเกิดปรากฏการณ์เรือนกระจก ที่เกิดจากการเผาป่าเป็นตัวการทำให้เกิดการสะสมของแก๊สคาร์บอนไดออกไซด์ ที่ยอมให้ความร้อนจากดวงอาทิตย์เข้ามาบนผิวโลกมากขึ้น แต่เก็บกักความร้อนบางส่วนเอาไว้ไม่ให้ออกสู่อวกาศจึงทำให้โลกร้อน ส่งผลต่อระบบนิเวศต่างๆ ทางธรรมชาติ ฝนไม่ตกตามฤดูกาล ส่งผลต่อการทำการเกษตรของชุมชน

จากการศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ในป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว จะเห็นว่าผลกระทบทั้ง 8 ด้าน โดยหลักแล้วจะเกิดจากพฤติกรรมของคนที่ใช้ประโยชน์ทั้งด้วยเจตนาและความรู้เท่าไม่ถึงการณ์จึงก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศในพื้นที่ป่าชุมชนทั้งสองพื้นที่ เพื่อต้องการนำผลผลิตจากป่าเป็นมาอาหาร ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย และสร้างรายได้เพื่อนำไปซื้อปัจจัยต่างๆ อย่างเช่น เครื่องนุ่งห่ม เครื่องอำนวยความสะดวกในครัวเรือน แต่ผู้ใช้ประโยชน์คงลืมหรือไม่ทันคิดไปว่าภาระของธรรมชาติหลังจากการเก็บเกี่ยวเอาผลประโยชน์ก็คือการฟื้นฟูตนเอง ที่ต้องใช้เวลาอันยาวนานกว่าจะคืนความอุดมสมบูรณ์ได้ การสะท้อนผลกระทบร่วมกันในครั้งนี้จึงทำให้ชุมชนได้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในป่าชุมชน เป็นการมองลึก มองรอบด้าน และมีเป้าหมายร่วมกันว่าจะต้องมีกิจกรรมที่ส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกในการรักษาป่าร่วมกันเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

4.3 บทบาทและผลการดำเนินงานของหน่วยงาน องค์กรในชุมชนต่อการจัดการป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วที่ผ่านมา

การนำเสนอข้อมูลบทบาทและผลการดำเนินงานของหน่วยงาน องค์กรในชุมชนต่อการจัดการป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วที่ผ่านมา มีเป้าหมายเพื่อให้เห็นว่าบทบาทของหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกชุมชนนั้นส่งผลต่อการจัดการป่าชุมชนอย่างไรบ้าง เพื่อจะได้เห็นความสำเร็จและจุดที่ต้องแก้ไขในการนำมาเป็นแนวทางในการปรับใช้ต่อการจัดการป่าชุมชนดอนเรื่อ ดอนแก้วต่อไป โดยมีการศึกษาบทบาทการดำเนินงานจาก 3 ระดับดังนี้

4.3.1 ภาครัฐ

เนื่องจากป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว จัดเป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์และป่าชุมชน การบริหารจัดการป่าส่วนใหญ่จึงไม่ได้ขึ้นกับหน่วยงานรัฐโดยตรง ดังนั้น การจัดการป่าจากหน่วยงานรัฐและหน่วยงานต่างๆ จึงเป็นไปในรูปแบบการส่งเสริม การสนับสนุนตามที่ชุมชนขอความร่วมมือ ดังนี้

- เนื่องในวโรกาสที่ บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ได้มีพระชนมายุครบ 72 พรรษา หรือ 6 รอบ ในวันพ่อแห่งชาติ วันที่ 5 ธันวาคม 2542 จึงได้มีโครงการราชวราสาสมัครพิทักษ์ป่า หรือ รสทป. ซึ่งได้มีวิทยากรจากหน่วยงานของกรมป่าไม้ ,วิทยากรจากกองทัพภาคที่ 2 และกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค และวิทยากรจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ในการมาให้ความรู้เรื่องการจัดการป่า

ฝึกอบรมสร้างจิตสำนึกให้กับชุมชน เพื่อเป็นมวลชนราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่าในพื้นที่ตำบลนาแก และตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำชะอี จังหวัดยโสธร

- การสนับสนุนและส่งเสริมการฟื้นฟูป่า โครงการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ และปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในวันแม่แห่งชาติ วันที่ 12 สิงหาคม 2555 ได้รับการสนับสนุนกล้าไม้ เช่น ต้นประดู่ ต้นพยุง ต้นสักทอง ต้นขี้เหล็ก จำนวน 2,000 ต้น จากศูนย์เพาะชำกล้าไม้ สำนักส่งเสริมการปลูกป่า ของกรมป่าไม้จังหวัดยโสธร และได้รับการสนับสนุนพันธุ์ปลาจากศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืด ยโสธรเพื่อปล่อยในบริเวณอ่างเก็บน้ำห้วยยางต้นบน ณ บ้านหนองเทา

4.3.2 หน่วยงานท้องถิ่น

1) บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลนาแกต่อการบริหารจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้ว

จากการศึกษาบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลนาแกในการมีส่วนร่วมต่อการส่งเสริมและสนับสนุนการฟื้นฟูป่าดอนเรือ ดอนแก้ว ดังนี้

- เพื่อสนองพระราชกระแสของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ อบต.นาแกจึงได้ร่วมกับผู้บริหารฯ สมาชิกสภาฯ พนักงานส่วนตำบล พนักงานจ้าง หน่วยงานราชการ ประชาชน นักเรียนในตำบลนาแก ได้ร่วมกันจัดโครงการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ และปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และน้อมเกล้าฯ ถวายเป็นราชสักการะเนื่องในพระราชวโรกาส 12 สิงหาคม 2555 โดยได้ร่วมกันปลูกป่าชุมชน ประเภท ต้นประดู่ ต้นพยุง ต้นสักทอง ต้นขี้เหล็ก จำนวน 2,000 ต้น ในบริเวณป่าดอนเรือ โชนบ้านหนองเทา และปล่อยปลาในบริเวณอ่างเก็บน้ำห้วยยางต้นบน ดำเนินการในวันที่ 9 สิงหาคม 2555 เพื่อให้ชุมชนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า แหล่งน้ำ และดิน และเพื่อสร้างความสมบูรณ์ในระบบนิเวศน์

ผลจากการการจัดกิจกรรมดังกล่าว พบว่าเป็นกิจกรรมที่ทำให้เห็นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ธรรมชาติ ช่วยสร้างจิตสำนึกที่ดีกับผู้เข้าร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่าชุมชนและขยายพันธุ์ปลาให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในชุมชน

- การดำเนินโครงการวิจัย เรื่องรูปแบบการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนโดยการมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลนาแก อำเภอคำชะอี จังหวัดยโสธร ที่ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายท้องถิ่น ในระยะเวลา 1 ปี ระหว่างเดือน เมษายน 2554 ถึง เดือน มีนาคม 2555 ได้รูปแบบการพัฒนาเยาวชนในตำบลนาแกโดยใช้กิจกรรมการสำรวจป่าดอนเรือ ดอนแก้วเพื่อสร้างจิตสำนึกรักธรรมชาติ และสร้างสัมพันธ์มิตรอันดีระหว่างเด็กและเยาวชนในตำบลนาแกให้เกิดความคุ้นเคยกัน เพื่อจะช่วยให้ปัญหาการทะเลาะวิวาทกันลดลง โดยกิจกรรมดำเนินการในวันที่ 16 พฤษภาคม 2555 มีผู้ร่วมกิจกรรม คือ คณะสงฆ์ ผู้นำชุมชน เด็กและเยาวชนในตำบลนาแก ได้มีการแบ่งการสำรวจป่าออกเป็นโซนพร้อมทั้งมีการนำเสนอสิ่งที่ได้พบจากป่า จากการถอดบทเรียนเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมในกิจกรรมนี้ทำให้ได้เห็นว่าการนอกจากการทำกิจกรรมร่วมกันจะเป็นการสร้างมิตรภาพในกลุ่มเยาวชนในตำบลแล้ว ยังเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนเรียนรู้ระบบนิเวศในป่า สะท้อนให้เด็กเห็นปัญหาการทำลายป่าไม้จริงในพื้นที่เพื่อเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เด็กและเยาวชนเกิดสำนึกรักป่าดอนเรือ ดอนแก้ว

2) บทบาทของสถานศึกษาต่อการจัดการป่าดอนเรือ-ดอนแก้ว

เนื่องจากสถานการณ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาติ และระดับป่าชุมชนดอนเรือ ดอนแก้วได้ถูกทำลายจนปริมาณลดลงทำให้เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลและผลผลิตจากป่าลดลง ในฐานะที่

โรงเรียนบ้านหนองเทาซึ่งมีผู้อำนวยการ คือ นายประเวศ และคณะครู มีความตระหนักว่าโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรชุมชน เพื่อให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ที่มุ่งเน้นการบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม นักเรียนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงมีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน รวมทั้งแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาที่มีองค์ประกอบให้เกิดแหล่งเรียนรู้ที่มาจากชุมชน ป่าชุมชนดอนเรือ ดอนแก้ว จึงได้เลือกเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาแห่งหนึ่งเพราะมีความหลากหลายในด้านทรัพยากร และสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของนักเรียนผู้ปกครองในชุมชน ดังนั้นทางโรงเรียนจึงได้มีส่วนต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ต่อป่าดอนเรือ ดอนแก้ว ดังนี้

2.1 ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ความสำคัญ ประโยชน์ของป่าชุมชน โดยบูรณาการกิจกรรมการเรียนการสอนกับกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ

2.2 จัดกิจกรรมการเรียนการสอนนอกสถานที่โดยนำนักเรียนไปศึกษาที่แหล่งเรียนรู้คือป่าชุมชน

2.3 ปลุกฝังสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้กับนักเรียน ผู้ปกครอง ประชาชนในบ้านหนองเทาในการร่วมกิจกรรมการปลูกป่า

ผลจากการดำเนินงานต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าดอนเรือ ดอนแก้ว พบว่านักเรียน ผู้ปกครอง คณะครูที่ร่วมกิจกรรมได้มีความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญ และประโยชน์ของทรัพยากรในป่าดอนเรือ ดอนแก้ว ที่ได้เห็นความสัมพันธ์ของระบบนิเวศ และสามารถบอกผลกระทบที่เกิดจากการทำลายป่า ตลอดจนเห็นแนวคิดในการอนุรักษ์ป่าร่วมกัน ซึ่งจากการกระตุ้นการส่งเสริมจากโรงเรียนบ้านหนองเทาดังกล่าวจึงเป็นการช่วยสร้างจิตสำนึกการรักษ่าป่าอีกชั้นหนึ่ง

3) บทบาทของวัดต่อการจัดการป่าดอนเรือ-ดอนแก้ว

จากการเก็บข้อมูลบทบาทของวัดต่อการจัดการป่าดอนเรือ-ดอนแก้ว ที่ได้มีการสอบถามจากเจ้าอาวาสวัดบ้านหนองเทา พบว่า ที่ผ่านมามีบทบาทต่อการจัดการป่าชุมชนโดยตรงนั้นน้อย จะมีส่วนร่วมก็ต่อเมื่อมีการนมัสการเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่า เช่น การเทศนาในการอยู่ร่วมกันกับป่าในกิจกรรมการสำรวจป่าของโครงการวิจัยการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนในตำบลนาแก ในพ.ศ. 2554-2555 แต่จากการสำรวจและสอบถามกับชุมชนได้บอกว่าวัดในชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้านและในเขตตำบลนาแกที่มีทั้งวัดป่า วัดบ้าน จะมีการอนุรักษ์และฟื้นฟูต้นไม้ในบริเวณวัด เพื่อให้เกิดความร่มรื่นเวลาชาวบ้านมาร่วมทำบุญและทำกิจกรรมให้เกิดความร่มเย็นหลบแดดได้ และเป็นป่าที่มีระบบนิเวศที่สมบูรณ์เป็นที่อาศัยของสัตว์ป่าเป็นแหล่งอาหารของชุมชนได้ เช่น เห็ดป่า ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับป่าชุมชนแล้วจะพบว่าป่าในบริเวณวัดจะมีความยั่งยืนมากกว่า เพราะในเขตวัดเป็นเขตอุทยานห้ามล่าสัตว์และตัดไม้ รวมถึงมีคณะสงฆ์ที่คอยดูแล รวมทั้งชุมชนในการสอดส่องร่วมกัน ส่วนหนึ่งเพราะบริเวณวัดมีเขตแดนและแนวรั้วชัดเจนจึงสามารถป้องกันการบุกรุกของชุมชนได้ รวมถึงเป็นสถานศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านนับถือและมีความยำเกรง ซึ่งความยั่งยืนรูปแบบนี้ก็เป็นตัวอย่างในการดูแลรักษาป่าไม้ในชุมชนได้ระดับหนึ่ง

เมื่อก้าวถึงสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แล้วชาวบ้านบอกว่าในชุมชนนอกจากมีวัดที่มีความสมบูรณ์ของป่าไม้แล้วยังมี ดอนปู่ตา ซึ่งเป็นสถานที่รวมความเชื่อความศรัทธาต่อสิ่งเร้นลับ เจ้าที่เจ้าทางที่คอยปกป้องรักษาความอยู่เย็นเป็นสุขของคนในชุมชนซึ่งหากมีการละเมิดการลบหลู่หรือการตัดไม้ในบริเวณโดยไม่ยำเกรงก็จะเกิดเภทภัย เคราะห์ร้าย ความเจ็บป่วยไข้ต่อผู้นั้นและเครือญาติได้ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์อีกแห่งคือป่าช้าที่มีความเชื่อจากภูติ ผี วิญญาณ ของผู้ที่ล่วงลับไปแล้วบริเวณต้นไม้จะเป็นบริเวณหลุมศพ ป่าช้าจึงไม่ค่อยมีผู้เข้าไปยุ่ง

ยามมากนัก แต่หากมีความจำเป็นจริงๆ ก็จะมีการขอขมาบอกกล่าวด้วยจิตอันอบน้อมและเป็นกุศล เช่น การเข้าไปหาของป่าในบริเวณป่าช้า

4.3.3 ชุมชนกับการจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้ว

จากการศึกษาข้อมูลพบว่าป่าดอนเรือ ดอนแก้วเป็นป่าที่มีพื้นที่ติดกันของ 3 หมู่บ้าน คือบ้านนาหลู่ บ้านหนองเทา และบ้านเหล่าตอง ในเขตตำบลนาแก ถึงแม้ว่าจะมีอาณาเขตติดพื้นที่ติดกับจังหวัดอำนาจเจริญ และจังหวัดอุบลราชธานี ที่บางส่วนได้มีการเข้ามาใช้ประโยชน์ร่วม แต่การบริหารจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้ว โดยหลักแล้วก็อยู่ในความดูแลของ 3 หมู่บ้าน เพราะอยู่ติดกับพื้นที่ป่าทั้งสองมากที่สุด และเนื่องจากเป็นป่าชุมชนไม่ได้ขึ้นกับการบริหารจากหน่วยงานรัฐ การบริหารจัดการป่าจึงเป็นรูปแบบการยอมรับร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งสำหรับการบริหารจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้วที่ผ่านมาพบว่าชุมชนได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการจัดการป่าของแต่ละชุมชน และมีมติร่วมกันให้ป่าดอนเรือ ดอนแก้วเป็นป่าหวงห้าม และได้แต่การบริหารจัดการดังกล่าวจะเป็นผู้นำชุมชนมีบทบาทมากกว่า แต่หลังจากการปิดป่าและมีการจัดตั้งป่าดอนแก้วและป่าดอนเรือเป็นป่าเฉลิมพระเกียรติของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ใน พ.ศ.2543 การจัดการเข้มงวดในช่วงแรก แต่ปัจจุบันก็ยังพบว่ายังเกิดปัญหาการลักลอบตัดไม้อยู่

4.4 รูปแบบกลไกในการจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้ว ที่เหมาะสมในพื้นที่ตำบลนาแก อำเภอคำชะอี จังหวัดยโสธร

จากการคืนข้อมูลให้แก่ชุมชนทำให้การเก็บข้อมูลในแต่ละวัตถุประสงค์เป็นการสะท้อนตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงของบริบทชุมชนที่กระทบต่อป่าดอนเรือ ดอนแก้ว ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันว่าบริบทชุมชนแต่ละด้านได้ส่งผลกระทบต่อป่าดอนเรือ ดอนแก้ว การศึกษาประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของป่าดอนเรือ ดอนแก้ว ทั้ง 9 ยุค ที่ทำให้ได้เห็นว่าป่าดอนแก้วมีการเปลี่ยนแปลงจากป่าที่อุดมสมบูรณ์กลายเป็นป่าที่ถูกทำลาย และจากข้อมูลการใช้ประโยชน์จากป่า ทั้งส่วนของสภาพพื้นที่และแหล่งอาหาร การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิทัศน์การผลิตอาหารในรอบปีของป่าดอนเรือ ดอนแก้ว ทำให้ได้เห็นว่าป่าชุมชนทั้งสองแห่งยังคงสร้างประโยชน์ให้แก่คนในชุมชนอย่างมาก แต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้ทราบถึง ผลกระทบจากการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรือ ดอนแก้ว และเมื่อศึกษาบทบาทและผลการดำเนินงานของหน่วยงาน องค์กรในชุมชนต่อการจัดการป่าที่ผ่านมาทำให้ทราบว่าแต่ละหน่วยงานและองค์กรในชุมชนต่างก็มีส่วนในการจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้ว แต่ก็ยังพบว่าการบริหารจัดการดังกล่าวยังจัดเป็นคนละส่วน และไม่ได้แสดงถึงความต่อเนื่อง และมีความเป็นระบบ โดยเฉพาะในระดับชุมชนที่มีความใกล้ชิดกับป่ามากที่สุดยังพบว่าการจัดการป่าส่วนใหญ่ยังกระจุกอยู่ที่กลุ่มผู้นำชุมชนเท่านั้น ดังนั้นเพื่อให้เกิดรูปแบบกลไกในการจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้ว อย่างเป็นรูปธรรมโดยองค์กรในชุมชน ตำบลนาแก อำเภอคำชะอี จังหวัดยโสธร จึงได้มีการระดมแนวทางร่วมกันดังนี้

4.1.1 พื้นฟูคณะกรรมการ กฏระเบียบและมาตรการจัดการป่า

เนื่องจากที่ผ่านมาในแต่ละชุมชนนาหลู่ หนองเทา และเหล่าตอง แต่ละชุมชนได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการจัดการป่าอยู่แล้วแต่ก็พบว่ายังมีการบริหารจัดการที่ไม่จริงจัง คณะกรรมการมักจะลดบทบาทลงตามตำแหน่งผู้นำชุมชนที่เปลี่ยนแปลง ดังนั้น การฟื้นฟูฟื้นฟูคณะกรรมการ กฏระเบียบและมาตรการจัดการป่าจึงเป็นรูปแบบพื้นฐานในการสร้างกลไกจัดการป่า เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนหันมา

ให้ความสำคัญและตระหนักถึงผลกระทบต่อการทำลายป่าชุมชน ในเดือน มีนาคม-เมษายน 2556 ทางผู้นำชุมชนบ้านหนองเทา บ้านนาหลู่ และบ้านเหล่าตอง ตำบลนาแก ได้มีการประชุมหารือในการจัดตั้งคณะกรรมการป่าดอนเรือ ดอนแก้วในระดับภาคี 3 หมู่บ้าน ซึ่งประกอบด้วยผู้นำชุมชน และตัวแทนแต่ละชุมชน โดยมีกำนันตำบลนาแก นายณรงค์ วงศ์ศิริ เป็นประธาน จากนั้นก็ได้มีการร่วมตั้งกฏระเบียบและมาตรการจัดการป่า ดังนี้

1. ห้ามตัดไม้ ผู้ใดฝ่าฝืนปรับ 5,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ
2. ห้ามเผาป่า ผู้ใดฝ่าฝืนปรับ 10,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับและส่งดำเนินคดีตามกฎหมาย (รางวัลแก่พลเมืองดีแบ่งครึ่งหนึ่งของค่าปรับ)
3. ห้ามขุด ตัด รากไม้ กิ่งไม้ ฝ่าฝืนปรับ 10,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และส่งดำเนินคดีตามกฎหมาย (รางวัลแก่พลเมืองดีแบ่งครึ่งหนึ่งของค่าปรับ)

ในการดำเนินงานของคณะกรรมการมีบทบาทหน้าที่ในการเป็นตัวแทนเข้าร่วมประชุมหารือร่วมกับแกนนำของแต่ละชุมชน และมีบทบาทดำเนินการจัดการกับผู้ที่ละเมิดกฎกติกาที่ได้จัดตั้ง ตลอดจนเชื่อมประสานหน่วยงานส่วนท้องถิ่นในการเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูป่า ผลจากการดำเนินงานทำให้เกิดการบริหารจัดการป่าโดยมีแกนนำคือคณะกรรมการป่าชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้าน ร่วมจัดการป่ากับชุมชน ได้ช่วยกันสอดส่องดูแลการเข้าไปใช้ประโยชน์ของคนต่างถิ่น

4.1.2 สร้างภาคีร่วมมือกับพื้นที่การใช้ป่าร่วมกัน

สืบเนื่องจากที่ผ่านมาการบริหารจัดการป่าชุมชนดอนเรือ ดอนแก้ว พบว่าบทบาทการจัดการ การสอดส่องดูแลโดยหลักยังมีเพียงชุมชนในพื้นที่ตำบลนาแก อำเภอดงเจริญ จังหวัดยโสธรเท่านั้น แต่จากการศึกษาถึงผลกระทบการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าพบว่าส่วนหนึ่งมีการเข้ามาใช้ประโยชน์จากคนในพื้นที่เขตจังหวัดใกล้เคียง และคนจากต่างถิ่นด้วย ดังนั้นเพื่อเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมให้แก่ชุมชนใกล้เคียง และ

สร้างกลไกในการจัดการป่าจึงมีความจำเป็นในการสร้างภาคีร่วมมือกับพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อเป็น การอนุรักษ์ป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วให้ใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างยั่งยืน

และเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการจัดการป่าให้ดีขึ้น ในเดือน พฤษภาคม 2556 ทางคณะกรรมการจัดการ ป่าฯ ได้ส่งหนังสือเชิญผู้นำชุมชนหมู่บ้านจิกตุ๋ ตำบลจิกตุ๋ อำเภอดงหลวง จังหวัดอำนาจเจริญ ผู้นำชุมชนบ้านนาผาย บ้านโนนรัง และบ้านแก่งขาว ตำบลโนนรัง อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี เข้าร่วมประชุมหารือทิศทางการจัดการ ป่าดอนเรื่อดอนแก้ว เนื่องจากมีพื้นที่ติดต่อกันและมีการใช้ ประโยชน์ร่วมกันของทั้ง 3 จังหวัด ในเวทีได้มีการพูดคุย

แลกเปลี่ยนถึงสภาพปัญหาและสร้างความเข้าใจในหลักการปฏิบัติ โดยทางคณะกรรมการป่าชุมชนดอนเรื่อ ดอนแก้ว ได้ชี้แจงถึงข้อกำหนดและกฎระเบียบที่ได้จัดตั้งขึ้น และขอความร่วมมือในการสื่อสารประชาสัมพันธ์ ตลอดจนสอดส่องดูแลการใช้ประโยชน์จากป่า ซึ่งทางผู้นำชุมชนทั้ง 4 หมู่บ้านในเขตพื้นที่อำนาจเจริญ และ อุบลราชธานี ก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีพร้อมทั้งได้แลกเปลี่ยนว่าบริเวณพื้นที่ป่าของชุมชนตนเองก็ประสบ ปัญหาไม่ต่างกัน พร้อมทั้งจะให้ความร่วมมือและจะนำกฎระเบียบต่าง ๆ ของป่าดอนเรื่อดอนแก้ว ไปประกาศ ตามเสียงตามสายและประชาสัมพันธ์ถึงกฎกติกา และบทลงโทษต่อการกระทำการอันเกิดผลกระทบต่อป่า ชุมชนดอนเรื่อดอนแก้ว

ผลจากการดำเนินกิจกรรมทำให้เห็นความร่วมมือของชุมชนรอยต่อในการสื่อสารแก่ชาวบ้านในการจะ เข้ามาใช้ประโยชน์ในเขตป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว การดำเนินการด้วยบทลงโทษซึ่งที่ผ่านมาได้เกิดการดำเนินคดี ทางกฎหมายทั้งจำทั้งปรับกับกลุ่มผู้ตัดไม้ รากไม้ ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ ต้นไม้ยืนต้นตาย จากการ ดำเนินงานที่เข้มแข็งนี้ได้มีการบอกเล่าปากต่อปากทั้งในและนอกชุมชนในการเข้มงวดกับกฎกติกาที่ได้กำหนด ไว้ นับว่าเป็นวิธีการปกป้องผืนป่าดอนเรื่อดอนแก้วได้ประสบผลสำเร็จในระดับที่ดี

4.1.3 ชุมชนร่วมใจฟื้นฟูป่าชุมชน

ผลจากการศึกษาบทบาทในการจัดการป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว ทำให้ได้พบว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมฟื้นฟูป่า ร่วมกันเป็นกิจกรรมที่สร้างการมีส่วนร่วมได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งจากการ แสดงความคิดเห็นร่วมกันแล้วพบว่าการส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมการ อนุรักษ์ป่าอย่างต่อเนื่องจะเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดสำนึกรักป่า มากยิ่งขึ้น การร่วมมือร่วมแรงในการอนุรักษ์ป่า เพื่อช่วยลดความเสื่อม โทรมของป่าชุมชนได้ ดังนั้นในเดือนมิถุนายน-สิงหาคม ซึ่งเป็นต้นฤดู ฝน ทางคณะกรรมการป่าดอนเรื่อดอนแก้วได้ร่วมกับชุมชนนาหลู่ หนองเทา เหล่าตอง ในการร่วมแรงร่วมใจ ฟื้นฟูป่า ด้วยการขอความอนุเคราะห์กล้าพันธุ์ไม้กับศูนย์เพาะชำกล้า ไม้จังหวัดยโสธร เป็นประเภทไม้ยืนต้น อาทิ ประดู่ เต็ง รัง ต้นแดง ตะเคียน ชี้เหล็ก ฯ รวมจำนวนทั้งหมด 10,000 ต้น ดำเนินกิจกรรมปลูกต้นไม้ เก็บ

ขยะ โดยมีชาวบ้าน จำนวน 86 คน และนักเรียนโรงเรียนหนองเทา จำนวน 43 คน รวมผู้เข้าร่วมกิจกรรม 129 คน ผลจากการดำเนินกิจกรรมทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมฟื้นฟูป่าดอนเรือดอนแก้ว ในการคงไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์เพื่อสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

4.1.4 เด็กเรียนรู้รักษ์ป่าในโรงเรียน

การปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์ป่าในโรงเรียนเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้เด็กและเยาวชนมีความห่วงแหนและสำนึกในความเป็นเจ้าของป่า จะเห็นได้ว่าที่ผ่านมาโรงเรียนในชุมชนป่าดอนเรือดอนแก้ว มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ แก่นักเรียนและผู้ปกครองให้เห็นความสำคัญของการจัดการป่าร่วมกัน ดังนั้นการส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติ ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้รักษ์ป่าในโรงเรียน โดยคณะกรรมการป่าดอนเรือดอนแก้วได้มีการร่วมประชุมหารือรูปแบบการจัดการ

เรียนการสอนในวิชาเกษตรกรรม กับคณะครู ในเดือนกันยายน 2556 เพื่อเน้นให้นักเรียนได้เกิดการเรียนรู้ และเห็นความสำคัญของป่า อาทิ การสำรวจป่ารอบบริเวณโรงเรียน การปลูกต้นไม้ และพืชผักสมุนไพร เพื่อให้ทราบถึงประโยชน์และความสำคัญของต้นไม้และป่า นอกจากนี้ยังได้สร้างการมีส่วนร่วมให้นักเรียนส่งคำขวัญเพื่อเข้าประกวด และนำไปติดไว้ในบริเวณป่าดอนเรือ ดอนแก้ว และการเข้าร่วมกิจกรรมการปลูกป่าของชุมชน ผลจากการดำเนินกิจกรรมทำให้นักเรียนได้ร่วมเรียนรู้กิจกรรมจากป่า การปลูกฝังจิตสำนึกให้เกิดความรัก ความห่วงแหน และสร้างการมีส่วนร่วมในการสร้างป่าดอนเรือ ดอนแก้ว ซึ่งถือว่าเป็นผู้สืบทอดและใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรือดอนแก้วในอนาคต

4.1.5 บวชป่าเพื่อสร้างชุมชนรักษป่า

จากการเก็บข้อมูลบทบาทของวัดในชุมชนที่มีบทบาทต่อการจัดการป่า ทำให้ได้เห็นว่าชุมชนยังคงมีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ รูปแบบการบวชป่าเพื่อสร้างชุมชนรักษป่าจึงน่าจะก่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ในการอนุรักษ์ป่าร่วมกัน ในเดือนตุลาคม 2556 ทางคณะกรรมการจัดการป่า และชุมชน จำนวน 105 คน ได้ร่วมจัดกิจกรรมการบวชป่า โดยการนิมนต์คณะสงฆ์วัดป่าหนองเทาประกอบพิธีทางศาสนา ในกิจกรรมเริ่มจากการทำพิธีถวายภัตตาหาร การเทศนาในการอนุรักษ์ป่า จากนั้นก็ได้ทำพิธีขอขมาพระภูมิเจ้าที่ และใช้ผ้าสรงมัตต้นไม้ใหญ่เพื่อทำพิธีบวชป่า ผลจากการดำเนินกิจกรรมทำให้ชุมชนมีขวัญและกำลังใจในการร่วมรักษาป่าดอนเรือดอนแก้ว และเป็นการแสดงสัญลักษณ์ว่าชุมชนมีส่วนร่วมในการรักษาป่าในทุกด้าน

จากรูปแบบกลไกในการจัดการป่าดอนเรือดอนแก้ว ทั้ง 5 กิจกรรม จึงถือว่ามีความเหมาะสมกับพื้นที่ตำบลนาแก อำเภอคำชะอี จังหวัดยโสธร เพราะการนำบ้าน วัด โรงเรียน มาร่วมขับเคลื่อนให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าดอนแก้ว ตั้งแต่กระบวนการสร้างบทบาท จิตสำนึก และบทลงโทษอย่างจริงจังถือเป็นการดูแล ปกป้อง และฟื้นฟูป่าชุมชนได้อย่างเป็นระบบ

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โครงการรูปแบบกลไกในการจัดการป่าดอนเรื่อดอนแก้ว ที่เหมาะสมในพื้นที่ตำบลนาแก อำเภอคำชะโนด จังหวัดยโสธร โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 4 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาบริบทและประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาข้อมูลการใช้ประโยชน์และผลกระทบจากการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วในอดีตและปัจจุบัน 3) เพื่อศึกษาบทบาทและผลการดำเนินงานของหน่วยงาน องค์กรในชุมชนต่อการจัดการป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วที่ผ่านมา 4) เพื่อหารูปแบบกลไกในการจัดการป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว อย่างเป็นรูปธรรมโดยองค์กรในชุมชน ตำบลนาแก อำเภอคำชะโนด จังหวัดยโสธร ในครั้งนี้ได้มีการดำเนินการกับกลุ่มเป้าหมายหลัก คือ องค์กรในชุมชน ประกอบด้วย อบต. นาแก ,โรงเรียน , วัด ,กลุ่มเยาวชน และชาวบ้านจากหมู่บ้านเหล่าตอง ,บ้านหนองเทา และบ้านนาหลู่ ร่วมกับกลุ่มเป้าหมายรอง คือ ชาวบ้านพื้นที่ใกล้เคียงที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าดอนแก้ว โดยมีทีมวิจัยที่ประกอบด้วยชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่จากองค์กรชุมชนเจ้าอาวาสวัดบ้านหนองเทา ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองเทา เจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลนาแก รวมทั้งสิ้น 16 คน สามารถสรุปผลแยกตามประเด็นหลักๆ ดังนี้

5.1 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

5.2 บทเรียนการวิจัย

5.3 ปัญหาการวิจัย

5.4 ข้อเสนอแนะต่อชุมชน นโยบายและการวิจัยในอนาคต

5.1 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

5.1.1 บริบทและประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
เป็นการนำเสนอข้อมูลที่สะท้อนถึงสภาพบริบทชุมชนที่เกิดการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจากการศึกษาข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของบริบทชุมชน 3 ด้าน พบว่า ด้านเศรษฐกิจ จากที่เคยมีการใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อพอยู่พอกิน เพื่อแลกเปลี่ยนกับเพื่อนบ้านละญาติพี่น้อง ก็ได้เปลี่ยนเป็นการหาของป่าเพื่อการค้าขาย การแลกเปลี่ยนกันนั้นลดลงเพราะมีการใช้เงินในการแลกเปลี่ยนแทน ซึ่งพบว่ามีความสะดวกในการนำมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวันมากกว่าสิ่งของ บวกกับการเดินทางคมนาคมและการสื่อสารสะดวกขึ้น ทำให้การขนส่งของป่าสู่ชุมชนอื่นทำได้โดยง่าย จึงส่งผลให้ชาวบ้านจากต่างถิ่นเข้ามาใช้ประโยชน์ร่วมด้วย ดังนั้นจึงทำให้ป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วถูกทำลายลงเรื่อยๆ ด้านที่สองคือ การศึกษาบริบทชุมชนด้านประเพณีวัฒนธรรม ที่ทำให้เห็นว่าสมัยก่อนชุมชนจะมีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะผีป่า เจ้าที่เจ้าทาง หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงทำให้สมัยก่อนนั้นผู้คนจะมีความเคารพยำเกรงต่อป่า การตัดไม้หรือการหาของป่าจะต้องขอมาก่อนทุกครั้ง แต่ในปัจจุบันพบว่าการตัดไม้ทำลายป่านั้นมากขึ้น ความยำเกรงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่าชุมชนดอนเรื่อ ดอนแก้วนั้นมิให้เห็นน้อย เพราะเมื่อจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นทุกคนต่างก็ขอมาก่อนเพื่อความเป็นส่วนตัว แต่ในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น วัด ดอนปู่ตา ป่าช้าจะยังคงความอุดมสมบูรณ์อยู่ แสดงให้เห็นว่าผืนป่าที่มีการวางอาณาเขตที่ชัดเจนจะช่วยให้ชาวบ้านยำเกรงในระดับหนึ่ง ด้านที่สามคือ ด้านสังคม จะดำเนินการเก็บข้อมูลในเรื่องความต้องการใช้ประโยชน์ ความสัมพันธ์ คุณค่าในการดำเนินวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ได้จากป่า ที่พบว่าสมัยก่อนคนในชุมชนจะมีความผูกพันกับป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วมาก เพราะป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วเปรียบเสมือน

ปัจจัยพื้นฐานของคนในชุมชน ตั้งแต่ การนำไม้มาสร้างบ้าน ยาสมุนไพรรักษาโรค อาหารป่า และเครื่องนุ่งห่ม ประเภทย้อมผ้าจากเปลือกไม้ แต่ปัจจุบันการใช้ประโยชน์จากป่ามากยิ่งขึ้นมีการหาของป่าเพื่อการค้า ทำให้ของป่าเริ่มหายาก ทำให้คนในชุมชนบางส่วนเลือกที่จะซื้ออาหารจากร้านค้าชุมชนแทนการเข้าป่าหาอาหาร เมื่อความสัมพันธ์ที่มีต่อป่าลดลงจึงทำให้การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนนั้นน้อย จึงส่งผลให้เกิดการลักลอบตัดไม้ จากคนภายนอกชุมชนได้ง่าย

และจากการศึกษาประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของป่าดอนเรือ ดอนแก้ว 9 ยุค ทำให้เห็นพัฒนาการของป่าดอนเรือดอนแก้ว ทั้งในรูปที่สร้างสรรค์และลักษณะของการเสื่อมโทรมของป่า มีการลำดับตั้งแต่ยุคความอุดมสมบูรณ์ของป่าดอนเรือ ดอนแก้ว เมื่อมีการอยู่อาศัยของคนในชุมชนก็ได้เข้าสู่ยุคการสร้างบ้านเรือนเพื่ออยู่อาศัย เพื่อเป็นการเลี้ยงปากเลี้ยงท้องก็ได้เริ่มมีการจับจองที่ดินสำหรับทำไร่ทำสวน และเกิดการจับจองที่ดินมากยิ่งขึ้นเมื่อได้เข้าสู่ยุคที่ประเทศกำลังพัฒนาจนทำให้เกิดยุคปลูกพืชเศรษฐกิจในบริเวณป่าชุมชนจนทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของป่าไม้ จนต้องมิมติของชุมชนในการจัดตั้งกฎระเบียบป่าทั้งสองฝั่งให้เป็นพื้นที่สาธารณะ และเข้าสู่การออกเอกสารสิทธิ์เป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ทำให้เห็นพัฒนาการจัดการป่าที่ดีขึ้น แต่เมื่อถึงยุคความเจริญของประเทศอย่างมากก็ส่งผลให้เกิดเป็นยุคตัดไม้ทำลายป่าทำให้ป่าดอนเรือ ดอนแก้วเกิดความเสื่อมโทรม จนต้องเกิดเป็นยุคการฟื้นฟูป่าอีกครั้งซึ่งส่งผลให้เกิดการมีบทบาทของผู้นำมากกว่าชุมชน

5.1.2 ข้อมูลการใช้ประโยชน์และผลกระทบจากการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรือ ดอนแก้วในอดีตและปัจจุบัน

เป็นการสะท้อนถึงข้อมูลการใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรือ ดอนแก้ว ตั้งแต่สภาพพื้นที่กว่า 2,500 ไร่ที่มีแหล่งอาหารที่ชาวบ้านให้ความสำคัญกว่า 17 แห่ง และจากการเก็บข้อมูลการใช้ทรัพยากรธรรมชาติจากป่าดอนเรือ ดอนแก้วพบว่ามีการใช้ประโยชน์จากไม้ขนาดใหญ่กว่า พืชผักกินได้ พืชที่นำมาใช้เป็นสมุนไพร ผลไม้ป่าที่กินได้ เห็ด และแมลง รวมกันมากกว่า 82 ชนิด และจากการเก็บข้อมูลพฤติกรรมการผลิตของป่าดอนเรือ ดอนแก้วในรอบปีสามารถจำแนกพฤติกรรมการผลิตอาหารป่าได้ 6 ประเภท คือ ประเภทผักป่า ประเภทผลไม้ป่า ประเภทเห็ด ประเภทสัตว์ ประเภทมันป่า ประเภทแมลง ซึ่งส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นในฤดูฝนและช่วงต้นหนาวระหว่างเดือนพฤษภาคม ถึง เดือนธันวาคม นอกจากนี้ยังได้มีการสุ่มสำรวจข้อมูลรายได้การเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรือ ดอนแก้วของ 3 ชุมชน ที่พบว่า 24 ครัวเรือนนั้นในรอบปี มีรายได้รวมกันกว่า ครัวเรือนละ 31,730 รวมรายได้ประมาณการในรอบปีของสามหมู่บ้าน 380,760 บาท ซึ่งนับว่าเป็นเงินจำนวนที่ไม่น้อยเลย

และได้ทำการศึกษาถึงผลกระทบจากการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรือ ดอนแก้ว ทำให้ได้พบว่าคนทั้งในชุมชนและนอกชุมชนได้มีการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อการหาของป่า การล่าสัตว์ และการลักลอบตัดไม้ ที่มีอยู่เกือบตลอดทั้งปี การที่มีผู้คนเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าเป็นจำนวนมากดังนั้นจึงเกิดพฤติกรรมและการปฏิบัติต่อป่าดอนเรือ ดอนแก้วที่พบว่าเกิดจากการตั้งใจทำลาย และด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อป่า ดังนี้ การเกิดไฟป่าที่มาจากการล่าสัตว์การหาของป่าทำให้เกิดการทำลายระบบนิเวศที่สำคัญของป่าดอนเรือ ดอนแก้ว คือ สัตว์ป่า ลูกไม้ที่รอการงอก และไม้เล็กที่รอการเจริญเติบโต การลักลอบตัดไม้ เพื่อการค้าและการสร้างบ้านเรือนรวมถึงเฟอร์นิเจอร์ ส่งผลให้ไม้ใหญ่ลดลง

การทิ้งขยะ ที่ส่งผลต่อการทำลายระบบนิเวศน์ การเกิดเชื้อโรคต่อสัตว์ และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุง การเก็บ **เห็ด** และ การล่าสัตว์และการหาแมลงที่ไม่ถูกวิธีส่งผลต่อการขยายพันธุ์ที่น้อยลงและเป็นสาเหตุหนึ่งของการเผาป่าด้วย **การจับปลา** ด้วยอุปกรณ์ที่ทำลายป่าเล็กปลาน้อยทำให้ปลาลดลง **การเก็บพืชผักสมุนไพร** ที่เก็บอย่างไม่อนุรักษ์ทำให้เกิดความเสียหายต่อพืชผักชนิดนั้นๆ ให้เจริญเติบโตช้า นอกจากนี้ยังพบว่าความคึกคะนองของคนในการเจตนาเผาป่า ล่าสัตว์เพื่อความสุขสนุกสนานได้ส่งผลต่อความเสื่อมโทรมของป่าดอนเรื่อตอนแก้วเป็นอย่างมาก ซึ่งจากผลกระทบดังกล่าวก็ได้ส่งผลต่อ**ภาวะโลกร้อน** จากการศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ในป่าดอนเรื่อ ตอนแก้ว จะเห็นว่าผลกระทบทั้ง 8 ด้าน โดยหลักแล้วจะเกิดจากพฤติกรรมของคนที่ใช้ประโยชน์ทั้งด้วยเจตนาและความรู้เท่าไม่ถึงการณ์จึงก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ

5.1.3 บทบาทและผลการดำเนินงานของหน่วยงาน องค์กรในชุมชนต่อการจัดการป่าดอนเรื่อ ตอนแก้วที่ผ่านมา จากการศึกษาพบว่าที่ผ่านมาได้มีหน่วยงานจากภาครัฐ องค์กรชุมชนที่มี อบต.นาแก โรงเรียนวัด และในระดับชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่าดอนเรื่อ ตอนแก้ว แต่ส่วนใหญ่พบว่ามีจัดการในรูปแบบการฟื้นฟูและการส่งเสริมการอนุรักษ์ป่า มีการจัดการป่าร่วมกับองค์กรชุมชนระดับหนึ่ง แต่ยังพบว่ามีจัดการที่แยกส่วนกันอยู่ โดยเริ่มจากภาครัฐที่พบว่าจะมีการบริหารจัดการในรูปแบบการส่งเสริมองค์กรชุมชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ด้านหน่วยงานท้องถิ่นในบทบาทของ อบต.นาแก จะเป็นการส่งเสริมและการฟื้นฟูร่วมกับชุมชนเช่นกัน ส่วนในบทบาทของสถานศึกษาต่อการจัดการป่าดอนเรื่อ-ตอนแก้วจะเน้นไปให้ความรู้การปลูกฝังจิตสำนึกรักษ์ป่าแก่เด็กและเยาวชน ในส่วนของวัดก็ได้เป็นแบบอย่างในการปลูกป่าในชุมชน และสุดท้ายคือบทบาทชุมชนกับการจัดการป่าดอนเรื่อ ตอนแก้ว ที่ยังพบว่ายังขาดความต่อเนื่องในการจัดการและจะขึ้นอยู่กับผู้นำเป็นหลัก ขาดการประสานงานกับพื้นที่ใช้ประโยชน์ร่วม จึงทำให้ปัญหาการลักลอบตัดไม้และการสร้างผลกระทบต่อป่าดอนเรื่อ ตอนแก้วนั้นยังมีอย่างต่อเนื่อง

5.1.4 รูปแบบกลไกในการจัดการป่าดอนเรื่อ ตอนแก้ว ที่เหมาะสมในพื้นที่ตำบลนาแก อำเภอดำรงวิทยาคาร จังหวัดยโสธร จากการสังเคราะห์ข้อมูลร่วมกันทำให้ได้รูปแบบกลไกในการจัดการป่าดอนเรื่อตอนแก้ว 5 รูปแบบ ดังนี้ 1)การจัดตั้งคณะกรรมการ กฎระเบียบและมาตรการจัดการป่า เป็นกลไกจัดการป่าขั้นแรกในการจัดตั้งผู้ที่มีบทบาทรับผิดชอบหลักซึ่งมาจากผู้นำ ผู้นำอาวุโสจาก 3 หมู่บ้าน คือ บ้านนาหลู่ บ้านหนองเทา และบ้านเหล่าตอง ซึ่งมีหน้าที่เป็นแกนนำในการสื่อสารให้แก่คนทั้งในและนอกชุมชนใช้ประโยชน์จากป่าเชิงอนุรักษ์ และการรวมพลังคนในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการป่าดอนเรื่อตอนแก้วทุกด้าน รวมถึงการจัดตั้งกฎระเบียบและมาตรการจัดการป่าร่วมกันเพื่อป้องกันการใช้ประโยชน์จากป่าผิดวิธีอันก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมด้วยบทลงโทษ คือ ทั้งจำคุก และปรับค่าเสียหาย 2) กิจกรรมการสร้างภาคีร่วมมือกับพื้นที่การใช้ป่าร่วมกัน เป็นความร่วมมือระหว่างคณะกรรมการ ชุมชนในตำบลนาแก และชุมชนรอยต่อในพื้นที่จังหวัดอำนาจเจริญ และจังหวัดอุบลราชธานี ที่บางส่วนมีการมาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าดอนเรื่อตอนแก้วให้ร่วมสอดส่องดูแลและสื่อสารประชาสัมพันธ์ให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ชุมชนได้จัดตั้งไว้ โดยการเชิญผู้นำชุมชนเข้าร่วมกระบวนการเพื่อนำข้อมูลกลับไปสื่อสารประชาสัมพันธ์ทั้งการบอกปากต่อปากและการประกาศตามเสียงตามสายในชุมชน 3) กิจกรรมชุมชนร่วมใจฟื้นฟูป่าชุมชน เป็นการสร้างจิตสำนึกให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าของคนในชุมชนด้วยการร่วมกันทำความสะอาดบริเวณป่า การปลูกต้นไม้ทดแทนบริเวณที่เสื่อมโทรม

ซึ่งกิจกรรมนี้ชุมชนจะนำไปเป็นกิจกรรมหลักของชุมชนในการร่วมฟื้นฟูป่าทุกวันสำคัญ เช่น วันพ่อ และวันแม่แห่งชาติ 4) กิจกรรมเด็กเรียนรู้รักษ์ป่าในโรงเรียน โดยคณะกรรมการจัดการป่าร่วมกับสถานศึกษาในการร่วมกันถ่ายทอดการอนุรักษ์ป่าให้กับลูกหลานในรั้วโรงเรียน โดยในภาควิชาเกษตรกรรมได้ใช้หลักสูตรการเรียนรู้ในป่ารอบโรงเรียนตั้งแต่คุณประโยชน์ของพืช ต้นไม้ และสัตว์ต่าง ๆ แก่นักเรียน 5) กิจกรรมบวชป่าเพื่อสร้างชุมชนรักษ์ป่า เป็นการนำสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาเป็นกระบวนการขับเคลื่อนในการอนุรักษ์ป่า และเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจตลอดจนการนำหลักธรรมมายึดเหนี่ยวให้เกิดพลังของชุมชนร่วมกัน

5.2 บทเรียนการวิจัย

ทีมวิจัย จากการถอดบทเรียนการวิจัยร่วมกับทีมวิจัยและชุมชนวิจัย พบว่า การทำงานวิจัยส่งผลให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความเข้าใจในกระบวนการวิจัยมากขึ้นจากที่ไม่เคยรู้ว่างานวิจัยคืออะไรมาก่อน ก็มีความเข้าใจมากขึ้นว่างานวิจัยคืออะไร ค้นหาข้อมูล การอยากรู้อยากเห็นจนนำมาสู่การแก้ปัญหาในชุมชน นอกจากนี้การทำกิจกรรมร่วมกันทำให้ได้เห็นว่าคุณชาวบ้านหลายคนมีความสนใจและมีส่วนร่วมในกิจกรรม หลายคนได้พัฒนาศักยภาพในการพูดคุยแลกเปลี่ยน การเก็บข้อมูล จนเมื่อเข้าสู่กระบวนการสังเคราะห์ข้อมูลที่ทำให้ชาวบ้านได้ทราบถึงบริบทการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนในมิติด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน และทำให้ได้รูปแบบกลไกการจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้วที่เหมาะสมต่อชุมชน ในการปฏิบัติการซึ่งส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมและสร้างความตระหนักในการดูแลป่าร่วมกันของคนในชุมชน และพื้นที่ใช้ประโยชน์ใกล้เคียง

เยาวชน

จากการเข้ามามีส่วนร่วมในเวทีการประชุม การระดมข้อมูลเกี่ยวกับป่าดอนเรือ ดอนแก้ว ตลอดจนการลงพื้นที่เก็บข้อมูลของกลุ่มเยาวชนทั้ง 3 หมู่บ้าน หลายคนได้มีการพัฒนาทักษะเกี่ยวกับการร่วมกิจกรรมในหลายด้าน คือ การกล้าแสดงออก การตั้งคำถาม และการแลกเปลี่ยนข้อมูลร่วมกับผู้ใหญ่ รวมทั้งมีความกระตือรือร้นในการเสนอรูปแบบการจัดการป่า ถึงแม้ว่าจะมีชีวิตที่ใกล้ชิดกับป่าเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว แต่การได้ร่วมกิจกรรมกับคนจำนวนมาก กับเพื่อนต่างหมู่บ้านก็ทำให้เกิดความเป็นเจ้าของมากขึ้น มีกำลังใจในการเรียนรู้และร่วมดูแลป่าไปพร้อมกับผู้ใหญ่

ผู้นำชุมชน

จากการถอดบทเรียนผู้นำชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้านซึ่งส่วนหนึ่งเป็นทีมวิจัยหลักของโครงการต่างบอกว่า โครงการวิจัยในครั้งนี้เป็นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมที่ดี โดยเฉพาะเป็นเรื่องของป่าชุมชนดอนเรือ ดอนแก้วที่เปรียบเสมือนบ้านหลังที่สองของชุมชนที่กำลังเกิดปัญหาความเสื่อมโทรมในด้านต่าง ๆ ให้เกิดการจัดการที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ผู้นำชุมชนกล่าวว่าจะเป็นการดีมากหากเราสามารถสร้างจิตสำนึกในการหวงแหนป่าแก่คนในชุมชนเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการส่งเสริม การสนับสนุน การสอดส่องดูแลป่าร่วมกัน ไม่อยากให้พบภาพหน้าที่เป็นเพียงของผู้นำชุมชนเท่านั้นเพราะคงดูแลไม่ทั่วถึง การร่วมด้วยช่วยกันจะก่อให้เกิดผลสำเร็จมากกว่า

5.3 ปัญหาการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัยในระยะแรกนั้นพบว่าทางชุมชนได้เกิดอุปสรรคและปัญหาในการร่วมกิจกรรมค่อนข้างมาก เริ่มจากปัญหาเรื่องการเมืองในชุมชน ซึ่งการร่วมกิจกรรมต้องเกิดขึ้นจาก 3 ชุมชน แต่ในบางครั้งก็เกิดความไม่พร้อมเพรียงกันทำให้การรับ-ส่งข้อมูลเป็นไปอย่างไม่รอบด้านนัก และในเรื่องของการเก็บข้อมูลตลอดจนทักษะต่าง ๆ ในการเขียนรายงานที่ยังมีความกังวลว่ายังได้ข้อมูลที่ไม่ครอบคลุม ต้องเป็นภาระที่เลี่ยนในการตรวจทาน แต่ที่มิวิจัยก็ได้มีความพยายามอย่างเต็มที่ในการขับเคลื่อนกิจกรรมของทางโครงการให้บรรลุวัตถุประสงค์

5.4 ข้อเสนอแนะต่อชุมชน นโยบายและการวิจัยในอนาคต

ข้อเสนอแนะต่อชุมชน ชาวบ้านและชุมชนต้องมีความตระหนักในการรักและหวงแหนป่าดอนเรือดอนแก้วให้มากยิ่งขึ้น มีกระบวนการถ่ายทอดสู่ลูกหลานให้เกิดจิตสำนึกรักษ์ป่าของชนรุ่นหลัง

ข้อเสนอแนะต่อองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีบทบาทในการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าดอนเรือดอนแก้วมากยิ่งขึ้น และควรจัดสรรงบประมาณในการสนับสนุนและขับเคลื่อนกิจกรรมให้เกิดความต่อเนื่องในรูปการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และการขับเคลื่อนกลไกการจัดการป่าในรอบปี

ข้อเสนอแนะต่อนโยบาย รัฐควรมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าชุมชน โดยการเข้ามาสอดส่องดูแล หรือตั้งศูนย์ช่วยเหลือเมื่อยามเกิดวิกฤต อาทิ ไฟป่า การลักลอบตัดไม้ การใช้พลังงานฟอสซิลเพียงด้านเดียว อาจไม่มีเพียงพอต่อการเกรงกลัวของผู้มีอิทธิพล

ภาคผนวก

ภาพกิจกรรม

กิจกรรมการพัฒนาโครงการ

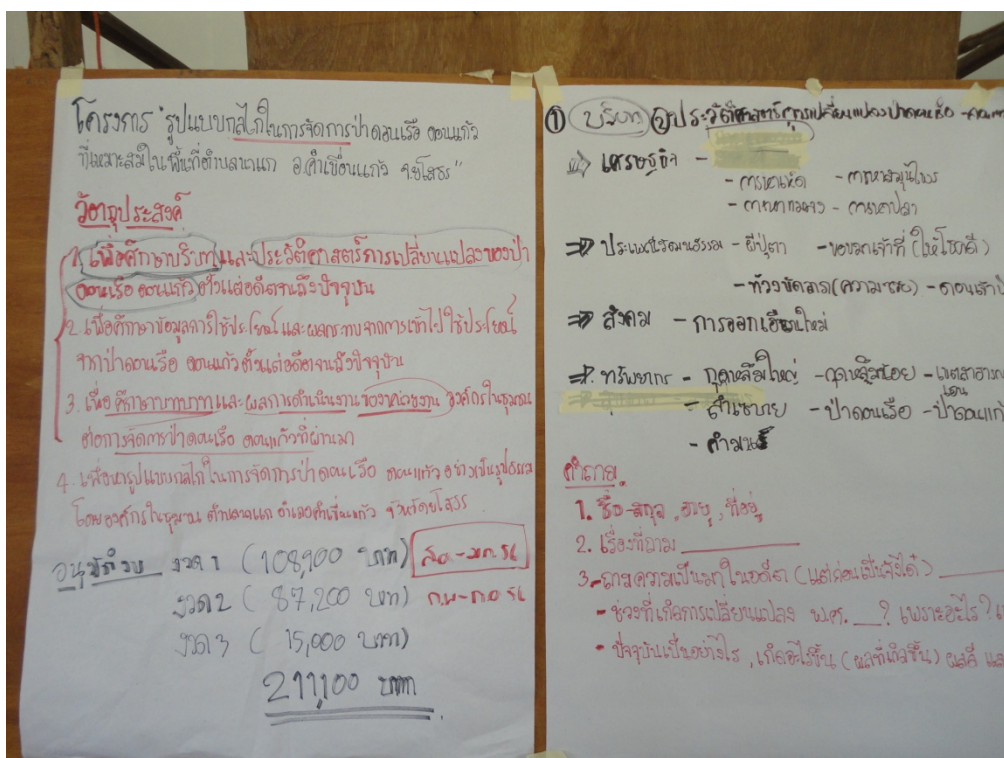

การลงพื้นที่ตรวจสอบปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า และการลักลอบตัดไม้

กิจกรรมการเตรียมทีมวิจัย

กิจกรรมการแตกประเด็น

กิจกรรมการแลกเปลี่ยน

กิจกรรมเวทีชี้แจงโครงการ

กิจกรรมเวทีชี้แจงโครงการ

กิจกรรมการเก็บข้อมูล

กิจกรรมการตรวจทานข้อมูล

กิจกรรมการตรวจทานข้อมูล

กิจกรรมการสังเคราะห์ข้อมูล

กิจกรรมการสังเคราะห์ข้อมูล

แบบฟอร์มในการเก็บข้อมูล

แบบสัมภาษณ์การเก็บข้อมูลบริบทชุมชน

โครงการ “รูปแบบกลไกในการจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้วที่เหมาะสมในพื้นที่ตำบลนาแก
อำเภอคำชะอี จังหวัดยโสธร”

เรื่องที่สอบถาม.....

ผู้ให้ข้อมูล ชื่อ.....อายุที่อยู่.....

1.ซักถามข้อมูลความเป็นมา หรือเหตุการณ์ในอดีต (ว่าแต่ก่อนเป็นจังได้)

.....

.....

.....

.....

2.ช่วงที่เกิดการเปลี่ยนแปลง พ.ศ.ใด?, ใครเป็นคนเริ่มต้น? หรือ เพราะอะไรที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง?

.....

.....

.....

3.ผลที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนในปัจจุบัน เกิดผลดี ผลเสีย เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

คำชะหายที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ หรือคำบอกเล่าที่น่าสนใจ

.....

.....

.....

ลงชื่อผู้เก็บข้อมูล

.....

ว/ด/ป ที่เก็บข้อมูล.....

การเก็บข้อมูลการใช้ทรัพยากรธรรมชาติจากป่าดอนเรือดอนแก้ว

ประเภท.....

ที่	ชื่อ	ลักษณะ	การนำมาทำอาหาร

ปฏิทินการผลิตอาหารในรอบปีของป่าดอนเรือ ดอนแก้ว

ประเภท.....

ชนิด ทรัพยากร	ม.ค.	ก.พ.	มี. ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.

ข้อมูลรายได้การเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วของ 3 ชุมชน

ที่	ชื่อ - สกุล	ผัก/ผลไม้ป่า	สัตว์	แมลง	เห็ด	รายได้เฉลี่ยต่อเดือน
รวมทั้งสิ้น						

ประวัติทีมวิจัย

1.นายภานุพงศ์ มุ่งงาม	หัวหน้าทีมวิจัย
การศึกษาสูงสุด	ปริญญาตรี
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	อดีตนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาแก
สถานที่ทำงาน	องค์การบริหารส่วนตำบลนาแก
ที่อยู่ปัจจุบัน	47 ม.4 ต.นาแก อ.เขื่อนแก้ว จ.ยโสธร
2.พระอธิการสุพจน์ เตชธมโม	
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	เจ้าอาวาสวัดบ้านหนองเทา
สถานที่ทำงาน	วัดบ้านหนองเทา
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดบ้านหนองเทา ต.นาแก อ.เขื่อนแก้ว จ.ยโสธร
3.นายประเวศ สานนท์	
การศึกษาสูงสุด	ปริญญาโท สาขาการบริหารการศึกษา
	มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองเทา
สถานที่ทำงาน	โรงเรียนบ้านหนองเทา
ที่อยู่ปัจจุบัน	20 ม.6 บ้านนาหอม ต.นาคำ อ.เขื่อนแก้ว จ.ยโสธร
4.นายณรงค์ วงศ์ศิริ	
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	กำนันตำบลนาแก
สถานที่ทำงาน	ตำบลนาแก
ที่อยู่ปัจจุบัน	56 ม.4 ต.นาแก อ.เขื่อนแก้ว จ.ยโสธร
5.นายบรรจง เข้มศรี	
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ส.อบต.ตำบลนาแก
ที่อยู่ปัจจุบัน	ม.4 ต.นาแก อ.เขื่อนแก้ว จ.ยโสธร
6.นายรัศมี กอแก้ว	
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ผู้ใหญ่บ้าน บ้านนาหลู่
สถานที่ทำงาน	บ้านนาหลู่
ที่อยู่ปัจจุบัน	151 ม.3 ต.นาแก อ.เขื่อนแก้ว จ.ยโสธร

7.นายทวิ อินเี่ยม

การศึกษาสูงสุด	
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ผู้ใหญ่บ้าน บ้านเหล่าตอง
สถานที่ทำงาน	บ้านเหล่าตอง
ที่อยู่ปัจจุบัน	9 ม.6 ต.นาแก อ.เขื่อนแก้ว จ.ยโสธร

8.นางสาวนริศรา อุตอามาตย์

ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ส.อบต ตำบลนาแก
ที่อยู่ปัจจุบัน	15 ม.11 ต.บ้านบาก อ.เมือง จ.ยโสธร

9.นายวุฒิชัย วงคำไชย

การศึกษาสูงสุด	ปริญญาโท บริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี
สถานที่ทำงาน	องค์การบริหารส่วนตำบลนาแก
ที่อยู่ปัจจุบัน	61 ม.1 ต.นาแก อ.เขื่อนแก้ว จ.ยโสธร

10.นางสาวนราวดี วงคำไชย

การศึกษาสูงสุด	ปริญญาตรี (สาขาการศึกษา)
ที่อยู่ปัจจุบัน	61 ม.1 ต.นาแก อ.เขื่อนแก้ว จ.ยโสธร
ประสบการณ์	ตัวแทนกลุ่มเยาวชน

11.นายอนุชา เมฆมล

ตำแหน่งหน้าที่การงาน	กำลังศึกษา
ที่อยู่ปัจจุบัน	ม.3 ต.นาแก อ.เขื่อนแก้ว จ.ยโสธร
ประสบการณ์	ตัวแทนกลุ่มเยาวชน

12. นายประจักษ์ ประการแก้ว

สถานที่ทำงาน	อบต.นาแก
ที่อยู่ปัจจุบัน	ม.3 ต.นาแก อ.เขื่อนแก้ว จ.ยโสธร

13. นายสมัย กอแก้ว

ตำแหน่งหน้าที่การงาน	สารวัตรกำนันตำบลนาแก
ที่อยู่ปัจจุบัน	ม.4 ต.นาแก อ.เขื่อนแก้ว จ.ยโสธร

14. นางสาวบุรณิ ธรรมอด

ตำแหน่งหน้าที่การงาน สารวัตรกำนันตำบลนาแก
ที่อยู่ปัจจุบัน ม.4 ต.นาแก อ.เขื่อนแก้ว จ.ยโสธร

15. นางสาวสุดใจ มุ่งงาม

ตำแหน่งหน้าที่การงาน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลนาแก หมู่ที่ 4
ที่อยู่ปัจจุบัน ม.4 ต.นาแก อ.เขื่อนแก้ว จ.ยโสธร

16. นายนิยม วันสุข

การศึกษาสูงสุด มัธยมศึกษาตอนปลาย
ตำแหน่งหน้าที่การงาน ประชาชนชาวบ้าน
ที่อยู่ปัจจุบัน 21 ม.4 ต.นาแก อ.เขื่อนแก้ว จ.ยโสธร

ที่ปรึกษาทีมวิจัย

- 1.เจ้าคณะตำบลนาแก
- 2.นายอำเภอคำเขื่อนแก้ว
- 3.ผู้กำกับการตำรวจภูธรอำเภอคำเขื่อนแก้ว
- 4.ผู้อำนวยการโรงเรียนสมเด็จพระญาณสังวร
- 5.ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาแก ม่วง หนองตุกหลุก
- 6.ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านปลาอีด
- 7.ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาหลู่ เหล่าทอง